

FRANJO TUĐMAN KAO POVJESNIČAR

Kulić, Nora

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:172:730208>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-24**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

UNIVERSITY OF SPLIT

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

SVEUČILIŠTE U SPLITU

FILOZOFSKI FAKULTET

Diplomski rad

FRANJO TUĐMAN KAO POVJESNIČAR

Nora Kulić

Split, 2020.

Odsjek za povijest

Diplomski studij: Povijest, Povijest umjetnosti

Hrvatsko društvo u XX. stoljeću

FRANJO TUĐMAN KAO POVJESNIČAR

Studentica: Nora Kulić

Mentor: prof. dr. sc. Aleksandar Jakir

Split, rujan 2020.

SADRŽAJ:

1. UVOD	4
2. OPĆENITO O FRANJI TUĐMANU	5
3. JNA I UREDNIŠTVO VOJNE ENCIKLOPEDIJE	16
3. 1. Rat protiv rata	17
3. 2. Vojna enciklopedija	19
3. 3. Stvaranje socijalističke Jugoslavije	20
4. INSTITUT ZA HISTORIJU RADNIČKOG POKRETA HRVATSKE	22
4. 1. Pregled i Primjedbe	27
5. NAPADI NA UGLED I KARIJERU	30
5. 1. Velike ideje i mali narodi	41
6. POVJESNIČAR DISIDENT	46
6. 1. Petrinjska 18	47
6. 1. 1. Optužnica i obrana	49
6. 2. Sloboda bez slobode	51
6. 3. Nacionalno pitanje u suvremenoj Europi	53
6. 4. Suđenje 1981. godine	56
7. NAKON ZATVORA	59
7. 1. Bespuća povijesne zbiljnosti	60
8. PREDSJEDNIK POVJESNIČAR	75
9. ZAKLJUČAK	77
10. SAŽETAK	80
11. SUMMARY	81
12. LITERATURA	82

1. UVOD

Dr. Franjo Tuđman bio je povjesničar, državnik, utemeljitelj te prvi predsjednik suverene i samostalne Republike Hrvatske i vrhovnik Hrvatske vojske. Kao što je iz naziva diplomskog rada vidljivo, moj rad bazirat će se na povijesnom radu Franje Tuđmana, na Franji Tuđmanu kao povjesničaru. Sudjelovao je na znanstvenim simpozijima u državi i u inozemstvu te je držao predavanja na različitim sveučilištima. Njegov rad ću započeti proučavati od njegovog uredništva Vojne enciklopedije. Nakon što napušta vojnu službu, posvetio se znanstvenom i istraživačkom radu. Osniva i biva ravnateljem Instituta za historiju radničkog pokreta u Zagrebu. Nakon što je izbačen iz Saveza komunista, osuđen je zbog nacionalizma, postaje disident ali nastavlja istraživati i pisati. Konstanta u njegovom radu je sudbina hrvatskog naroda u sklopu Jugoslavije te rješenje hrvatskog pitanja. Kao što nam Edward Hallett Carr savjetuje da se prije proučavanja nekog povijesnog djela prouči i sam povjesničar koji ga je napisao, jer su knjige kao i ljudi koji ih pišu "proizvod vlastitog doba" stoga ću kroz rad imati na umu i gledati utjecaje koje dobiva iz društva i kako to utječe na njegov rad. Osim što je primarno za prikaz Franje Tuđmana kao povjesničara da se pročitaju njegova djela i tako uđemo i shvatimo njegovu povjesničarsku, historiografsku misao, potrebno je i pročitati raznovrsne radove, biografije i djela različitih autora. Potrebno je razumjeti i proučiti povijesne okolnosti u vremenu kada piše pojedini rad, proučiti političke i društvene okolnosti kako bi se bolje razumjela sama tematika djela (primjerice: kada piše Rat protiv rata 1953. godine, ili Bespuća povijesne zbiljnosti pisane 80-ih godina prošlog stoljeća itd.). U sklopu diplomskog rada treba postaviti konkretne činjenice i suvisle argumente. Pogled na njegova najvažnija djela i kako su primljena u javnosti i znanstvenoj zajednici. To je sve što ću pokušati obraditi u ovom radu.

Mnogo je pisano općenito o Franji Tuđmanu jer je povijesna ličnost koja je obilježila hrvatsku nacionalnu povijest, hrvatsku povijest 20. stoljeća. Cilj je analizirati i prikazati Franju Tuđmana kao povjesničara, prikazati njegov povijesni rad, teme kojima se bavi i načini i metode kojima istražuje i piše povijest. Na ovaj način odgovoriti na pitanje da li se Franju Tuđmana treba nazivati povjesničarom ili ne, s obzirom na različita stajališta u okviru struke.

Iščitavanje i analiziranje postojeće literature, u slučaju potrebe prikupljanje podataka iz neobjavljenih izvora. U raspravi i zaključivanju koristit ću se metodom indukcije,

razmatranje teme od pojedinačnog prema općenitom; na temelju podataka o pojedinačnim strukturama donose se opći zaključci o čitavoj strukturi. Dakle istraživanje pojedinih tema, pojedinih razdoblja, prema općem zaključku o Franji Tuđmanu kao povjesničaru.

Što se tiče literature koju koristim u ovom diplomskom radu, uglavnom je bazirana na biografije drugih autora i na samim djelima i radovima Franje Tuđmana. Najiscrpnija biografija s najviše objektivnih informacija i misli je djelo američkog povjesničara hrvatskog podrijetla Jamesa J. Sadkovicha *Tuđman: Prva politička biografija*. Nadalje u velikoj mjeri mi pomaže djelo Ankice Tuđman *Moj život s Francekom*. Osim što je proučavao povijest on je i sam postao dio povijesti, Ankica ga je pratila u tome kao supruga, kao majka njihove djece ali i kao politički partner, stoga je ova knjiga odlična za proučavanje lika i djela Franje Tuđmana. Iščitavanjem ovog rada ulazimo u dimenziju koja nam je nedostupna iz drugih klasičnih biografija o Tuđmanu. Uz to, iščitavanje Tuđmanovih dnevnika *Osobni dnevnik 1, 2, 3* daje posebnu dimenziju i pogled na život i razmišljanja Tuđmana u svakodnevnom životu i radu.

2. OPĆENITO O FRANJI TUĐMANU

Franjo Tuđman rodio se 14. svibnja 1922. godine u Velikom Trgovišću u Hrvatskom zagorju. Hrvatskom političkom scenom dominirala je Hrvatska seljačka stranka u vrijeme Tuđmanova djetinjstva i odrastanja.¹ Događaji iz obiteljskog ali i javno političkog života u njegovom ranom djetinjstvu zasigurno su ostavili trag na mladom Tuđmanu. Ono što se dogodilo u lipnju 1928. godine u Narodnoj skupštini kada je izvršen atentat na Stjepana Radića i još četvoricu zastupnika Hrvatske seljačke stranke, zasigurno je oblikovalo mišljenje Tuđmana o tadašnjoj državi i budućnosti HSS-a. Godine 1929. nametnuta je diktatura, slomljeno je svjetsko gospodarstvo, Franjo je tada napunio sedam godina i suočio se s gubitkom majke. Tada se njegov otac Stjepan oženio kako bi se pomajka mogla brinuti za Franju i njegova dva mlađa brata. Stjepan Tuđman bio je vlasnik gostionice, a ujedno i istaknuti član HSS-a koji je dijelio antiklerikalne stavove s Radićem, što je utjecalo na Franju Tuđmana nakon smrti njegove majke.²

¹ SADKOVICH, 2010., *Tuđman: Prva politička biografija*, 33. str., HUDELIST, 2004., *Tuđman: biografija*, 9. str.

² SADKOVICH, 2010., 35. - 37. str., HUDELIST, 2004., 9. str.

Dok je pohađao mjesnu školu bio je odličan đak, 1939. godine upisuje srednju školu u Zagrebu i priključuje se Savezu komunističke omladine Jugoslavije. Pomoć za odlazak u Zagreb dobio je od svoje pomajke i mjesnog učitelja, a uz odličan uspjeh u srednjoj školi, podučavao je druge učenike kako bi pomogao platiti troškove života u Zagrebu.³

Tih godina Zagreb se transformira u kulturno, političko, gospodarsko i industrijsko središte u kojem raste broj radnika što je podloga za stranke i pokrete lijevog krila. Iako je odgajan u HSS-ovom okruženju i idejama u Zagrebu je prihvatio marksizam jer je shvaćen kao najbolje rješenje za nacionalne i klasne razlike. Kroz njegove radove, pogotovo one kasnije može se iščitati kako je mijenjao svoja mišljenja vezano za komunističku utopiju, bio je tvrdi marksist, dugo je njegovao svoje mladenačke stavove, ipak polako ali sigurno uviđao je stvarno stanje i mijenjao svoje poglede i ideje.⁴

Nakon što je 1941. godine proglašena i stvorena Nezavisna Država Hrvatska, Franjo Tuđman je napustio srednju školu, zajedno s prijateljem Vladom Stoparom počinje objavljivati tajne novine. Kada je regrutiran u partizane bio je opisan kao nadaren i željan učenja. Njegovo zaduženje bilo je pomoći aktivirati 1. zagorski partizanski odred, stoga je bio na relaciji Zagreb - Zagorje s krivotvorenim dokumentima koji su ga identificirali kao domobrana.⁵

Tijekom pokreta, Tuđman se sprijateljio s mnogim partizanskim vođama, a s kojima će ostati u odličnim odnosima i godinama poslije, poput Ivana Gošnjaka, Ivana Šibla i Nikole Kajića. Kada je rat završio, Tuđman je bio major koji je bio zadužen za kadrove u Zagrebačkom X. korpusu, taj brzi uspon u partizanskim redovima prepisuje se tome da su ga nadređeni smatrali kao sposobnog i imali su povjerenje u njega.⁶ Upravo tijekom rata Tuđmanu je Ankica Žumbar bila pomoćnica koja će mu nakon rata postati supruga.⁷

Nakon rata, Franjo Tuđman odlazi u Beograd, a vrlo brzo mu se pridružila i Ankica, tamo su se i vjenčali 25. svibnja 1945. godine, odmah nakon civilnog obreda oni se vraćaju na svoje poslove. Ankica je radila u Ministarstvu vanjskih poslova, dok je Tuđman bio u Ministarstvu narodne obrane zadužen za kadrove. Nakon godinu dana zajedničkog života u

³ SADKOVICH, 2010., 43. - 44. str., HUDELIST, 2004., 18. str.

⁴ SADKOVICH, 2010., 44. - 45. str., HUDELIST, 2004., 25. - 30. str.

⁵ SADKOVICH, 2010., 50. str.

⁶ SADKOVICH, 2010., 51. str., TUĐMAN A., 2006., *Moj život s Francekom*, 47. - 49. str.

⁷ SADKOVICH, 2010., 57. str., TUĐMAN A., 2006., 78. str.

Beogradu rodio im se sin Miroslav, 1948. godine rodio se Stjepan, a 1952. godine kćer Nevenka.⁸

Iako je Tuđmanov otac prije rata bio načelnik i kandidat HSS na izborima, za vrijeme rata priključio se partizanskom pokretu i bio je jedan od osnivača ZAVNOH-a.⁹ Vrlo brzo nakon što su se Franjo i Ankica doselili i smjestili u Beogradu, njegovi roditelji, odnosno otac Stjepan i pomajka Olga pronađeni su mrtvi u kući u kojoj su stanovali. Prve informacije vezano za smrt roditelja bila je da su ih likvidirali ustaški teroristi. Mjesna milicija slučaj vodi kao ubojstvo supruge pa samoubojstvo. Ankičin brat, Franjo Žumbar je 1986. godine zajedno sa svojim prijateljem Stjepanom Krkačem¹⁰ tvrdio da su za ubojstvo odgovorni Franjo Poturica i Stjepan Papa.¹¹ Upravo je tog dana u svom dnevniku Tuđman zapisao kako Krkačev opis ima najviše smisla jer je to vrijeme kada su partizani radili "čistke" i ubijali vodeće članove HSS-a u Hrvatskoj.¹²

U godinama poslije rata Beograd se brže oporavio, bio je dinamičniji grad i pružao je više mogućnosti mladim ljudima od Zagreba. Tuđmanovi su se tada smjestili u Ulicu generala Ždanova, imali su krug prijatelja s kojima su često odlazili na druženja i zabave, odgajali su i provodili vrijeme s djecom, te su proučavali i skupljali umjetničke predmete i djela. Osim što su imali dovoljno novca da kupe novi namještaj za stan, unajmili su i pomoćnicu Anu Schauer kako bi pomogla čuvati djecu i održavati kuću, a nakon što je Tuđman promaknut u pukovnika kupili su peterosobnu kuću u centru grada.¹³

Kada je počeo Drugi svjetski rat i kada su se Ankica i Franjo priključili partizanskom pokretu bili su srednjoškolci i morali su napustiti školu. Stoga kada je rat završio nastavili su oboje svoje školovanje, Ankica u okviru Ministarstva vanjskih poslova i radila je kao diplomatska kurirka. Franjo Tuđman je završio partizansku gimnaziju u sklopu koje su bili ubrzani tečajevi kako bi se što prije obrazovao partijski kadar. Čin pukovnika dobio je 1953. godine, vojnu akademiju završio je 1959. godine, te na koncu u prosincu 1960. godine dobio

⁸ SADKOVICH, 2010., 57.- 58. str., TUĐMAN A., 2006., 79. str.

⁹ SADKOVICH, 2010., 50. str., ZAVNOH je bila partizanska ustanova koja je djelovala kao de facto vlada tijekom rata, puni naziv: Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Hrvatske

¹⁰ SADKOVICH, 2010., 58. str., Stjepan Krkač je bio bivši zapovjednik KNOJ-eva bataljona u Krapini, puni naziv: Korpus narodne obrane Jugoslavije

¹¹ SADKOVICH, 2010., 58. str., Franjo Poturica i Stjepan Papa bili su šef i pomoćnik šefa KNOJ-eva klanječkog ureda

¹² SADKOVICH, 2010., 58. str.

¹³ SADKOVICH, 2010., 60. - 61. str., TUĐMAN A., 2006., 77. - 81. str.

je čin generala, sa tadašnjih 38 godina bio je najmlađi general u JNA. Osim osnovnih informacija nemamo puno podataka o vojnoj karijeri Franje Tuđmana.¹⁴

James J. Sadkovich ga opisuje u svojoj knjizi kao: "*Karijerni oficir koji živi u Beogradu sa širokim krugom prijatelja i poznanika, sa strasti za vojnom poviješću, umjetnošću i sportom.*"¹⁵

Ivan Gošnjak smatrao je Franju Tuđmana kao idealnog za poziciju glavnog čovjeka armijske sportske udruge "Partizan" zbog njegovih organizatorskih vještina ali i onih diplomatskih. On je trebao stati na kraj unutarnjim borbama između KOS-a i Generalštaba, što je uspješno i napravio. Najviše se posvetio nogometnom i teniskom sektoru, a kao predsjednik Partizana dobio je javno priznanje.¹⁶

Godine 1957. Franjo Tuđman objavio je svoju studiju *Rat protiv rata*, rad je bio koncentriran na razumijevanju partizanskog ratovanja. Sve detalje vezano za ovu studiju, njeno objavljivanje, reakcije na djelo, pohvale i kritike opširnije ću iznijeti u narednim poglavljima.¹⁷ Godine 1960. objavljuje svoje drugo djelo *Stvaranje socijalističke Jugoslavije* koje je popularna povijest s velikim kronološkim indeksom. Iste godine za Vojnu enciklopediju piše i objavljuje članak o partizanskom pokretu u Hrvatskoj, upravo u to vrijeme Franjo Tuđman je bio član uredništva *Enciklopedije*, a kao i prethodna dva djela i ovaj članak je izazvao različite reakcije. Tijekom 60-ih godina Franjo Tuđman je konstantno bio prozivan i optuživan za svoja djela.¹⁸

Dana 1. rujna 1961. godine Franjo Tuđman je podnio ostavku kako bi izašao iz Armije, kako bi se vratio civilnom životu i kako bi se mogao baviti znanstvenim radom. Nakon tri mjeseca vraća se u Zagreb i preuzima dužnost direktora novoosnovanog Instituta za historiju radničkog pokreta Hrvatske (IHRPH), tih 60-ih godina osnovano je nekoliko instituta koji su za cilj imali pisanje povijesti radničkog pokreta u cijeloj Jugoslaviji.¹⁹

Nakon 15 godina koje je proveo u Beogradu, Franjo Tuđman se vraća u Zagreb sa svojom suprugom i djecom. Tada je bio umirovljeni general, lojalan član partije i mladi

¹⁴ SADKOVICH, 2010., 61. str., TUĐMAN A., 2006., 78. str., 91.str.

¹⁵ SADKOVICH, 2010., 62. str.

¹⁶ SADKOVICH, 2010., 63. str., HUDELIST, 2004., 209.-215. str, Prvo je postao predsjednik Teniskog kluba Partizan, brzo se nametnuo i napravio pozitivan iskorak tako da je 1953. godine izabran za predsjednika cijelog Sportskog društva Partizan koji je u svom sastavu imao dvadesetak klubova

¹⁷ SADKOVICH, 2010., 63. str., TUĐMAN A., 2006., 95. - 96. str.

¹⁸ SADKOVICH, 2010., 65. - 67. str., TUĐMAN A., 2006., 95. - 96. str.

¹⁹ SADKOVICH, 2010., 68. str., TUĐMAN A., 2006., 97. str.

intelektualac. Tuđmanovi su se preselili u veliku kuću na padinama Medvednice. Zagreb se iz kulturno i politički rastućeg grada pretvorio u grad koji je imao jako malo političke moći i života, a najbolji intelektualci otišli su u Beograd.²⁰

Svi gradovi su u Jugoslaviji poslije rata bili očišćeni od protivnika novog režima, pa tako i Zagreb, međutim u usporedbi s drugim jugoslavenskim republikama jako velik broj Hrvata je ostao pod policijskim nadzorom ili su bili prisiljeni na političko progonstvo.²¹ Komunistički režim je potiskivao nacionalne tradicije, narodne običaje, vjeru, povijest naroda, ali i nacionalne velikane npr. Stjepana Radića, prioritet je bilo stvoriti jugoslavensku povijest, koja se temelji na partizanskom ratovanju, gradi se kult ličnosti Tita. Uz to zabranjuju se hrvatske domoljubne pjesme, forsira se nekorištenje "hrvatskog" imena, uklanjaju se razni spomenici npr. spomenik banu Jelačiću na glavnom trgu u Zagrebu, iako se hrvatskim jezikom još uvijek pričalo, službeno je nametnut "hrvatsko-srpski" jezik.²²

Dana 23. prosinca 1960. godine odobreno je imenovanje Franje Tuđmana na mjesto direktora IHRPH-a.²³ U prve tri godine rada može se uočiti veliki napredak i uspješno stvaranje istraživačke institucije, međutim kako je Franjo Tuđman stavljao naglasak na hrvatsko tumačenje povijesti našao se na udaru kritika i tako je osigurao sebi neprijatelje.²⁴

Franjo Tuđman je 1963. godine predavao na Fakultetu političkih nauka u Zagrebu kao izvanredni profesor, a 1965. godine doktorirao je na Zadarskom sveučilištu. Uz to Tuđman je bio član uredništva *Foruma* Miroslava Krležę, te glavnog vojnog časopisa *Vojno delo*.²⁵ Franjo Tuđman sudjeluje na znanstvenim konferencijama, a često ga na tim putovanjima pratila supruga Ankica.²⁶

Franjo Tuđman zauzima stavove koje partija ne dopušta, ne tolerira i koji ga vode na put da postane neprijatelj, zauzima stavove koji ga vode u disidentstvo i nesigurnost, riskirao je svoju karijeru, obitelj i život. Iako je 1964. godine javno upozoren od strane CK SKH i

²⁰ SADKOVICH, 2010., 73. str., TUĐMAN A., 2006., 99. - 100. str.

²¹ SADKOVICH, 2010., 74. str.

²² SADKOVICH, 2010., 74. str., RADELIĆ, 2006., *Hrvatska u Jugoslaviji 1945. - 1991.: od zajedništva do razlaza*, 42. str.

²³ SADKOVICH, 2010., 79. - 83. str., TUĐMAN A., 2006., 113. - 114. str.

²⁴ SADKOVICH, 2010., 82. - 83. str.

²⁵ SADKOVICH, 2010., 84. str.

²⁶ SADKOVICH, 2010., 85. str., TUĐMAN A., 2006., 115. - 117. str.

dvaput od Vladimira Bakarića, Franjo Tuđman nije odustajao od preispitivanja službene historiografije.²⁷

Franjo Tuđman je postao javno istaknuta osoba upravo zbog svog položaja i rada u Institutu, uz to imao je brojne kontakte sa znanstvenicima u inozemstvu, a i sudjelovao je na konferencijama, simpozijima i seminarima. Godine 1965. Miroslav Krleža i Vaso Bogdanov kandidirali su Tuđmana za člana na Jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti (JAZU). Glasovanjem je odobrena kandidatura, međutim naknadno je odluka poništena od strane Grge Novaka, koji je bio predsjednik JAZU-a. U pozadini odbijenice stoje Vladimir Bakarić ili Aleksandar Ranković. Tuđman je tada izgubio podršku lokalnih partijskih vođa i postaje sve zabrinutiji za moguće negativne posljedice koje bi mogle dotaknuti njegove najbliže. Unatoč tome ostaje ustrajno negirati tumačenja povijesti koja je smatrao štetnima za Hrvatsku i sve Hrvate, posebice se dotakao pitanja iz Drugog svjetskog rata i pitanje umrlih u koncentracijskom logoru Jasenovac.²⁸

Iako je prema opisu Franjo Tuđman bio principijelan marksist i predani povjesničar u partiji, dok su dokumenti u partiji uglavnom smatrani sredstvima kojima se može manipulirati, a ne nositeljima i temeljima povijesne istine. Tuđman je napisao prvu knjigu o partizanskom ratovanju, druga knjiga bila je posvećena stvaranju Jugoslavije, a treća je bila o okupaciji Jugoslavije, dvije od tri knjige su bile nagrađene. Iako uspješan u svom historiografskom radu našao se na udaru kleveta i prozivanja, jedni su omalovažavali njegov rad ili ga prepisivali drugima.²⁹

Na Zadarskom sveučilište koje je prihvatilo rad Franjo Tuđman je stekao doktorat 28. prosinca 1965. godine s disertacijom *Uzroci krize monarhističke Jugoslavije od ujedinjenja 1918. do sloma 1941.*³⁰

U prosincu 1966. godine Ljubo Boban³¹ je u *Telegramu* optužio Franju Tuđmana da je plagijator, a sve je u konačnici završilo okupljanjem Izvršnog komiteta SKH kako bi se

²⁷ SADKOVICH, 2010., 107. - 109. str., TUĐMAN A., 2006., 119. str.

²⁸ SADKOVICH, 2010., 116. str., TUĐMAN A., 2006, 120.-123. str., HUDELIST, 2004., 377.-382. str.

²⁹ SADKOVICH, 2010., 119. str.

³⁰ SADKOVICH, 2010., 119. - 120. str., HUDELIST, 2004., 373. - 402. str.,

³¹ Ljubo Boban (1933. - 1994.) bio je hrvatski povjesničar. Diplomirao i doktorirao u Zagrebu na Filozofskom fakultetu s naslovom rada *Sporazum Cvetković - Maček*. Bio je profesor na Filozofskom fakultetu u Zagrebu i član JAZU, bavi se hrvatskom poviješću u razdoblju monarhističke Jugoslavije i Drugog svjetskog rata. U fokus njegova istraživanja i rada je položaj, djelovanje i uloga HSS-a i čelnika te stranke. Teme i pitanja kojima se bavi su uzroci sloma monarhističke Jugoslavije, problemi utvrđivanja žrtava II. svjetskog rata. Pobijao je stajališta o

riješila "afera Tuđman", kako bi se iskorijenio "neprijateljski element" zatražena je Tuđmanova ostavka sa mjesta direktora IHRPH-a. Ipak u pozadini kao jedan od glavnih razloga stoji borba za kontrolu u Institutu, te borba za moć u historiografiji.³²

Tuđman je preživljavao na mjestu direktora Instituta zahvaljujući zaštiti koju mu je davao general Ivan Gošnjak, koji se zalagao za Tuđmana kod Josipa Broza Tita. Međutim, Tuđman ostaje bez zaštite nakon 1967. godine kada na mjesto ministra obrane dolazi Nikola Ljubičić.³³

Svi napadi koji su bili usmjereni na Tuđmana, nisu bili pokrenuti kako bi se obranila povijesna struka od povjesničara amatera kako su ga neki smatrali, već kako bi ga ušutkali jer je bio kritičar koji ne odustaje od svoje strasti, ne odustaje od onoga što smatra istinom, stoga daje jako oštru kritiku službene jugoslavenske povijesti, što je prijetilo partiji i Jugoslaviji.³⁴

Godine 1966. Tuđman je oputovao u Sjedinjene Američke Države na šest mjeseci kako bi sudjelovao na seminaru Henryja Kissingera na Harvardu. Tamo se povezao s Maticom hrvatskom te s hrvatskim iseljenicima u New Yorku i Clevelandu. Tada je Tuđman bio usredotočen na popravljjanje imidža Hrvatske i povećanje hrvatskog izvoza.³⁵

Godine 1967. "Deklaraciju o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika" potpisalo je 140 hrvatskih intelektualaca iz 19 kulturnih, književnih i znanstvenih društava i institucija, Franjo Tuđman nije bio među njima. Unatoč tome što nije potpisao Deklaraciju, bio je član Matice iseljenika i na neizravan način je ušao u raspravu o jeziku.³⁶

Do 1967. godine proživio je pravu dramu, bio je optuživan za plagiranje, izgubio je položaj u Institutu i na Zagrebačkom sveučilištu te je izbačen iz Saveza komunista. Nakon ovih događanja izgubio je neke prijatelje i poznanike, ali i mogućnost da pronade posao kao povjesničar. Te godine je Tuđman još uvijek bio mlad za odlazak u mirovinu, ali njegove radne vještine bile su intelektualne i organizatorske, a partija je imala glavnu riječ na svim intelektualnim i menadžerskim poslovima. U institutima i na fakultetima je bio obilježen kao persona non grata, u partiji je bio obilježen kao "strani element", stoga je umjesto vojne

Hrvatima kao genocidnom narodu, a bavio se i pitanjima hrvatskih granica.
<<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=8266>>.

³² SADKOVICH, 2010., 131. - 132. str.

³³ SADKOVICH, 2010., 126. str.

³⁴ SADKOVICH, 2010., 134. str.

³⁵ SADKOVICH, 2010., 137. str.

³⁶ SADKOVICH, 2010., 142. - 145. str., HUDELIST, 2004., 475. - 476. str.,

mirovine dobio manje unosnu civilnu mirovinu. Ovi događaji su ga ponizili i kao čovjeka i kao znanstvenika, što i Ankica Tuđman navodi u svojoj knjizi: "*Jednostavno me žele uništiti i kao znanstvenika, i kao povjesničara, i kao čovjeka.*"³⁷ Ono što mu je podizalo moral u ovoj situaciji je rad s Maticom iseljenika, pisanje povijesti i veze i kontakti sa stranim znanstvenicima.³⁸

Tijekom 1968. godine sudjelovao je na nekoliko kongresa povjesničara, uz to je Matica hrvatska objavila njegovu knjigu *Velike ideje i mali narodi*, to je zbirka eseja koji su pisani od 1957. do 1969. godine. Nakon objavljivanja knjige koja je postigla veliki uspjeh jer je u dvije godine doživjela dva izdanja, počeli su napadi na Tuđmana.³⁹

Godine 1970. izabran je u Upravni odbor Matice hrvatske te za šefa Odjela za povijest u Matici. Kada je Hrvatsko proljeće bilo pri kraju, nitko od sudionika nije pošteđen represije, pa tako ni Franjo Tuđman.⁴⁰

U siječnju 1972. godine Tuđman je uhićen i optužen za kovanje urote za rušenje jugoslavenske države šireći propagandu u tisku, organizirajući sastanke, stvarajući ilegalne organizacije i pomažući u organizaciji studentskog štrajka 1971. godine. Optužen je i za veze s Hrvatskom akademijom Amerike i hrvatskim intelektualcima u SAD-u. nakon ispitivanja je odveden u samicu u Petrinjskoj ulici br. 18.⁴¹

Ono za što je točno optužen bilo je proturevolucionarno djelovanje, za što mu je prijetila kazna od 15 godina zatvora. U zatvoru započinje pisati svoj zatvorski dnevnik.⁴²

Tito je dao da se optužba za Tuđmana smanji, pa je osuđen na dvije godine zatvora uz daljnju zabranu javnog djelovanja još dvije godine nakon oslobađanja. Naknadno mu je smanjena kazna na godinu dana, a na slobodu je pušten nakon devet mjeseci u zatvoru zbog bolesti. Nakon što je izašao iz zatvora, nije mogao objavljivati svoja djela, praktički je bio zarobljen u vlastitoj kući, pa je vrijeme provodio u vrtu i s obitelji i uskim krugom prijatelja.⁴³

Smatrao je da se dobra i uspješna politika mora temeljiti i imati uporište na povijesnom iskustvu i da je povijesna zadaća podizanje hrvatske nacionalne svijesti. Vjerovao

³⁷ TUĐMAN A., 2006., 137. str., SADKOVICH, 2010.,155. - 156. str.,

³⁸ SADKOVICH, 2010., 156. str.

³⁹ SADKOVICH, 2010., 157. - 158. str.

⁴⁰ SADKOVICH, 2010., 185. str.

⁴¹ SADKOVICH, 2010., 190. str.

⁴² SADKOVICH, 2010., 191. str.

⁴³ SADKOVICH, 2010., 192., 207. str.

je da su povijesne stečevine temelj budućnosti. Hrvati kao jedan od najstarijih naroda u suvremenoj Europi, sačuvali su svoj nacionalni identitet kroz ratove i osvajanja, braneći pritom i vlastitu zemlju i Zapad još od osmanlijskih provala. Tuđman vjeruje da se u pravaškom pokretu Ante Starčevića može prepoznati pozitivna stečevina i idejna podloga, kao i u republikanskom i seljačkom pokretu Stjepana Radića te u radničkom pokretu u Hrvatskoj. Smatrao je da je najbitnije ujediniti cijeli hrvatski narod i odbaciti sve pokrete koji se temelje na ideologiji. Tuđman je tvrdio i dokazivao da svaki narod ima pravo na samoodređenje te da je najvažniji cilj stvaranje "samostalne hrvatske nacionalne države" koja bi se temeljila na demokratskim i socijalističkim načelima. Do 1977. godine Tuđman je zasigurno odbacio jednopartijski model države i okrenuo se višestranačkom sustavu s demokratskim društvenim i političkim poretom, ali i gospodarskim sustavom s privatnim sektorom.⁴⁴

Tuđman je bio u kućnom pritvoru, nije smio napustiti državu, ali je imao želju otići u inozemstvo i razgovarati s hrvatskim iseljenicima s ciljem da se usklade djelovanje disidenata u zemlji i Hrvata koji žive izvan zemlje. Tako je 1977. godine nabavio lažnu putovnicu i vizu kako bi otišao u Stockholm gdje se susreo s vođama iseljenika. Tuđman je surađivao i razgovarao sa stranim novinarima i bio je u potrazi za izdavačem koji bi objavio njegove rukopise.⁴⁵

Nakon smrti Josipa Broza Tita, srpski su povjesničari koristili tu situaciju kako bi preradili povijest Jugoslavije kao srpsko tumačenje, a ne kao jugoslavensko. Hrvatski povjesničari nisu predavali jednaku pozornost i važnost nacionalizmu koji raste kao što su to radili srpski povjesničari. Primjer je Stipe Šuvar⁴⁶ koji se zalagao za ideološku čistoću, on i ostali članovi hrvatske vlasti, prihvaćali su službenu verziju jugoslavenske povijesti bez obzira koliko je već bilo ukazivano na nepravilnosti. U takvoj situaciji Šuvar i slični njemu pomagali su ušutkati Tuđmana i slične znanstvenike koji su ukazivali na pogrešna tumačenja. Nakon 1972. godine bilo je jako malo hrvatskih intelektualaca koji nisu bili slomljeni, zastrašeni ili nasilno ušutkani.⁴⁷

⁴⁴ SADKOVICH, 2010., 214. - 217. str.

⁴⁵ SADKOVICH, 2010., 220. str.

⁴⁶ Stipe Šuvar (1936. - 2004.) bio je hrvatski sociolog i političar. Diplomirao i doktorirao na Pravnom fakultetu u Zagrebu. Bio je istraživač na Agrarnom institutu u Zagrebu, kasnije i ravnatelj Instituta. Bio je profesor na Odsjeku za sociologiju na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Smatra se utemeljiteljem ruralne sociologije u Hrvatskoj kao znanstvene i sveučilišne discipline, osnivač i glavni urednik časopisa *Sociologija sela*. Bio je član i dio Predsjedništva CK SKH od 1972. do 1989. godine.

<<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=60055>>.

⁴⁷ SADKOVICH, 2010., 225. str.

Godine 1980. Tuđmana je udario automobil, on je imao sumnju da je to bilo s namjerom osmišljeno. Vrlo brzo nakon toga, primio je nalog za ispitivanje, u ispitivanjima glavna tema su bili intervjui koje je dao stranim novinarima, te kontakti s iseljenicima. Optužen je 17. studenog 1980. godine.⁴⁸

Franjo Tuđman je bio prvi disident kojem se sudilo nakon Titove smrti, a optužen je za širenje neprijateljske propagande, stvaranje dojma da Hrvatska nema isti položaj kao i druge republike, te potkopavanje imidža Jugoslavije u svijetu. Neslužbeno bi tu optužnicu opisali kao ušutkavanje državnog neprijatelja. Glavni dokazi su intervjui sa stranim novinarima. Kako to biva u montiranim procesima Tuđman je osuđen 20. veljače 1981. godine na tri godine zatvora i pet godina kućnog pritvora. Tuđman je u toj fazi života imao je srčanih problema, artritis i rane faze šećerne bolesti, iz tih razloga je bio prebačen u bolnicu, puštan je da Božićne i Novogodišnje blagdane provede u svom domu, kada se vratio u zatvor prebačen je u Lepoglavu u ćeliju broj 11.⁴⁹ Tuđman je puštan iz zatvora zbog zdravstvenog stanja i vraćan nazad, kada se vrati u zatvor stanje mu se pogorša, na zamolbu Ankice, Nikola Kajić i Petar Šegedin su intervenirali da ga se pusti u kućni pritvor, što se i dogodilo 24. kolovoza 1984. godine.⁵⁰

I prije nego Tuđman službeno ulazi u politiku, dakle prije 1989. godine, njegov povjesničarski rad bio je "nerazmrsivo isprepleten" s njegovim političkim idejama, što po mnogima dolazi do izražaja kada objavljuje *Bespuća povijesne zbiljnosti*. Prije nego je objavio *Bespuća* njegova su se mišljenja i svjetonazori mijenjali kroz godine, postepeno je evoluirao iz komunista u nacionalista. Krajem 80-ih godina Tuđman je u potpunosti odbacio jugoslavenski "nacionalni komunizam" i prihvatio liberalni hrvatski nacionalizam koji je imao i ostatke njegovih socijalističkih uvjerenja.⁵¹

Ono što smatram da je bitno za razumjeti i uzeti u obzir kada se proučava lik i djelo Franje Tuđmana to je: *"Ne obazirati se na njegovu nevoljku i kompleksnu evoluciju znači reducirati Tuđmana na karikaturu, a ne shvatiti ga kao povijesnog aktera. Ali upravo je to učinila većina pisaca koja je analizirala hrvatsku politiku tijekom 90-ih godina."* kako navodi James J. Sadkovich.⁵²

⁴⁸ SADKOVICH, 2010., 227. str.

⁴⁹ SADKOVICH, 2010., 232.- 233. str.

⁵⁰ SADKOVICH, 2010., 235. str., HUDELIST, 2004., 486. str.

⁵¹ SADKOVICH, 2010., 239. str.

⁵² SADKOVICH, 2010., 239. str.

Nakon što je izašao iz zatvora, imao je zabranu javnog nastupa i ta zabrana bila je na snazi sve do 12. svibnja 1989. godine.⁵³

Tuđmanova djela bila su poznata i čitana među iseljenicima, njegov osuđujući stav "velikih ideja" te način na koji je branio svoj rad i djelo na suđenju 1981. godine naišlo je na veliko odobravanje i veličanje među inima. Ono što ga je razlikovalo od ostalih u Hrvatskoj je to što se odmaknuo od partije i što je sve više imao sličnosti sa Stjepanom Radićem, kao prva poveznica je zatvorska kazna koju je odslužio zbog Hrvatske. Ono što je izdvajalo Tuđmana od svih ostalih disidenata i davalo mu najveću prednost i značaj je ideja i želja za čvrsti savez između hrvatske dijaspore i Hrvata u domovini, Tuđman je bio jedini koji je imao viziju i snagu kako to uspješno napraviti. Upravo ono što je bio u prošlosti omogućilo mu je da stvori hrvatsku budućnost, Tuđman kao bivši partizanski borac i general JNA naučio je izvući pouke iz povijesti i sada kao hrvatski nacionalist nastojao je pomiriti sve Hrvate kako bi svi zajedno mogli izgraditi i stvoriti hrvatsku državu.⁵⁴

Godine 1988. Tuđmanovi su u dva navrata putovali u Sjedinjene Američke Države i Kanadu, tamo su se susreli s brojnim hrvatskim iseljenicima, održali predavanja i druženja. Ta putovanja bila su jedan način političke mobilizacije. Ono što su iseljenici napravili za Hrvatsku i HDZ u sljedećim godinama bilo je od velike važnosti za samo stvaranje države, oni su preuzeli rizik na sebe u trenutku kada u domovini većina Hrvata to nije mogla ili nije željela otvoreno učiniti, a to je bilo poduprijeti Tuđmana. Iseljenici su pomogli financijski i kadrovski podignuti HDZ, dakle ispunili su ključne položaje u stranci i vladi, lobirali su i prikupljali novčanu pomoć. Među istaknutima su Ante Beljo, Gojko Šušak i Zdravka Bušić koji će biti bliski Tuđmanovi suradnici.⁵⁵

Ono što je važno za naglasiti je sposobnost okupljanja različitosti u svrhu zajedničkog višeg cilja, a to je stvaranje države, Tuđman je uspio od proljeća 1989. do ljeta 1991. godine stvoriti krug ljudi koji će uspješno osnovati Hrvatsku državu, koji će uspješno vodili hrvatsku vladu, vojsku i diplomatski zbor u navedenom razdoblju, najbliži suradnici bili su iz različitih političkih stranaka i okruženja.⁵⁶

Kada je 17. lipnja 1989. godine održana osnivačka skupština Hrvatske demokratske zajednice, tada je Franjo Tuđman izabran za predsjednika stranke. U Hrvatskoj su prvi

⁵³ SADKOVICH, 2010., 244. str.

⁵⁴ SADKOVICH, 2010., 247. str.

⁵⁵ SADKOVICH, 2010., 252., 257. str.

⁵⁶ SADKOVICH, 2010., 258. str.

demokratski izbori održani 1990. godine, na izborima je pobijedio HDZ, a u Hrvatskom Saboru je Franjo Tuđman proglašen predsjednikom Predsjedništva SR Hrvatske 30. svibnja 1990. godine. Nakon toga, dva puta je izabran za predsjednika, na neposrednim predsjedničkim izborima 1992. i 1997. godine. Osim što je bio predsjednik bio je i vrhovni zapovjednik oružanih snaga, predvodio je vojne operacije oslobađanja te sudjelovao je u mirovnim pregovorima.⁵⁷

Svoja kapitalna djela napisao je i objavio prije ulaska u politiku, iako ni tada nije prestao proučavati i baviti se poviješću. Umire 10. prosinca 1999. godine, a pokopan je na Mirogoju uz sve državne i vojne počasti, na posljednji ispraćaj dolaze stotine tisuća hrvatskih građana. Posmrtno su objavljena njegova dva djela: *Petrinjska 18* i *Osobni dnevnik knj.1.,2.,3.*⁵⁸

3. JNA I UREDNIŠTVO VOJNE ENCIKLOPEDIJE

Dana 31. siječnja 1945. godine Franjo Tuđman napušta Čazmu gdje je bilo sjedište X. korpusa zagrebačkog, te odlazi u Beograd gdje je dobio premještaj u Vrhovni štab.⁵⁹ U vremenu dok su se Tuđmanovi smještali i privikavali na život i rad u Beogradu, Tuđman je konstantno pisao priloge koji su se objavljivali u vojnim časopisima, a to je pridonosilo kućnom budžetu mladog para,⁶⁰ naročito pri nabavi umjetničkih djela i predmeta.⁶¹ Dok je službovao u JNA pomagao je slikarima koji nisu bili razvikani i dobrostojeći da im se otvori mogućnost samostalnog izlaganja njihovih radova, a izložbe bi bile organizirane u Domu JNA.⁶²

Kada je došao u Beograd radio je kao šef Drugog odjela Personalne uprave u Ministarstvu narodne obrane, na tom položaju ostaje 12 godina. Uz to, završava partizansku gimnaziju koja je imala ubrzane tečajeve koji su osmišljeni s ciljem da se stvori obrazovani partijski kadar, kojeg je nedostajalo.⁶³

⁵⁷ <https://www.tudjman.hr/zivotopis>

⁵⁸ <https://www.tudjman.hr/zivotopis>

⁵⁹ TUĐMAN A., 2006., 53. str.

⁶⁰ TUĐMAN A., 2006., 80. str.

⁶¹ SADKOVICH, 2010., 61. str

⁶² TUĐMAN A., 2006., 88. str.

⁶³ SADKOVICH, 2010., 60. - 61. str.

Osim što je 1960. godine dobio čin generala i svakodnevno obavljao svoju dužnost u JNA, Franjo Tuđman se sve aktivnije bavi istraživanjem i pisanjem povijesnih radova. Uz to što je pisao priloge za časopise, piše članke i rasprave te dvije knjige *Rat protiv rata* i *Stvaranje socijalističke Jugoslavije*. Supruga Ankica pomagala mu je pri pisanju tako što je pripremala materijale, tipkala te spremala rukopise i primjerke.⁶⁴

Ono što je pisao za vojne i povijesne časopise bila su vojna pitanja i teorije ratova.⁶⁵

3. 1. Rat protiv rata

Svoje djelo *Rat protiv rata* počeo je pisati na početku 50-ih godina. Andro Gabelić i Zoran Konstantinović su uvelike pomogli Ankici Tuđman u pripremanju materijala za djelo, kada je rad bio gotov imao je 700 tiskanih stranica.⁶⁶ Svoj rukopis je Tuđman nudio vojnim i civilnim izdavačima u Beogradu tijekom 1955. i 1956. godine, međutim u svakoj kući su ga odbili. Nakon toga, 1957. godine izdavačka kuća "Zora" iz Zagreba prihvatila je i tiskala ovu knjigu.⁶⁷ Sam Tuđman tvrdi da je iznio svoje razumijevanje partizanskog ratovanja te da je napisao djelo kako bi ispravio pogrešna tumačenja.⁶⁸ Već pri objavljivanju prve knjige, dobio je komentar u obliku upozorenja koje će se kasnije pokazati istinitim, od svog bliskog prijatelja i teniskog partnera, slikara Ivana Radovića: "*Franjo, od srca Vam čestitam, ali znajte da ćete sa svakim svojim radom steći nove neprijatelje.*"⁶⁹

Odmah nakon što je knjiga objavljena uslijedili su napadi vojnih lica koja su podupirala različite koncepcije i tumačenja od Tuđmana. Unatoč tome, ova knjiga je bila opisana kao najzapaženiji historiografski prilog teoriji ratova, iz tog razloga je državni sekretar narodne obrane, general Ivan Gošnjak 1959. godine proglasio najboljim radom i teoretskom studijom u vojnoj literaturi u razdoblju od 1955. do 1959. godine.⁷⁰ Upravo ga je uspjeh ovog djela postavio kao marksističko-lenjinističkog vojnog povjesničara.⁷¹

⁶⁴ TUĐMAN A., 2006., 95. str.

⁶⁵ TUĐMAN A., 2006., 95. str.

⁶⁶ TUĐMAN, 1957., *Rat protiv rata*, 16. str.

⁶⁷ TUĐMAN A., 2006., 95. str.

⁶⁸ SADKOVICH, 2010., 63. str.

⁶⁹ SADKOVICH, 2010., 63. str.

⁷⁰ TUĐMAN A., 2006., 96. str.

⁷¹ SADKOVICH, 2010., 63. str.

Franjo Tuđman se susreo s Bratoljubom Klaićem koji je bio cijenjeni jezikoslovac s kojim je razgovarao o svom rukopisu. On je zapisao ono što mu je Klaić rekao: "*Zamišljao sam vas kao čovjeka s tri brade...Pa znate li vi, pukovniče, da u toj knjižurini imate četiri doktorske disertacije: povijest oslobodilačkih-partizanskih ratova sa strategijskim zaključcima; oslobodilački i partizanski ratovi u književnosti i umjetnosti; oslobodilački i partizanski ratovi i međunarodno pravo, te filozofski pregledi na ratove uopće, a oslobodilačko-revolucionarne posebno!*"⁷²

Rat protiv rata je pregled partizanskog ratovanja od starog vijeka do polovice 20. stoljeća, a upravo mu je ovo djelo bila odskočna daska u Generalštabu, jer mu je 1957. godine povjereno da bude član Uprave za planiranje i strateške studije.⁷³

U ovom djelu Tuđman osporava ono što tumače i kako se zalažu srpski i crnogorski povjesničari vezano za Narodnooslobodilački pokret. Odmah nakon što je postao član Uprave morao se braniti od napada i kritika koje su bile usmjerene na njega i njegovo djelo, Pero Morača napisao je recenziju i objavio je u *Našoj stvarnosti* u kojoj navodi da je Tuđmanov rad pogrešan u analizi i nedostatan u marksističkoj teoriji. Taj časopis bio je utjecajan na području društvenih znanosti, a Morača je bio prihvaćen kao stručnjak za Komunističku partiju i partizanski pokret iz tog je razloga Tuđman ozbiljno primio kritiku i zamolio Otmara Kreačića⁷⁴ da mu pomogne naći mjesto za objavu odgovora Morači. U svom odgovoru odbacio je Moračinu kritiku kao neopravdanu i neznanstvenu, a označio je kao klevetu na njega kao "marksista, komunista, oficira i pisca", smatrao je da je to napad na njega jer je iznio svoje prohrvatsko tumačenje partizanskog pokreta. Obrana koju je iznio na Moračin napad je karakteristična za Tuđmana, a opisan je kao borbeni autor koji ne trpi kritiku. Andro Gabelić koji je pomogao Tuđmanu oko materijala za pisanje, objavio je drugu recenziju za njegov rad u *Našoj stvarnosti*, ova recenzija je sada bila pozitivna i hvalila je rad koji je napisao Tuđman.⁷⁵

Kada je zbog djela *Rat protiv rata* osvojio već spomenutu nagradu Armije za najbolje djelo o vojnoj povijesti i teoriji, on postaje pomoćnik glavnog urednika *Vojne enciklopedije*, Boška Šiljegovića. Tuđmanova tumačenja i ideje o općenarodnom obrambenom ratu kao

⁷² TUĐMAN A., 2006., 96. str.

⁷³ TUĐMAN A., 2006., 96. str., SADKOVICH, 2010., 63. str.

⁷⁴ SADKOVICH, 2010., 64. str. Otmar Kreačić tada je bio podsekretar obrane

⁷⁵ SADKOVICH, 2010., 64. str.

najboljoj opciji za obranu Jugoslavije postaju dio programa za doktrinu Armije 1958. godine.⁷⁶

Tuđman u ovom djelu podrobno objašnjava sve o partizanskom ratovanju, o samom nastanku, o karakteru, čitatelju iznosi i nove i stare teorije. Toliko sustavno i duboko ulazi u analizu da navodi različite primjere i preteče, primjer partizanskog ratovanja iz 3.500. g. pr. n. e. kada su Sumerci pružili oružani otpor nomadskim osvajačima Akadijcima.⁷⁷ Prikazuje sve pokušaje kroz povijest da se osvoji Hrvatska, a nakon toga iznosi preglede i za ostale zemlje u Jugoslaviji.⁷⁸ NOR prikazuje kao dio Drugog svjetskog rata koji je od izuzetnog značaja zbog partizanskog karaktera, zbog promjena u društvu koje su se dogodile u okviru revolucije, zbog rezultata rata - nova Jugoslavija, utjecaj na međunarodne odnose, napredak i doprinos u teoriji i praksi.⁷⁹ Detektirao je sve slabosti kod svakog neprijatelja pojedinačno ali i njihove međusobne razlike npr. između njemačkih i talijanskih okupatora, ustaša i četnika, čak i hrvatske i srpske buržoazije.⁸⁰ Kako Tuđman navodi snaga neke politike, u ovom slučaju NOP-a je u određenim uvjetima i praksi, postoje objektivni i subjektivni uvjeti, kada se oni spoje dolazi do pobjede te određene politike, baš kao što je slučaj sa Narodnom revolucijom i Jugoslavijom. U Jugoslaviji su ti uvjeti bili u pravilnoj političkoj organizaciji koja je održava jedinstvo svojih redova i revolucionarna tradicija naroda, uz to svi narodi su bili antifašistički obojani i za kraj sve je objedinio jugoslavenski vođa Tito. Kako Tuđman navodi: "*A zasluga i veličina druga Tita i ostalih komunista Jugoslavije upravo i jest u tome, što su to unaprijed vidjeli i znali način i put ostvarenja jedinstva općenacionalnih i društveno-revolucionarnih ciljeva.*"⁸¹ Poznavanje povijesti ratovanja, načina ratovanja, povijesti svog i susjednih naroda, zasigurno pridonosi uvjetu koji će odrediti neke pozitivne ishode rata u budućnosti, uz iskustvo i praksu.

3. 2. Vojna enciklopedija

U to doba, Dušan Plenča, koji je bio član Vojno-istorijskog instituta napisao je prilog s tezama da je Hrvatska kriva za slom Jugoslavije, taj članak je trebao biti objavljen u *Vojnoj enciklopediji*. Tadašnji Savjet *Vojne enciklopedije* odbio je taj članak s objašnjenjem da nije u skladu s povijesnom istinom, te su zadatak povjerali Franji Tuđmanu. Kako se pokazalo ovo

⁷⁶ HUDELIST, 2004., SADKOVICH, 2010., 64. str.

⁷⁷ TUĐMAN, 1957., 47. str.

⁷⁸ TUĐMAN, 1957., 57. - 119. str.

⁷⁹ TUĐMAN, 1957., 259. str.

⁸⁰ TUĐMAN, 1957., 271. - 275.

⁸¹ TUĐMAN, 1957., 277. str.

povijesno pitanje je bilo izuzetno osjetljivo, pa se Tuđmanov tekst *Narodnooslobodilački rat u Hrvatskoj* našao na širokoj raspravi u CK Hrvatske, ali tekst je prihvaćen bez primjedbi. Koliko su jake bile protivničke tendencije i skupine koje su zastupala drugačija stajališta i tumačenja od Tuđmana dokazuje to što je nakon prihvaćanja, tekst poslan na uvid generalu Gošnjaku. Nakon što je primio tekst, Ivan Gošnjak ga odnosi Josipu Brozu Titu, a on svojeručno napiše na tekst: "Nemam nikakvih primjedaba - Tito". Nakon odobrenja predsjednika Tita, tekst je dopremljen u *Vojnu enciklopediju* i tamo je tiskan.⁸² Epizodu s prilogom za *Vojnu enciklopediju*, Franjo Tuđman u svom osobnom dnevniku zapisuje kao: "*Moj sukob s unitarističkim snagama tada se definitivno produbio.*"⁸³

Franjo Tuđman u rujnu 1958. godine u poznatom časopisu *Vojno delo*, objavljuje članak pod nazivom "O osnovnim specifičnostima i bitnim iskustvima ratne vještine našeg NOR-a".⁸⁴

Godine 1960. za *Vojnu enciklopediju* piše i objavljuje članak o partizanskom pokretu u Hrvatskoj, upravo u to vrijeme Franjo Tuđman je bio član uredništva Enciklopedije, a i ovaj članak je izazvao različite reakcije.⁸⁵

3. 3. Stvaranje socijalističke Jugoslavije

Drugo Tuđmanovo djelo objavljeno je 1960. godine pod naslovom *Stvaranje socijalističke Jugoslavije*, a djelo je objavila izdavačka kuća "Naprijed" iz Zagreba. Isto kao i za prethodnu knjigu stigle su kritike od strane Vojnoistorijskog instituta JNA zbog hrvatskog gledišta i neznanstvenosti. Prozivali su Tuđmana kao nekvalificiranog za pisanje o povijesti partizanskog pokreta, uz to je zaustavljen prijevod na engleski jezik. Za *Rat protiv rata* glavni kritičar bio je Pero Morača, dok je za *Stvaranje socijalističke Jugoslavije* glavni kritičar bio Fabijan Trgo.⁸⁶ Tuđman je bio general-major, a članci koje je pisao objavljivali su se u prestižnim jugoslavenskim časopisima. Njegovi članci bili su vezani za partizanske operacije u Dalmaciji, Istri i području oko Knina. Uz to što ga optužuje za korištenje sekundarnih izvora, pogrešno navođenje izvora i iskrivljeno prikazivanje NOB-a, Trgo ga optužuje zbog toga što je rad naklonjen Hrvatskoj i to u vremenu kada režim svaki oblik nacionalizma

⁸² TUĐMAN A., 2006., 96. str., SADKOVICH, 2010., 63. str.

⁸³ TUĐMAN A., 2006., 96. str., KRUŠELJ, 1991., *Franjo Tuđman: biografija*, 41. - 43. str., TUĐMAN, 1994., *Bespuća povijesne zbiljnosti*, 44. - 46. str.

⁸⁴ KRUŠELJ, 1991., 43. str.

⁸⁵ SADKOVICH, 2010., 65. - 67. str., TUĐMAN A., 2006., 95. - 96. str.

⁸⁶ SADKOVICH, 2010., 65. str

smatra separatizmom i žestoko osuđuju. Tuđman je na napad odgovorio napadom, u kojem navodi da koristi objavljene izvore i da mu je cilj doprinijeti razvoju teorije. A napad na sebe kao povjesničara vidi kao napad koji je motiviran kako ideološki tako i nacionalno. Svoj odgovor na kritiku predao je Danilu Jankoviću koji je bio urednik Vojnoistorijskog glasnika, nakon tri mjeseca taj zahtjev je odbijen. Tuđman ne odustaje tako lako od objavljivanja pa citira Zakon o štampi prema kojemu ima pravo odgovoriti na recenziju. Da bi se situacija smirila, reagirali su i Kreačić (koji mu je pomogao u prošloj recenziji) i general Šiljegović, tako je Tuđman poslao uređeni odgovor. Trakavica oko odgovora se nastavila jer su urednici ponovno obili, a Tuđman je ponovno inzistirao na objavi njegovog odgovora. Ovakav način reagiranja i zauzimanja za svoje stavove tipični su za Tuđmana, detaljno je iznosio sve argumente i činjenice, a koristio je i statistiku i citate kako bi se potvrdilo da je sve što piše ispravno i istinito. Ono što je posebno isticao je razlika između domobrana i ustaša, naglašava da su to različite organizacije, jedni su bili unovačena vojska, drugi su bili tvrdolinijaši, upravo taj zaključak i tumačenje bili su izuzetno opasni jer režim nije razlikovao te dvije organizacije, a sam Tuđman nije bio svjestan u što se upustio jer je na prvo mjesto stavio istinu i ispravno tumačenje te strastvenu obranu istih.⁸⁷

Članci koje je objavio u sklopu Vojne enciklopedije bili su temeljito pregledani i ispitani, međutim jedan članak je bio dovoljan da razjari Beograd jer je napisao da je partizanski pokret u Hrvatskoj bio ustaljen ranije nego u Srbiji i jer je hrvatski pokret dobro napredovao 1944. godine dok je s druge strane pokret u Srbiji bio u krizi.⁸⁸

Dušan Plenča optuživao je Tuđmana da je hrvatski nacionalist, što je bilo izuzetno opasno s obzirom da je režim strahovao od mogućeg oživljavanja ustaških ideja. Tuđman je često koristio statistiku kako bi opravdao svoje navode i upravo je to bilo teško pobiti, međutim to nije odgovaralo Armiji čije je časnički zbor više bio srpski nego hrvatski, stoga nisu odobrili navode da je do 1944. godine dvije trećine partizana u Hrvatskoj bili Hrvati, a četvrtina Srbi. Tuđman je sve više bio izoliran u JNA, a 1. rujna 1961. godine je otišao u mirovinu i vratio se u Zagreb s ciljem da se posveti znanstvenom povijesnom istraživanju i pisanju.⁸⁹

⁸⁷ SADKOVICH, 2010., 65. - 66. str., TUĐMAN, 1994., 34. - 36. str., TUĐMAN, 1995., Usudbene povjestice, 113. str., KRUŠELJ, 1991., 48. - 49. str.

⁸⁸ SADKOVICH, 2010., 67. str., TUĐMAN, 1995., Usudbene povjestice, 114. str., TUĐMAN A., 2006., 96. str.

⁸⁹ SADKOVICH, 2010., 67. str., TUĐMAN, 1995., Usudbene povjestice, 115. str.

4. INSTITUT ZA HISTORIJU RADNIČKOG POKRETA HRVATSKE

Nakon što se iz vojnog života povlači u civilni, tako se i seli iz Beograda u Zagreb. Tri mjeseca nakon toga preuzima dužnost direktora Instituta za historiju radničkog pokreta Hrvatske.⁹⁰

Početakom 60-ih godina u Jugoslaviji se vodila rasprava o gospodarstvu, u to je ulazilo i nacionalno pitanje. Ono što su komunistički režim i partija pokušavali je uspostaviti legitimitet i to kroz tri cilja: nacionalno pitanje, razvoj gospodarstva te sjedinjenje marksističke teorije i povijesti u svim regijama u zemlji, iako različite zaokružiti ih u integralnu jugoslavensku cjelinu. Upravo zbog potonjeg cilja u svakoj republici stvaraju se regionalni istraživački centri koji će u komunističkom duhu i perspektivi preraditi povijest svake pojedine republike. Prvi Institut za historiju radničkog pokreta uspostavljen je u Beogradu 1960. godine, odmah nakon toga otvaraju se i ostali u: Zagrebu, Ljubljani, Sarajevu, Titogradu i Skoplju te na Kosovu i Metohiji (Kosmetu). Svaki od ovih sastavnica imao je za zadatak istražiti i napisati povijest svoje republike, te povijesti bi koristila partija za pisanje povijesti radničkog pokreta Jugoslavije u cjelini. Režim je ovakvom organizacijom izbjegao neslaganja i rasprave među republikama oko tumačenja te je imao zajamčeno ortodoksno prikazivanje povijesti partije jer bi se u konačnici u Beogradu kompilirale sve pojedinačne povijesti u jednu. Upravo u ovome leži odgovor na pitanje kako režim i partija rješavaju nacionalno pitanje, rješavaju ga iluzijom da svaka republika pridonosi svojim jedinstvom i obilježjima općoj povijesti, a zapravo grade "jugoslavensku" povijest.⁹¹

Iako je partija inzistirala na analitičkoj povijesti koja ispunjava znanstvene standarde i točke, u isto vrijeme ograničava teme za analizu svakom institutu osim onome u Beogradu. Tako Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske (IHRPH) mogao se baviti samo "hrvatskim" temama: povijest radničkog pokreta u Hrvatskoj, Nezavisna Država Hrvatska, hrvatski ogranak Narodnooslobodilačkog pokreta (NOP), Hrvatska seljačka stranka (HSS), sile Osovine i Hrvatska u radničkom pokretu te Komunistička partija Hrvatske (KPH). Naknadno je Komisija CK SKJ proširila djelokrug na povijest SKJ (KPJ) i vojne operacije koje su bile na području Hrvatske tijekom rata.⁹²

⁹⁰ SADKOVICH, 2010., 68. str.

⁹¹ SADKOVICH, 2010., 78. str, RADELIĆ, 2006., 338. - 352. str.

⁹² SADKOVICH, 2010., 78. str.,

Iako se Tuđman nije slagao s onima koji su podupirali "srpsku" historiografiju ipak je u Armiji ostvario uspješnu karijeru. Ono što mu je omogućilo da se smatra intelektualcem bilo je to što je bio suradnik u tada uglednoj jugoslavenskoj *Vojnoj enciklopediji* te je napisao dvije knjige. Kada je postavljen za direktora hrvatskog Instituta nije imao visoki akademski uspjeh, ali partija je imala mali broj profesora u svojim redovima. Ono što je Tuđmana činilo kontroverznim u Beogradu je zagovaranje hrvatske inačice povijesti Jugoslavije te zalaganje za popuštanje kontrole nad republikama od strane savezne vlasti.⁹³ U Zagrebu je dočekan s odobrenjem, Vladimir Bakarić⁹⁴ ga je smatrao korisnim i pouzdanim jer je bio blizak generalu Gošnjaku koji je bio desna ruka Titu, ali i zato što je pokazao otpor povjesničarima u Beogradu. Dana 23. prosinca 1960. godine Anica Magašić⁹⁵ i Anka Berus⁹⁶ odobrile su Tuđmanovo imenovanje, a Zvonko Brkić⁹⁷ mu je ponudio mjesto direktora IHRPH-a.⁹⁸

Dana 25. rujna 1961. godine osnovan je Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske, glavni zadatak je bio proučavanje povijesti radničkog pokreta u Hrvatskoj i Savez komunista Jugoslavije, te proučavanje povijesti narodnooslobodilačke borbe i socijalističke revolucije. Franjo Tuđman je bio ravnatelj od 1961. do 1967. godine. U Institutu se ništa nije moglo napraviti bez Tuđmana, zaposlio je mnogo radnika s ciljem da stvori glavnu povijesnu instituciju u Hrvatskoj.⁹⁹

Kada su se Franjo Tuđman i njegova obitelj doselili u Zagreb stvorili su veliki krug prijatelja oko sebe. Prijateljstvo Tuđmana i Miroslava Krleže bilo je snažno i važno, osim što je Krleža bio istaknuti pisac i direktor Jugoslavenskog leksikografskog zavoda, bio je i urednik *Foruma* JAZU, uz to bio je među vodećim članovima u SKH i Tito je bio naklonjen njemu. Krležu mnogi autori navode kao Tuđmanovog zaštitnika i osobu koja je utjecala na njegovo viđenje društva i povijesti. Upravo je Miroslav Krleža bio osoba koja je predstavila Tuđmana zagrebačkoj intelektualnoj eliti. Osim Krleže, Tuđmanu su pomagali i drugi, poput Ivana Šibla, Većeslava Holjevca, Ivana Rukavine, Nikole Kajića i Vase Bogdanova.¹⁰⁰ Kako Sadkovich navodi u svojoj knjizi veliki utjecaj na Tuđmana kao povjesničara imao je Vaso

⁹³ SADKOVICH, 2010., 73.- 78. str

⁹⁴ SADKOVICH, 2010., 79. str.:Vladimir Bakarić bio je sekretar Centralnog komiteta Hrvatske

⁹⁵ SADKOVICH, 2010., 79. str.:Anica Magašić bila je predsjednica Savjeta za kulturu i tajnica Komisije za historiju CK SKH

⁹⁶ Ibidem, Anka Berus bila je predsjednica Komisije za historiju

⁹⁷ Ibidem, Zvonko Brkić bio je izvršni sekretar Centralnog komiteta Komunističke partije Hrvatske

⁹⁸ Ibidem

⁹⁹ KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, Mira. 2011. Franjo Tuđman i organizacija rada u Institutu za historiju radničkog pokreta Hrvatske od 1961. do 1967. U:Herman Kaurić, Vijoleta, ur. *Dr. Franjo Tuđman u okviru hrvatske historiografije*.

Zagreb: Hrvatski institut za povijest - Zagreb, Hrvatski institut za povijest - Slavonski Brod, 9. - 10. str.

¹⁰⁰ SADKOVICH, 2010., 80. str.

Bogdanov, koji je bio Srbin iz Vojvodine, a bio je predstojnik katedre za povijest na Zagrebačkom sveučilištu. Tuđman je vidio Bogdanova kao: "*jedinog Srbina i marksista koji je kao povjesničar shvatio hrvatsko pitanje.*"¹⁰¹ Ono što je spajalo ovaj dvojac je pisanje povijesti prema objavljenim izvorima i pisanje povijesti iz hrvatske perspektive, ono što je prihvatio od Bogdanova je tumačenje Ante Starčevića, što ga je odvelo do spoznaje da nacionalizam može biti pozitivna snaga u politici.¹⁰²

Kako je tijekom svoje karijere Tuđman imao iza svojih leđa uvijek nekoga od moćnika iz partije, direktor *Vjesnika*, koji je bio najveća izdavačka kuća u Hrvatskoj, Božidar Novak, vjerovao je da su Tuđmana doveli Tito i Gošnjak na zamolbu Vladimira Bakarića s namjerom da se stvori intelektualna protuteža onim intelektualcima koji su stvarali srpsku inačicu jugoslavenske povijesti.¹⁰³

IHRPH je naslijedio Odjel za historiju CK SKH i njegov arhiv, a fizički je bio smješten u zgradi Arhiva - Opatička ulica na Gornjem gradu. Kada je osnovan i kada je započeo s radom, Institut je imao 20 zaposlenika, s obzirom da ih je samo četvoro imalo visoki akademski stupanj, Tuđman je doveo mlade znanstvenike i borce partizanskog pokreta kako bi stvorio kvalitetan intelektualni kadar. Među Tuđmanovim suradnicima bili su: Vaso Bogdanov, Dragutin Šćukanec, Šerif Šehović, Stjepan Šćetarić, Vlado Stopar, Dušan Bilandžić, Fikreta Butić. Uz to, Institut je surađivao i s vanjskim suradnicima: Bogdan Krizman, Ljubo Boban, Većeslav Holjevac, Bernard Stulli, Mirjana Gross.¹⁰⁴

U zgradi gdje je smješten Institut, prethodno se nalazio Centralni arhiv SKH. Zaposlenici u arhivu su bili sudionici NOB-a, a nastavili su raditi i u Institutu, tako da je na samom početku zaposleni kadar bio nevješt i neiskusni u povijesnom i arhivističkom poslu. Arhiv je imao vrijedne materijale, a pridodani su mu i novi fondovi o sindikatima i Radničkoj komori, te prikupljanje izjava sudionika NOR-a, voditelj tog fonda bio je general Nikola Kajić. To što je Institut imao arhiv u velikoj je mjeri utjecalo na cjelokupni rad Instituta. Prvi poslovi bili su objavljivanje građe, a Tuđman je dao zadatak objaviti dokumente ZAVNOH-a koji je bio zakonodavna i izvršna vlast u Hrvatskoj tijekom rata. Upravo objavom tih dokumenata potvrđuje se i dokazuje se koliku je važnost imala Hrvatska za uspjeh NOR-a.¹⁰⁵

¹⁰¹ Ibidem

¹⁰² Ibidem, 81. str.

¹⁰³ SADKOVICH, 2010., 82. str.

¹⁰⁴ Ibidem., 82. - 83. str.

¹⁰⁵ KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, 2011., 12. - 13. str.

Iznad Tuđmana kao direktora Instituta bio je partijski savjet koji je imao 16 članova, Anka Berus bila je u tom savjetu i bila je zadužena za nadzor nad pisanjem povijesti za CK SKH. Tuđman je imao pravo predlagati unapređenja koja je dalje trebala potvrditi partija. Imao je slobodu u načinu na koji će se voditi istraživanja i to je iskoristio kako bi Institut postavio kao glavnu ustanovu u istraživanjima. Institut je imao svoj časopis *Putevi revolucije*, Dragutin Šćukanec vodio je časopis, a Tuđman je bio glavni urednik.¹⁰⁶

Nakon tri godine rada, Institut je u svojoj knjižnici imao 11.000 naslova, te je u arhivu imao 2,500.000 dokumenata, a bio je pretplaćen na 60 domaćih i 64 strana časopisa. Povećao je i broj zaposlenih na 124, od kojih je 79 imalo sveučilišne diplome. *Putevi revolucije* bio je časopis koji je prikazivao hrvatsku povijest koja je objavljena s hrvatskim dokumentima onako kako su ih tumačili hrvatski povjesničari. Onako kako je Tuđman razvijao Institut tako mu je i donosio neprijatelje jer nisu svi odobrali njegovo inzistiranje na hrvatskom tumačenju povijesti. Što je Institut imao veći ugled u intelektualnim krugovima, tako se sve više nalazio na udaru kritika, a posebice Tuđman prema kojemu su kritike bile usmjerene na osobnoj razini. Ono što je Tuđman zadržao tj. naslijedio iz svoje armijske povijesti je rad u hijerarhijski organizacijskom modelu, no davao je zaposlenicima veliku slobodu u njihovim istraživanjima, a kada bi se našli u problemima s partijskim sustavom bio bi njihov zaštitnik. Od zaposlenika je očekivao naporan rad jer je jedino tako mogao IHRPH pretvoriti u snažnu instituciju.¹⁰⁷

Strukturu Instituta osmislio je sam Tuđman, a najvažniji odjel mu je bio Znanstveni odjel. Tijekom intenzivnog zapošljavanja u tom odjelu bilo je 40 suradnika. Znanstveno-istraživački odjel bio je podijeljen u sekcije, a svaka je imala svoje teme koje proučava i svog tajnika. Jedna od najvažnijih sekcija za Tuđmana bila je Ratna sekcija, a rezultate istraživanja te sekcije koristio je u svojim radovima. U toj sekciji bili su zaposleni znanstveni istraživači i osobni prijatelji Tuđmana (npr. Dragutin Šćukanec), a sekcija je imala čak 19 tema za rad i istraživanje.¹⁰⁸

Centar za dokumentaciju bio je zadužen za istraživanje u Arhivu ili u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici, a najviše su radili na Tuđmanovim zadacima i zadacima njegovih

¹⁰⁶ SADKOVICH, 2010., 83. str.

¹⁰⁷ SADKOVICH, 2010., 83. - 84. str., TUĐMAN A., 2006., 119. str., KRUŠELJ, 1991., 60. str.

¹⁰⁸ KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, 2011., 15. - 18. str.

najbližih suradnika. Tuđman je za svoje upite zahtijevao brze odgovore, promjena sedam čelnih ljudi u Centru dokaz je da nije bio zadovoljan radom istoga.¹⁰⁹

Kako Kolar-Dimitrijević¹¹⁰ navodi struktura Instituta prema načelima bila je idealna. Međutim nisu svi gledali s odobravanjem rad Instituta, imao je velike materijalne i investicijske troškove, a na samom početku rezultati su bili skromni. Kritike su bile sve češće i sve jače pogotovo kada je bilo jasno da se Institut ne bavi samo temama radničkog pokreta i socijalističke revolucije. Tvrdnju da je Tuđmanu rad bio ispred svega, dokazuje i činjenica da je na Institutu bilo puno zaposlenika bez obzira na vjeru i nacionalnost.¹¹¹

Svaki zaposlenik istraživač na Institutu je imao svoju temu, ipak u konačnici su sve teme bile podređene Tuđmanovim interesima i temama koje on proučava. Tako je u svoju disertaciju imao namjeru uključiti nova istraživanja koja su provedena na Institutu. Kada je 1963. godine održan prvi izbor suradnika u stručna zvanja, izabran je čitav Tuđmanov znanstveni tim koji se sastojao od 9 asistenata i 11 stručnih suradnika, ono što je bila mana je slaba konkurencija povjesničarima s ostvarenim doktoratom. Profesor Jaroslav Šidak je radio na Odsjeku za povijest na Filozofskom fakultetu otežavao je doktoriranje suradnicima s Instituta. Zbog prepreka koje su ih dočekale na doktorskom studiju u Zagrebu, pojedini su povjesničari koji su radili na Institutu otišli doktorirati u Beograd (npr. Fikreta Butić).¹¹²

Osim što je razvijao Institut, tih je godina Tuđman razvijao i vlastitu povjesničarsku karijeru, tako je počeo predavati na Zagrebačkom sveučilištu kao izvanredni profesor na Fakultetu političkih nauka 1963. godine, a dvije godine nakon toga stekao je doktorat na Zadarskom sveučilištu. Uz to, bio je i član uredništva *Foruma* kojeg je objavljivao JAZU, te *Vojnog dela* koji je bio vodeći vojni časopis. Od 1965. do 1969. godine bio je zastupnik u hrvatskom Saboru i predsjednik Odbora za znanstveni rad Prosvjetno-kulturnog vijeća Sabora.¹¹³

¹⁰⁹ Ibidem , 18. str.

¹¹⁰ Mira Kolar-Dimitrijević (1933.) je hrvatska povjesničarka, diplomirala je i doktorirala na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, a za redovitu profesoricu je izabrana 1988. godine te je bila na čelu Katedre za opću povijest novog vijeka. Radila je kao arhivistica u Arhivu grada Zagreba 1960.-1964., nakon toga radi na Institutu za historiju radničkog pokreta Hrvatske. Bila je prva urednica *Povijesnih priloga* (1980–87). Objavila je: *Radni slojevi Zagreba 1918–1931.* (1973), *Socijalne prilike i klasna borba u Vinkovcima međuratnog razdoblja* (1977), *1943/1944. , Ivan Krndelj: radnički tribun* (1988), *Radićev sabor: 1927–1928: zapisnici Oblasne skupštine Zagrebačke oblasti* (1993), *Hrvatski Radiša: 1903.–1945. (2003)* (2004), *Svilarstvo u Hrvatskoj od 18. stoljeća do 1945. godine* (2007). <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=32351>>.

¹¹¹KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, 2011., 23. str.

¹¹² Ibidem , 24. str.

¹¹³ SADKOVICH, 2010., 84. - 85. str., TUĐMAN A., 2006., 119. str.

Tuđman je sudjelovao na nizu konferencija, jedna od njih koja se održala u rujnu 1963. godine bila je o okupaciji Jugoslavije sila Osovine u Karlovym Varyma u Čehoslovačkoj, na toj konferenciji dao je marksističku analizu NDH kao čimbenika osovinske okupacije istočne Europe, kako navodi Mario Jareb to njegovo izlaganje bio je prvi ozbiljan pokušaj analize NDH i ustaške ideologije, a njegova analiza pobijala je tradicionalna tumačenja partije. Dva referata koja je izložio na konferenciji zajednički je rad Tuđmana i njegovih najbližih suradnika. Na preporuke Bogdanova i Rukavine pretiskan je kao jedan od eseja koji prikazuju okupaciju Jugoslavije u *Okupacija i revolucija. Dvije rasprave*, a objavio je IHRPH 1963. godine. Godine 1966. sudjelovao je na III. međunarodnom kongresu za ekonomsku historiju u Münchenu, a potom na XX. međunarodnom kongresu historijskih znanosti u Beču. U razdoblju kada je Tuđman bio direktor Instituta, ono slovi kao ugledna institucija, uspostavlja kontakte i suradnju s Institutom u Bratislavi, pa često sa suradnicima putuje u ČSSR, sudjeluje na kongresu u Beču, držao je predavanja na Sveučilištu u Milanu i u Institutu Gramsci. Kada odlazi u SAD održati predavanja, stupa u kontakte s emigracijom i u Zagreb se vraća s velikim opusom emigrantske literature.¹¹⁴

Tuđmanov cilj je bio pobijanje tumačenja uloge Hrvatske u jugoslavenskoj historiografiji, kako bi to uspješno napravio bilo je potrebno revidirati povijest Hrvatske i povijest Jugoslavije. Kada je učvrstio položaj Instituta kao ustanove koja doprinosi istraživanju i pisanju hrvatske povijesti, okreće se širenju opsega odnosno počinje uključivati opću jugoslavensku povijest. Želio je osporiti stotine već objavljenih radova koja su stvorila jugoslavensku historiografiju, da bi u tome uspjeli znanstvenici trebaju citirati originalne dokumente kako bi mogli dokazati svoja tumačenja i pokušaje pobijanja jugoslavenskih tumačenja. Međutim, režim je preselio arhiv KPH i partizanskog pokreta u Hrvatskoj, te spise okupatora u Beograd 1963. godine.

4. 1. Pregled i Primjedbe

Tuđman je predlagao u ožujku 1963. godine da se svim institutima proširi opseg djelovanja na opću jugoslavensku povijest, uz obrazloženje da jedan institut ne može to napraviti samostalno da bude uspješno jer su dokumenti raspršeni po cijeloj Jugoslaviji. U tom slučaju pokazala se partijska disciplina na djelu, Anka Berus kao predsjednica partijske

¹¹⁴ KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, 2011., 25. -26. str., SADKOVICH, 2010., 85. str., TUĐMAN A., 2006., 78. - 79. str., 114. - 115. str.

Komisije za historiju, čvrsto je odbila Tuđmanovu molbu s napomenom da jugoslavenska povijest nije u mandatu i djelokrugu IHRPH-a.¹¹⁵

U trenutku kada je Komisija za historiju CK SKH zatražila znanstvene komentare nove povijesti Komunističke partije *Pregled istorije SKJ* Tuđman je iskoristio priliku. S obzirom da su *Pregled* pisali Rodoljub Čolaković, Dušan Janković i Pero Morača, sva trojica su bili povezani s Vojnoistorijskim institutom i Institutom za izučavanje radničkog pokreta (IIRP), jasno je da je ova povijest prožeta stavovima i pogledima svojih autora. S obzirom da je bio pozvan da izrazi svoj znanstveni komentar, Tuđman je iskoristio priliku i organiziraju konferenciju na koju je pozvao 78 znanstvenika iz 21 institucije i 49 političkih vođa (uključujući članove Izvršnog komiteta SKH) da sudjeluju na konferenciji jer je Tuđmanov institut pripremio detaljnu i radikalnu kritiku na *Pregled*.¹¹⁶

U svom izlaganju istaknuo je pitanje pristranosti u jugoslavenskoj historiografiji. Nadalje ističe da povijest radničkog pokreta u Jugoslaviji stvaraju i definiraju iskustva svake nacije u državi. Tuđman je tražio da se proučava povijest nacija pojedinačno, a potom i međuodnosi nacija, upravo ova opaska bila je neizravna kritika jer se o Jugoslaviji raspravljalo samo kao o cjelini i na taj način se privilegirala Srbija kao središnja republika i akter, a Hrvatska je bila prikazana kao glavna odgovorna za nestabilnosti zemlje.¹¹⁷

Prilozi koji su korišteni na konferenciji bili su u početku namijenjeni samo za interne rasprave, no Tuđman je pojedine komentare objavio u časopisu *Putevi revolucije* i na taj način je službeni časopis Instituta postao sredstvo za javne kritike Instituta u Beogradu i nove povijesti napisane od strane već spomenutih povjesničara. Tuđman je povezo sve referate, njih 12 s konferencije u jedno kao *Primjedbe na Pregled istorije Saveza komunista Jugoslavije*, oni tvore mješavinu mišljenja i pogleda 12 autora.¹¹⁸

Primjedbe su vrijedne jer koriste znanstvenu kritiku kako bi se ispravilo ono što je krivo iščitano i protumačeno u novijoj povijesti. Autori *Pregleda* nude iskrivljenu povijest partije uz naglašavanje pojedinih regija na štetu drugih (npr. da je pokret bio jači u Crnoj Gori i Makedoniji, nego u Hrvatskoj i Sloveniji). Ocijenili su *Pregled* kao loše dokumentirano djelo u kojem se izvori koriste nekritično. Nadalje, Tuđman i kolege smatraju da se treba proučavati razvoj partije u svakoj republici posebno, jer se u svakoj republici razvija

¹¹⁵ SADKOVICH, 2010., 86 str., TUĐMAN, 1995., Usudbene povjestice, 120. str.

¹¹⁶ SADKOVICH, 2010., 86. str., TUĐMAN, 1995., Usudbene povjestice, 120. str.

¹¹⁷ SADKOVICH, 2010., 87. str.,

¹¹⁸ SADKOVICH, 2010., 87. str., KRUŠELJ, 1991., 63. str.

drugačije. Neke od zamjerki bile su: oštar stav prema HSS-u, problematične rasprave o velikosrpskoj politici, loša rasprava pogleda KPJ o nacionalnom pitanju, kritika o Sporazumu Cvetković-Maček i stvaranje Banovine Hrvatske, zanemarivanje važnosti nacionalnog pitanja u NOB-u i u stvaranju socijalističke Jugoslavije. Prebacuju krivnju s Hrvatske seljačke stranke na srpsku hegemonističku elitu da je kriva za propast Prve Jugoslavije. Negiraju netočne navode da su Maček i HSS surađivali s ustašama. Tuđman i suradnici navode da su ustanci Srba i Crnogoraca bile zapravo neučinkovite reakcije. Na kraju kritike zaključili su da je pobjedu osigurala smišljena politička organizacija i postepeni razvoj baza za oslobodilačku borbu baš kako je bilo organizirano od strane partije u Hrvatskoj, Sloveniji i Bosni i Hercegovini, a ne kao prolazni ustanci u Srbiji i Crnoj Gori.¹¹⁹

Tuđman i njegovi suradnici držali su da je nova povijest nije dostatna nego je manjkava. Smatrali su da je utemeljena na mitu više nego na pravoj povijesti, to što je napisano u Pregledu bilo je pristrano na stranu dviju nacionalnosti, metodologiju su opisali kao neznanstvenu, a tumačenja kao jednostrana i nepotpuna.¹²⁰

Kao što je već napisano Primjedbe se sastoje od priloga koje su pisali Tuđman i njegovi suradnici i znanstvenici IHRPH-a, u ovakvu kritiku nisu se uključili znanstvenici koji su bili Tuđmanovi istomišljenici, već i oni koji su bili njegovi neprijatelji poput Ljube Bobana i Fikrete Jelić-Butić. Kako je James Sadkovich navodi ova rasprava je sukob mišljenja triju škola povijesti: hrvatske, čiji su predstavnici Franjo Tuđman i Vaso Bogdanov u 60-im godinama; srpske, čiji su predstavnici pod utjecajem Velimira Terzića; te jugoslavenske, čiji su predstavnici bili poput Ferde Čulinovića i ostalih koji su željeli prednost jugoslavenske povijesti naspram nacionalnih.¹²¹

Mjesec dana nakon objavljivanja Primjedbi koje je napisao Institut u Zagrebu, našli su se uvrijeđenima autori *Pregleda*, redom svi povjesničari koji su bili jugoslavenski, ali i partijska hijerarhija jer su se na ovaj način otvorila pitanja koja su trebala ostati zatvorena. Zbog toga je Anka Berus 20. ožujka 1964. godine sazvala sastanak na kojem su bili prisutni članovi CK, Rodoljub Čolaković¹²², Franjo Tuđman i nekolicina novinara, ono što se dogodilo na sastanku smatra se javnim sramoćenjem. Anka Berus je okarakterizirala Primjedbe kao: "*cijela lista politički krivih stavova i procjena*" uz to opomenula je Tuđmana

¹¹⁹ SADKOVICH, 2010., 88. - 91. str., HUDELIST, 2004., 320. - 324. str., KRUŠELJ, 1991., 63. - 65. str.

¹²⁰ KRUŠELJ, 1991., 63. - 65. str., SADKOVICH, 2010., 93. str.

¹²¹ KRUŠELJ, 1991., 63. - 65. str., SADKOVICH, 2010., 94. str.

¹²² SADKOVICH, 2010., 94. str., Rodoljub Čolaković je bio jedan od autora Pregleda i čelnik Komisije za historiju SKJ

koje su ovlasti IHRPH-a.¹²³ Tuđman je ulazio u raspravu s Brankom Čolakovićem, a posebice s Vladimirom Bakarićem, upravo tom prilikom Tuđman je napravio nešto što se nitko do tada nije usudio, a to je suprotstaviti se Bakariću i to pred novinarima. Tuđman je otvoreno izazivao Bakarića i odlučno je branio svoje stavove, posljedica toga je bilo izvješće u glasilu SKH-a *Komunist*, u kojem su objavljene izjave Vladimira Bakarića i Anke Berus te napad Marinka Gruića¹²⁴ koji je bio usmjeren na Tuđmana i Institut.¹²⁵

Marinko Gruić je *Primjedbe* opisao kao: "*buržoasko-nacionalističko skretanjem u pristupu 'nacionalnom pitanju'*".¹²⁶

Anka Berus je oštro napala i osudila Tuđmanove tvrdnje: "*radnici Instituta pokazali totalnu političku nepismenost, nesolidarnost u naučnom radu ... što je naročito došlo do izražaja u tretiranju nacionalnog pitanja u staroj Jugoslaviji i u ocjeni sporazuma Cvetković Maček*".¹²⁷

Nakon borbe Franje Tuđmana i njegovih suradnika s Instituta za povijesnu istinu i ispravno tumačenje povijesti, po prvi put je javno osuđen kao nacionalist.¹²⁸ Kako James Sadkovich opisuje ta javna osuda bila je samo trenutna i neposredna posljedica, ona dugoročna i teža posljedica bila je: "*Tuđman je postao nekonformist čije je ustrajanje na osporavanju konvencionalne historiografije potkopavalo jedinstvo partije, te zabadalo čija je potraga za povijesnom istinom prijetila da ponovno raspali nacionalnu konfrontaciju Srba i Hrvata*".¹²⁹

5. NAPADI NA UGLED I KARIJERU

Tih godina Franjo Tuđman je po svom uvjerenju bio komunist, kao takav trebao se držati glavnih načela marksističko-lenjinističke analize, ipak sloboda je bila u odabiru načina primjene tih načela. On je prikazivao i branio hrvatska gledišta što je u skladu s činjenicama da je imao iskustvo u Hrvatskoj u Drugom svjetskom ratu, surađivao je s hrvatskim

¹²³ Ibidem

¹²⁴ SADKOVICH, 2010., 96. str. Marinko Gruić bio je urednik *Komunista* za Hrvatsku, a kasnije sekretar zagrebačkog gradskog komiteta

¹²⁵ SADKOVICH, 2010., 96. str., TUĐMAN A., 2006., 119. str., TUĐMAN, 1994., 52. - 53. str.

¹²⁶ KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, 2011., 26. - 27. str.

¹²⁷ KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, 2011., 27. str.

¹²⁸ SADKOVICH, 2010., 96. str., TUĐMAN, 1995., Usudbene povjestice 597. str., HUDELIST, 2004., 338. str.

¹²⁹ SADKOVICH, 2010., 96. str.

znanstvenicima i koristio je hrvatske dokumente. Radovi koji su bili naklonjeni Srbiji ili Jugoslaviji iskrivljavali su historiografiju kako u svim republikama u Jugoslaviji, tako i u inozemstvu, cilj koji je imao Franjo Tuđman je ispraviti iskrivljene istine koje su bile na štetu Hrvatske i Hrvata te uspostaviti ravnotežu i istinu u povijesnom izlaganju. Isticati i ponavljati argumente koji su istiniti i povijesni, smatrao je svojom dužnošću ne samo kao Hrvata nego i kao povjesničara, a ne činiti to smatrao je izdajom. Konstantno je i uporno iznosio svoja stajališta koja su bila potisnuta i suprotna od dominantne struje, tako je 1964. godine na predavanju u Splitu odlučno ponovio i osporio glavne smjernice jugoslavenske historiografije, upravo je na takav način postao kako Sadkovich opisuje: "*Tako je postao odlučan, ali nevoljki disident.*"¹³⁰ Stajališta koja je uporno ponavljao bila su vezana za slom Jugoslavije 1941. godine, za slom uglavnom su krivi bili petokolonaši i hrvatski nacionalisti u očima i peru jugoslavenskih povjesničara. Tuđman smatra da je tako brzi raspad bio logični slijed i rezultat onoga što se događalo u periodu između dva rata, a to je korumpirani i represivni režim u kojem su dominantnu ulogu imale srpske elite na štetu svih nesrba. Zbog svojih predavanja u Splitu i Karlovcu, kako sam već ranije napisala bio je optužen u anonimnom pismu kao šovinist te je morao izaći ispred CK SKH da odgovori na pismo.¹³¹

I prije ovog anonimnog pisma Tuđman je bio na udaru da je ideološki sumnjiv, bio je okrenut nacionalno orijentiranoj inteligenciji, a imao je i suparnike i neprijatelje kako na Institutu tako i na Zagrebačkom sveučilištu poput Jaroslava Šidaka i Mirjane Gross.¹³² U sukobima protiv Tuđmana ključne stavke su bile profesionalne ambicije i ideološke razlike.¹³³ Osoba koja je definitivno pridonijela slomu Franje Tuđmana bio je kolega Ljubo Boban, koji je bio asistent Vase Bogdanova, dok mu je mentor za disertaciju bio Jaroslav Šidak. U travnju se Boban sastao s Ankom Berus i Vladimirom Bakarićem kako bi ih uvjerio da iako radi na Institutu da nije nacionalist, u tim razgovorima prikazivao je Bogdanova i Tuđmana kao nacionaliste čija su stajališta ekvivalent srpskom nacionalizmu. Boban je ustvari iskoristio situaciju da prikaže Tuđmana i njegovo upravljanje Institutom kao skretanje s puta i zastranjivanje u nacionalizam upravo u trenutku kada je Bakarić bio pod utjecajem kritike koja je napisana od strane Instituta i Tuđmana. Bakarić je definitivno osuđivao Tuđmana jer je držao da je otišao predaleko u pokušaju da Hrvate oslobodi krivnje te da prikaže Hrvate kao naciju s najviše doprinosa narodnooslobodilačkom pokretu. Osim što je

¹³⁰ SADKOVICH, 2010., 107. str.

¹³¹ TUĐMAN, 1995., Usudbene povjestice, 285. str., SADKOVICH, 2010., 107. - 108. str.

¹³² SADKOVICH, 2010., 108. str., Mirjana Gross je bila urednica *Historijskog pregleda* i članica uredništva *Putova revolucije*

¹³³ HUDELIST, 2004., 350. - 353. str., SADKOVICH, 2010., 108. str.

upadao u sukobe i rasprave s beogradskim povjesničarima, udaljavao se od svih utjecajnijih profesora povijesti u Zagrebu, čak su i zaposlenici na Institutu bili podijeljeni u dvije frakcije: struja koja je prohrvatska i ona koja je projugoslavenska. Sve navedeno rušilo je Tuđmanov položaj.¹³⁴

S obzirom da je Tuđman zaposlio mlade znanstvenike koji su bili tvrdoglavi i neortodoksni, poput Daniela Ivina i Bruna Bušića, tako je i ta struja u IHRPH-u postajala štetna za partiju, kao i njihov direktor Tuđman. Unutar Instituta surađivali su i štitili ga Šehović i Šćukanec, u partiji su mu uzdanici bili Krleža i Kajić, a na sveučilištu Bogdanov. Osim što je razvio mrežu poznanika i suradnika u Jugoslaviji to je napravio i u inozemstvu.¹³⁵

U prosincu 1964. godine održan je VIII. kongres partije na kojem je Josip Broz Tito osudio jugoslavenske integraliste i pozvao na raspravu o nacionalnom pitanju, upravo ti "unitaristi" su oni koje je Tuđman prozivao i kojima se suprotstavljao. Tito je držao da narodi neće "odumrijeti", dok je Edvard Kardelj koji je bio ideološka savjest partije, naglašavao da narod kao pojam odumire nakon zaključenja procesa "demokratske integracije" na svjetskoj razini, Franjo Tuđman je također prihvatio to mišljenje. Upravo jer su Tito i Kardelj 1965. godine zauzimali takve stavove bilo bi logično zaključiti da su narod i nacionalizam bile legitimne teme za znanstvenu raspravu u Jugoslaviji. Uz to Tito je podržavao novi način pisanja znanstvenog rada koji svoje temelje polaže na činjenicama, a zagovarao je i nacionalne povijesti. Tuđman je kao direktor IHRPH-a tražio od Bakarića da mu odobri organiziranje simpozija pod temom "Marksizam i nacionalno pitanje", navodno je bio inspiriran i ohrabren Titovim govorom tijekom VIII. kongresa jer ipak je bio svjestan koliko je osjetljiva tema nacionalnog pitanja, a na konferenciji 1963. godine osjetio je koliko neugodne posljedice to donosi.¹³⁶ Njegova ideja je bila da na simpoziju sudjeluju domaći i strani znanstvenici koji bi izlagali: *"s namjerom rasvjetljavanja evolucije marksističke teorije, napose o sadašnjim mišljenjima o ulozi nacije u suvremenom svijetu."*¹³⁷ Ono što je Tuđman imao u vidu za simpozij bila je velika potencijalna opasnost za režim i za partiju s obzirom da je ista tvrdila da je riješeno nacionalno pitanje. U takvim raspravama postoji velika mogućnost da izađe na vidjelo sve ono što je "prljavo" i što nije u interesu režima i partije da izađe u javnost. Vladimir Bakarić je prvotno odobrio ideju, a potom je otkazao, razlog toga

¹³⁴ HUDELIST, 2004., 350. - 353. str., SADKOVICH, 2010., 109. str.

¹³⁵ SADKOVICH, 2010., 110. - 111. str.

¹³⁶ Ibidem, 111. str.

¹³⁷ SADKOVICH, 2010., 111. str., TUĐMAN, 1995., Usudbene povjestice 146. - 150. str., HUDELIST, 2004., 348. - 350. str.

leži u dva odgovora: prvi je nezadovoljstvo predavanjima u Splitu i Karlovcu, drugo je zaštita režima i svoje pozicije jer je bio ortodokсни komunist.¹³⁸

Vladimir Bakarić prestaje davati podršku Tuđmanu, te nakon predavanja i anonimnog pisma imenuje Marijana Cvetkovića kao predsjednika komisije koja će Tuđmanu odrediti "političku odgovornost" i kaznene odluke zbog promicanja nacionalističkih ideja. Kada je osnovana komisija kojoj će Tuđman odgovarati za svoje postupke, bilo je jasno da je ozbiljno ugrožena njegova pozicija u Institutu i u partiji. Kako je krenuo prvi napad na njega, tako su se i ostali samo redali, ali Tuđmanov odgovor je bio odlučna obrana i ratoboran stav. U obrani pred komisijom naglašava svoju nevjericu da partija toliko pažnje pridaje anonimnom pismu, naglašava pozitivne reakcije publike na njegovim predavanjima u Splitu i Karlovcu, naglašava svoje početke kao komunist borac i kao znanstvenik koji samo piše o društvenom pokretu. Kada je imao obranu pred Bakarićem 1964. godine *de facto* je održao predavanje komisiji u kojem objašnjava svoju dužnost kao povjesničara da ispravi ono što je pogrešno i iskrivljeno. Optužbu da je nacionalist objašnjava riječima: "*Nikada nisam branio sve to što je hrvatsko, ni napadao sve ono što nije hrvatsko*", jedino što je radio kako tvrdi je razbijao lažne mitove i to objektivno znanstveno i marksistički oprezno slijedivši partijsku liniju.¹³⁹

Anonimno pismo je bilo negativno usmjereno prema Institutu, prema Tuđmanu kao direktoru i prema svim zaposlenicima Instituta s ciljem da ih se označi kao nacionaliste i intelektualne diletante. Tuđmana optužuju da se bavi politikanstvom i da je plagijator i kompilator, nadalje optužen je da je stvorio korumpirani sustav i tlačilačku atmosferu. Takve optužbe imaju za cilj uništiti Tuđmanov ugled i povjesničarsku karijeru. Darko Hudelist u svojoj biografiji o Franji Tuđmanu, navodi da su Ljubo Boban i Mirjana Gross odgovorni za anonimno pismo, uz to Hudelist je stava: "*da je Tuđman bio "pravi" povjesničar, on sa strukom ne bi imao problema.*"¹⁴⁰

Osim Mirjane Gross i Ljube Bobana koji su kontinuirano napadali Tuđmana i imali su drugačiju ideju kako bi trebao funkcionirati i djelovati Institut. Osim njih, anonimnu optužbu mogao je potencijalno napisati i Bogdan Krizman jer je bio u žestokim polemikama s Tuđmanom ili Fikreta Butić koja je imala tužbe protiv Tuđmana, ali i svi ostali koji se nisu

¹³⁸ SADKOVICH, 2010., 112. str., TUĐMAN, 1995., Usudbene povjestice, 146. - 150. str.

¹³⁹ TUĐMAN, 1995., Usudbene povjestice, 146. - 150. str., SADKOVICH, 2010., 112. str., 158. - 174. str., TUĐMAN A., 2006., 119. - 125. str.

¹⁴⁰ HUDELIST, 2004., 360. - 364. str., TUĐMAN A., 2006., 123. str., SADKOVICH, 2010., 114. str.

slagali s njegovim tumačenjima i idejama. Konačna kazna od strane komisije je bila strogi ukor.¹⁴¹

Kao što je već istaknuto u periodu od 1953. do 1961. godine sve je više bio odbacivan u Armiji, do objave knjige *Rat protiv rata* nije bio napadan i ocrnjivan u javnosti. Kada je mislio da je došao kraj kritikama i napadima priključio se uredništvu *Vojne enciklopedije*, tada su njegovi radovi bile samo činjenice i pratili su Titovu liniju. Ipak postepeno se odvaja od Vojnoistorijskog instituta JNA i konačno ulazi u sukob 1961. godine nakon što je objavio članak u *Vojnoj enciklopediji*. Iz Vojnoistorijskog instituta JNA neprijatelji su mu: Morača, Trgo, Plenča i ostali. Fabijan Trgo bio je autor kritike koju je napisao i koju je objavio *Vojnoistorijski glasnik*, iako su Tuđmanov rad odobrili redom i urednici i Bakarić i Tito. Sve te napade na njegov rad i djelo smatrao je organiziranom kampanjom, počelo je s Moračom, nastavljena sa svim napadima na Institut kao i s napadima na predavanja u Splitu i Karlovcu.¹⁴²

Kako je imao mnogo kontakata u inozemstvu sa znanstvenicima koje je stekao kroz sudjelovanje na konferencijama, simpozijima i seminarima. Godine 1966. sudjeluje na seminaru na Harvardu kojeg je vodi Henry Kissinger.¹⁴³ Dok je bio u Americi šest mjeseci, povezao se s Maticom hrvatskom te je posjetio iseljenike u New Yorku i Clevelandu. Pri posjetu New Yorku susreo se s istaknutim članovima hrvatske zajednice kao što su Jere Jareb¹⁴⁴, Karlo Mirth¹⁴⁵, Mate Meštrović¹⁴⁶ itd.¹⁴⁷ U SAD-u je držao predavanja na tri sveučilišta i tom prilikom se susreo s brojnim hrvatskim iseljenicima koji su preko njegovih izlaganja shvaćali stanje u domovini. Uz već nabrojene istaknute iseljenike, susreo se i s Antom Kadićem¹⁴⁸ i Georgeom Prpićem¹⁴⁹, obojica sa željom da se ostvari neovisna Hrvatska država, Tuđmanu su čestitali na naporima za povijesnu istinu i za rad Instituta.

Još jedan od primjera kako se radilo na štetu ugleda i same karijere Franje Tuđmana je epizoda sa Jugoslavenskom akademijom znanosti i umjetnosti, sve se odvija 1965. godine kada su Miroslav Krleža i Vaso Bogdanov kandidirali Tuđmana kao dopisnog člana. Vladimir

¹⁴¹ SADKOVICH, 2010., 115. str.

¹⁴² Sadkovich, 2010., 115. str., HUDELIST, 2004., 367. - 370.str., 382. - 384. str.

¹⁴³ SADKOVICH, 2010., 116. str., TUĐMAN A., 2006., 141. - 142. str.

¹⁴⁴ SADKOVICH, 2010., 137. str., Jere Jareb je bio izvršni tajnik Hrvatske akademije Amerike

¹⁴⁵ Ibidem, Karlo Mirth bio je urednik Akademijina *The Journal of Croatian Studies*

¹⁴⁶ Ibidem, Mate Meštrović bio je predsjednik Hrvatskog nacionalnog vijeća

¹⁴⁷ Ibidem

¹⁴⁸ SADKOVICH, 2010., 138. str., Ante Kadić je bio profesor književnosti na Sveučilištu Indiana

¹⁴⁹ Ibidem., George Prpić bio je profesor na Sveučilištu John Carroll

Bakarić i Ferdo Ćulinović su poduprijeli kandidaturu, kada su predsjednik JAZU-a Grgo Novak i ostali članovi glasali, kandidaturu su odobrili. Ali ubrzo nakon toga, kandidatura je blokirana od strane viših rangova i Grga Novak je morao poništiti izglasanu odluku, te je prisiljavao Tuđmana da se sam povuče kako bi se smanjile neugodnosti i napeta atmosfera. Ivan Krajačić koji je tada bio predsjednik hrvatskog Sabora, tumačio je Tuđmanu ovu situaciju kao ili-ili, odustati od JAZU-a ili gubitak položaja u IHRPH-u. Ovo je situacija u kojoj je već izgubio podršku lokalnih vođa u partiji, sada nije bio razočaran trenutnom situacijom već je bio zabrinut za svoju obitelj i njihovu budućnost.¹⁵⁰

Sljedeća situacija koja je bila sporna za njegovo napredovanje i za rast njegovog ugleda je vezan za Jasenovac. Kao što radi od početka svog povijesnog rada, osporava ono što je smatrao da je neistinito i štetno za Hrvate i Hrvatsku, upravo to je broj žrtava iz Drugog svjetskog rata koji su nastradali od strane NDH, konkretnije koliko je žrtava bilo u koncentracijskom logoru Jasenovac. Tijekom 60-ih godina povjesničari i oni srpski i oni jugoslavenski, ali i hrvatski koristili su brojku od 1,800.000 žrtava koji su umrli, od tog broja drže da je Srba bilo od 600.000 do 700.000. Kada je napisan prijedlog da se na kamen ploču upiše brojka od 600.000 ubijenih Srba koji će biti predstavljen na svečanosti u Jasenovcu, Franjo Tuđman je žestoko reagirao i napisao pismo koje je poslao partijskoj Komisiji za historiju, te na znanje generalu Gošnjaku i maršalu Titu, pismo je poslano 20. listopada 1965. godine. Tuđman je izrazio svoje mišljenje odnosno dvojbe koje ima vezane za istinitost brojki, smatrao je da ne odgovaraju podacima koje ima Zavod za statistiku SRH, a koji su prikupljeni u sklopu popisa žrtava rata 1964. godine. Iz tog popisa je evidentno da je na području SRH umrlo sveukupno 185.327 osoba, od toga 51.534 osobe su umrle u koncentracijskim logorima. Upravo su to podatci koji odbijaju tvrdnju o 600.000 Srba koji su stradali u Jasenovcu.¹⁵¹

Godine 1965. Tuđman je dobio upozorenje da evidencija popisa žrtava ne može biti objavljena jer bi Titu stvorila probleme, sve brojeve koje Tuđman navodi potvrdila su kasnija istraživanja. U javnosti se nije raspravljalo o broju žrtava, ali Tuđman je bio okupiran tim pitanjem koje mu je unosilo nemir. Kao povjesničar bio je čvrstog uvjerenja da su pretjerani brojevi o žrtvama bilo u znanstvenim ili neznanstvenim djelima, pogrešni. Smatra da tako pogrešno iznošenje informacija vodi predstavljanju hrvatskog nacionalizma kao po prirodi genocidnog. Velike brojke stvaraju izmišljenu predodžbu da su svi Hrvati pomagali ustašama

¹⁵⁰ SADKOVICH, 2010., 116. str., TUĐMAN A., 2006., 120. - 121. str.

¹⁵¹ TUĐMAN A., 2006., 129. - 136. str., SADKOVICH, 2010., 116. str.

u zločinima, u tom aspektu predodžba bi bila da su Hrvati genocidan narod po svojoj prirodi.¹⁵²

Svim događanjima i radom do listopada 1965. godine odmaknuo je od sebe povjesničare iz Srbije, ali i članove CK SKH, kao i sveučilišne profesore u Zagrebu. Kako je uspio preživjeti i odoliti svim napadima moguće je jedino kako je i sam Tuđman opisao: *"Tito i Kardelj i dalje podupirali njegov rad kao protutežu "hegemonističko-centralističkim tendencijama" u jugoslavenskoj historiografiji."*¹⁵³ U pismu kojeg je napisao u listopadu 1965. godine Franjo Tuđman nije bio u milosti partije, nije molio niti se ispričavao, ali pisao je pomirljivim tonom i tražio razgovor. Kako tvrdi u pismu piše povijesnu istinu i upravo tako radi za interese i napredak Jugoslavije. Tuđman je tvrdoglavo, uporno i odlučno ponavljao ono što je smatrao i dokazao kao povijesno istinito, a žestoko do kraja odbijao i odupirao se onome što je smatrao pogrešnim, upravo tako je on postao problem koji je opisan kao neugodan za partijski vrh u Hrvatskoj, te su svi njegovi napori da poboljša situaciju propali. Godine 1964. Bakarić je Institutu smanjio sredstva te je okretao zaposlenike protiv Tuđmana. Jedan od tih zaposlenika je Mihailo Sobolevski koji je 1965. godine preuzeo dužnost za Osnovne organizacije Saveza komunista (OOSK) što je bilo najvažnija organizacija u Institutu.¹⁵⁴

Kako se stanje u partiji prema generacijama mijenja vidimo 1966. godine kada je Tuđmanova generacija bila manjina i brojala oko 6,1 % članova, predratnih članova je bilo još manje, tek oko 0,3% ipak oni su imali važne položaje u vlasti i u partiji. U partiju ulazi 1958. godine 42,8%, a nakon 1963. godine ulazi 16,2%. Franjo Tuđman koji je bio partizanski borac i koji je vjerovao u marksizam-lenjinizam i znanstvenu istinitost povijesti bio je u manjini u partiji, sve se manje uklapao, u prve redove dolazi nova klasa laktaša i karijerista.¹⁵⁵

Sljedeća u nizu točka koja vodi u rušenje ugleda i statusa je pitanje kvalifikacije za status povjesničara, za status znanstvenika. Ono što mu je nedostajalo bio je visoki akademski stupanj kako bi mogao zadržati svoje funkcije na sveučilištu i na Institutu, stoga je krenuo na put ka doktoratu. Tuđman je napravio 670 stranica teksta zajedno s bilješkama, to je bio niz članaka koji su već bili objavljeni u *Forumu*, a koje je dodatno nadopunio i to je predao umjesto disertacije. Profesorski zbor na Sveučilištu u Zagrebu odbio je takav rad uz

¹⁵² SADKOVICH, 2010., 117. str., TUĐMAN A., 2006., 129. - 136. str.

¹⁵³ SADKOVICH, 2010., 117. str., TUĐMAN, 1995., Usudbene povjestice 285. str., HUDELIST, 2004., 377. - 382., 401. str., RADELIĆ, 2006., 361. str.

¹⁵⁴ SADKOVICH, 2010., 118. str.

¹⁵⁵ SADKOVICH, 2010., 118. str.

obrazloženje da su dijelovi već objavljeni. Nakon toga predaje rad Sveučilištu u Zadru, gdje je prihvaćen, te je 28. prosinca 1965. Tuđman stekao doktorat pod nazivom *Uzroci krize monarhističke Jugoslavije od ujedinjenja 1918. do sloma 1941.* Njegova disertacija bila je hrvatsko tumačenje razvoja Jugoslavije, uključuje uzroke nacionalnog pitanja, probleme višenacionalne države, pokušaj stabilizacije stvaranjem Banovine Hrvatske.¹⁵⁶

U komisiji pred kojom je branio svoju temu bili su Vaso Bogdanov kao predsjednik komisije, te Kosta Milutinović i Dinko Foretić kao članovi komisije. Profesori Bogdanov i Milutinović bili su Srbi, a na Tuđmanov rad nisu imali zamjerki, iako je branio tezu da su glavni uzroci sloma 1941. godine bili represivan režim koji je bio pod kontrolom srpske vojne i političke elite. Ali jedna od reakcija na njegovu disertaciju je bio prekid ugovora od strane izdavačke kuće "Naprijed" jer nije pristao promijeniti tekst prema zahtjevu čitaoca koji su smatrali rad provokativnim.¹⁵⁷ Druge reakcije na disertaciju su bile da je povjesničar amater jer način na koji je stekao doktorat nije legitiman prema tim tvrdnjama. Razlog zašto je Tuđman u kratkom periodu napravio disertaciju je promjena zakona, koji je trebao stupiti na snagu 1. siječnja 1966. godine, a prema zakonu Tuđmanova diploma s Vojne akademije ne bi vrijedila za doktorat. Iako je imao želju da doktorat bude na Zagrebačkom sveučilištu, katedru je vodio Jaroslav Šidak koji je ono što je Tuđman predao smatrao nedostatnim. Zahtjev je predan na ljeto, a do listopada se proces odgađao i odugovlačio, stoga se okrenuo Zadarskom sveučilištu prema sugestiji Bogdanova. Dijelovi disertacije koji su ranije objavljeni intelektualno su bili na visokoj razini jer su objavljeni u *Forumu* kojeg je izdavao JAZU. To što nije nikada pohađao na Zagrebačkom ni na Zadarskom sveučilištu nije bitno jer to nije bio preduvjet za steći doktorat, ključna je bila znanstvena monografija koju prihvati komisija.¹⁵⁸

Nakon što je obranio doktorat zadržao je svoju funkciju direktora na Institutu te je nastavio predavati kao izvanredni profesor na Fakultetu političkih znanosti u Zagrebu, kolegij Socijalistička revolucija i suvremena nacionalna povijest.¹⁵⁹

Franjo Tuđman nije žrtvovao svoja uvjerenja za spas karijere, odbijao je odreći se onoga što je napisao i mislio o novom tumačenju jugoslavenske povijesti. Kako godina ide kraju ugled mu je sve više uništen, a položaj u partiji i poslu sve nesigurniji. Kada bude

¹⁵⁶ SADKOVICH, 2010., 119. str., KRUŠELJ, 1991., 74. - 75. str., 77. str., MIHANOVIĆ, 2010., *Tuđmanova baština.*, 19. - 20. str.

¹⁵⁷ Ibidem

¹⁵⁸ SADKOVICH, 2010., 120. - 121. str., KRUŠELJ, 1991., 74. - 75. str., 77. str.

¹⁵⁹ SADKOVICH, 2010., 121. str.

izbačen iz partije i Instituta, surađivat će s Maticom hrvatskom i nastaviti će pisati povijesna djela, međutim bez institucije iza sebe povijesno pero ne donosi veliku zaradu.¹⁶⁰

Ljubo Boban je u prosincu 1966. godine za plagijat u hrvatskom književnom časopisu *Telegram* optužio Franju Tuđmana. Boban tvrdi da je četiri petine disertacije Tuđman preuzeo od članaka koji su ranije objavljeni, a ostatak prepisao iz disertacije Bobana koju je branio u travnju 1964. godine, a predsjednik komisije je bio Vaso Bogdanov, a kao dokaz navodi pogrešno citiranje. Da je u stvarnosti ovo bila politička optužba lako je za vjerovati s obzirom na okolnosti u kojima je Tuđman bio te 1966. godine. Napad u *Telegramu* bio je usmjeren na Bogdanova koji je bio predsjednik komisije obojici.¹⁶¹

Dana, 17. veljače 1967. godine Franjo Tuđman je odgovorio na optužbe Bobana, u *Telegramu* je imao stranicu za odgovor. Odbijao je optužbe jer je tvrdio da je svoju disertaciju napisao 1962., a ono što je kasnije uredio i nadopunio su bile nove studije koje su uključivale Bobanov rad.¹⁶² Tuđman je tvrdio da su on i Bogdanov na udaru kritike jer su se suprostavljali struji koja ima dominantno tumačenje u jugoslavenskoj historiografiji, te se protivio nametanju samo jednog tumačenja povijesnih događaja. Nadalje, jedan od Tuđmanovih argumenata da nije plagirao Bobanov rad je to što je veći dio njegova rada bio objavljen do 1964. godine. Također imali su različite pristupe, Tuđman je opsežno i detaljno pisao o vremenu od 1918. do 1938. godine jer je tražio uzroke za slom Jugoslavije, dok je Boban istraživao samo od 1939. do 1941. godine, pisao je detaljno o Sporazumu Cvetković-Maček i Banovini Hrvatskoj, ali je ignorirao činjenice i događaje koji su prethodili tome. Tuđman je navedeni Sporazum i Banovinu Hrvatsku razumio kao korak ka rješavanju nacionalnog pitanja u Jugoslaviji, dok je Boban to vidio kao glavni razlog sloma Jugoslavije 1941. godine. Kako je bio prozvan da je plagirao Krizmana, to je obrazložio kao neuvjerljivo jer se razlikuju po temeljnim pitanjima, npr. obojica ocjenjuju Terzićev rad, samo Tuđman ga vidi kao antihrvatski, a Krizman ga hvali kao rad koji doprinosi razvoju jugoslavenske historiografije.¹⁶³

Na Tuđmanov odgovor u *Telegramu* odgovorio je Bogdan Krizman, a na njegov odgovor odgovorio je Šerif Šehović, što je očito primjer kako se dvije struje unutar Instituta međusobno suprostavljaju i bore za vlast na institutu i za premoć u historiografiji. Na to

¹⁶⁰ SADKOVICH, 2010., 121. str., TUĐMAN, 1996., 493. - 497. str.

¹⁶¹ SADKOVICH, 2010., 127. str., KRUŠELJ, 1991., 77. - 82. str.

¹⁶² SADKOVICH, 2010., 129. str., KRUŠELJ, 1991., 77. - 82. str.

¹⁶³ SADKOVICH, 2010., 129. - 130. str., TUĐMAN, 1995., Usudbene povjestice, 120. - 133. str., KRUŠELJ, 1991., 77. - 82. str.

Krizman odgovara Šehoviću, dok Boban objavljuje esej u kojem napada metodologiju koju koristi Tuđman te njegov znanstveni ugled.¹⁶⁴

Svi navedeni napadi na Tuđmana nisu u stvarnosti bili napadi zbog obrane struke i znanosti već napad koji je trebao primiriti i ušutkati povjesničara koji dosadno i neumorno upućuje kritike službenoj povijesti partije.¹⁶⁵

Sljedeći događaji odnosno razdoblje koje će osuditi Tuđmana bilo je takozvano Hrvatsko proljeće. Tuđman je zajedno s Miroslavom Krležom, Šimom Đodanom, Petrom Šegedinom, Vlatkom Pavletićem, Većeslavom Holjevcem i s ostalim intelektualcima ušao u borbu za reforme krajem 60-ih godina. Reformisti koji su sudjelovali u pokretu naglašavali su "nacionalne" razlike u konkretnom primjeru, a to je multinacionalna država s podvojenim ustrojem. Ovaj pokret je nazivan Hrvatski nacionalni pokret, ali bio je raširen i naziv maspok (masovni pokret). Oni koji zagovaraju reforme mišljenja su da je režim doveo Hrvate u nepovoljan položaj kako u politici, tako i na području gospodarstva i kulture. Ono u što su vjerovali je da kako bi sačuvali svoj nacionalni identitet i kulturu trebaju prvo izboriti i afirmirati kolektivna prava koja trebaju imati kao narod. Ono što je izazivalo ogorčenje, ljutnju i protest bio je odnos režima prema narodu, režim priznaje i usvaja ideje i tvrdnje srpskih nacionalista, npr. da je hrvatski jezik zapravo samo dijalekt srpskog jezika, dalje da je hrvatsko područje kao što je Bosna i Hercegovina u biti proširenje uže Srbije. Jugoslavenski "intergracionalisti" su imali u cilju stvaranje "novog" naroda koji bi prihvatio prethodno spomenute ideje srpskih nacionalista. U tom periodu prema ocjeni zapadnih promatrača, ovaj hrvatski pokret smatra se kao pozitivni fenomen i prikazuje se kao pokret koji ima dodirne točke s drugim pokušajima liberalizacije i rušenja komunističkog režima u Europi.¹⁶⁶

Za vrijeme masovnog pokreta, dosta pažnje se posvećivalo gospodarskim reformama, posebice su na to obratili pozornost Miko Tripalo i Savka Dabčević-Kučar. U početku 1967. godine Tuđman je bio svjestan da se njegova karijera kao čelnika Instituta bliži kraju, otpisan je zbog svojih tumačenja povijesti i povijesnih zbivanja, a samom kraju pridonio je njegov aktivizam u ovom reformskom pokretu. Bio je svjestan činjenice da može završiti u zatvoru, ali nije odustao od ovog pokreta. Dana, 17. ožujka 1967. godine, u *Telegramu* je objavljen dokument "Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika", Deklaracija je stala

¹⁶⁴ TUĐMAN A., 2006., 125. str., TUĐMAN, 1995., Usudbene povjestice, 133. - 137. str., SADKOVICH, 2010., 132. str., KRUŠELJ, 1991., 77. - 82. str.

¹⁶⁵ SADKOVICH, 2010., 134. str.

¹⁶⁶ SADKOVICH, 2010., 139. str.

kao međašni kamen između Hrvatske i Srbije, Hrvata i Srba ako gledamo širi kontekst, ako tumačimo uže značenje to je međašni kamen između hrvatskog i srpskog književnog jezika.¹⁶⁷

Ukupno 140 intelektualaca iz 19 kulturnih, književnih i znanstvenih institucija i društava potpisali su Deklaraciju. Jedna od važnih stavki je odbacivanje Novosadskog dogovora iz 1954. godine kojim je bio stvoren novi izmišljeni jezik "srpsko-hrvatski" tj. "hrvatsko-srpski". Ideja da Hrvati i Srbi imaju zajednički jezik vuče korijene iz ilirskog i jugoslavenskog pokreta iz 19. stoljeća, Vuk Karadžić u srpskom rječniku koristi ijekavsku inačicu štokavskog dijalekta, stoga su osmislili i tumačili ideju da oni Hrvati koji pričaju ijekavicom da su u stvarnosti katolički Srbi, iako Srbi uglavnom pričaju ekavicom štokavskog dijalekta. Srbi su vidjeli šansu u "zajedničkom" jeziku kako bi prisvojili teritorij koji povijesno pripada Hrvatima. U Drugoj Jugoslaviji srpski ekavski dijalekt postao je u praksi službeni jezik kojega koriste vlasti, mediji, armija, partija, pošte, željeznice.¹⁶⁸

Autori Deklaracije tražili su ustavni amandman kako bi se u Jugoslaviji priznala četiri književna jezika (hrvatski, srpski, makedonski i slovenski). Lavinu reakcija i komentara koje je izazvala Deklaracija potvrđuje teoriju da nije pitanje samo u jeziku nego i u nacionalnom identitetu, ekonomiji i kulturi. Srpsko-hrvatski jezik bio je paravan za dominaciju i premoć srpskog jezika, što dokazuje uporaba potonjeg u saveznim birokracijama, u medijima, u Armiji, Tanjugu.¹⁶⁹ Oni zapadnjaci koji su studirali u Beogradu, učili su srpski dijalekt i bila su im predstavljena srpska i jugoslavenska tumačenja povijesti, u takvom okruženju stvara se dojam da je rasprava o jeziku nebitna, te da Hrvati stvaraju umjetni novi jezik. Hrvatski se kao književni jezik počeo razvijati u razdoblju renesanse i bio je pod utjecajem latinskog, njemačkog, mađarskog i talijanskog jezika, dok se srpski kao književni jezik nije stvarao prije 18. stoljeća, a bio je pod utjecajem ruskog, turskog i grčkog jezika. Hrvatski jezik je bio spušten na rang narječja, a srpski su uzdigli kao nacionalni jezik. U objavljivanju rječnika srpsko-hrvatskog, nisu surađivale Matica srpska i Matica hrvatska kako je to bilo uvjetovano Novosadskim sporazumom, rječnik je rabio ekavicu, povodom toga Petar Šegedin¹⁷⁰ opisuje Novosadski sporazum kao "kulturni imperijalizam". Godine 1971. odbijen Novogradski sporazum od strane hrvatskih institucija.¹⁷¹

¹⁶⁷ SADKOVICH, 2010., 140. str., TUĐMAN A., 2006., 124. - 126. str.

¹⁶⁸ SADKOVICH, 2010., 140. - 141. str.

¹⁶⁹ SADKOVICH, 2010., 141. str., Tanjug je bila savezna novinska agencija

¹⁷⁰ SADKOVICH, 2010., 141. - 144. str., Petar Šegedin je tada bio predsjednik Društva književnika Hrvatske

¹⁷¹ SADKOVICH, 2010., 144. str., Osudile Novosadski sporazum: Matica hrvatska, Hrvatsko filološko društvo, Izvršni odbor Matice hrvatske, Institut za jezik JAZU i Društvo književnika

Čak i ova Deklaracija koju nije potpisao Tuđmanu je bila jedna od opcija koje ga vode u propast, Miloš Žanko¹⁷² optužio je Većeslava Holjevca kao predsjednika Matice iseljenika i Franju Tuđmana kao direktora IHRPH-a da su pomagali u stvaranju "šovinističkog" okruženja u kojem je nastala Deklaracija.¹⁷³

Dana 19. i 20. travnja sastao se Centralni komitet SKH koji je tom prilikom raspravljao o Deklaraciji i osudio Maticu hrvatsku, Maticu iseljenika, Društvo književnika Hrvatske i IHRPH. Tada su trideset četiri člana partije kažnjena, među članovima koji će biti izbačeni iz partije bili su Većeslav Holjevac i Franjo Tuđman.¹⁷⁴

Vijeće IHRPH-a traži da Tuđman podnese ostavku zbog zauzimanja "nacionalističkih stavova". Partija i partijski poslušnici radili su sve da osramote i ocrne Franju Tuđmana i kao znanstvenika i kao komunista. Iako je Tuđman odbacivao optužbe da je nacionalist, odlučio je podnijeti ostavku na Institutu za dobrobit Instituta i za prestanak psihičkog mučenja. Dana 27. travnja nakon rasprave od 16 sati glasovanjem s 24 glasa "za" i 8 glasova "protiv", Tuđman je izbačen s Instituta. Njega nasljeđuje njegov stari profesor iz Vojne akademije, Dušan Bilandžić.¹⁷⁵

5. 1. Velike ideje i mali narodi

Kada je otišao s Instituta, kada je umirovljen, radio je na djelu *Velike ideje i mali narodi*, knjiga je objavljena u dva izdanja 1969. i 1970. godine. Knjiga je odmah ocjenjena kao jedna od najboljih Tuđmanovih djela, a 2000. godine u izboru Srećka Lipovčana izabrana je za jednu od "sto najznamenitijih knjiga u tisućljeću". Lipovčanin je tada opisuje: "*...položaj malih naroda - u odnosu na proces globalizacije - vrlo sličan onome, o kojem je Tuđman razmišljao prije 30 godina. Uvrstio sam knjigu iz dva razloga: zbog njezina odjeka u vrijeme kada je prvi put tiskana, ali i zato jer je i danas aktualna - mutatis mutandis. Moram*

¹⁷² SADKOVICH, 2010., 144 str., Miloš Žanko bio je tadašnji potpredsjednik hrvatskog Sabora

¹⁷³ SADKOVICH, 2010., 144. str.,

¹⁷⁴ SADKOVICH, 2010., 145 str.

¹⁷⁵ SADKOVICH, 2010., 148. str., TUĐMAN A., 2006., 121., 126. str.

naglasiti: smatram je znanstvenom publicistikom, a ne znanstvenim djelom u uobičajenom značenju pojma 'historiografija'."¹⁷⁶

Franjo Tuđman sudjeluje na VII. kongresu slovačkih historičara u Sv. Martinu od 2. do 4. srpnja 1968. godine. Poziv za kongres je dobio od Predsjedništva Slovačkog povijesnog društva koje djeluje pri Slovačkoj akademiji znanosti. Tom prilikom izlagao je referat pod nazivom "Velike ideje i borba malih slavenskih naroda za nacionalnu slobodu" i upravo taj referat postat će prvi dio njegove knjige *Velike ideje i mali narodi*. Nakon toga, od 6. do 13. kolovoza 1968. godine sudjeluje na VI. međunarodnom slavističkom kongresu u Pragu, za taj nastup na kongresu pripremio je referat pod naslovom "Ideja o slavenskoj uzajamnosti i narodi Jugoslavije u Drugom svjetskom ratu", taj referat također postaje dio njegove knjige *Velike ideje*, koja će biti objavljena 1969. godine u izdanju Matice hrvatske.¹⁷⁷

Iako se knjiga uglavnom sastojala od već objavljenih dijelova tj. tekstova, ona je postala hit jer je u samo dvije godine doživjela dva izdanja. Između predgovora i prvog poglavlja označen je tekst kojeg Hudelist označava kao prividno historičarska, a zapravo 'praktičnopolitička' metodologija: "*Spoznaja povijesne istine otkriva uzročnost sadanje zbilje i uvjetovanost budućih povijesnih kretanja.*"¹⁷⁸ U sklopu prethodnog navoda, akademik Nikša Stančić¹⁷⁹ vidi kako Tuđman doživljava odnos povijesti i politike, te prikazuje: "*Vjerovao je, dakle, da povijesni tijek ima svoju zakonitost i da se temeljem poznavanja njegova dosadašnjeg tijeka može vlastitom djelatnosti utjecati na budući razvoj. No, kolikogod ta dva lica dr. Franje Tuđmana ne možemo odvojiti, toliko ona tijekom čitavog njegova javnoga djelovanja nisu bila podjednako prisutna i na isti način povezana. S vremenom se taj odnos mijenjao.*"¹⁸⁰

¹⁷⁶ TUĐMAN A., 2006., 137. str.

¹⁷⁷ HUDELIST, 2004., 461. str.

¹⁷⁸ HUDELIST, 2004., 462. str.

¹⁷⁹ Nikša Stančić (1938.) je hrvatski povjesničar. Od 1971. godine je zaposlen na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Bavi se proučavanjem hrvatske povijesti novog vijeka, posebice problematikom modernizacije, nacije i nacionalizma te hrvatskog narodnog preporoda u sjevernoj Hrvatskoj i Dalmaciji. Za redovitog člana HAZU izabran je 2004. Njegova značajnija djela su: *Hrvatstvo, srpstvo i jugoslavenstvo u Dalmaciji u vrijeme narodnog preporoda* (1970), *Hrvatska nacionalna ideologija preporodnog pokreta u Dalmaciji* (1980), *Hrvatska nacija i nacionalizam u 19. i 20. stoljeću* (2002), *Godina 1848. u Hrvatskoj: središnje državne institucije u transformaciji* (2010), *Povijest hrvatskoga grba: hrvatski grb u mijenama hrvatske povijesti od 14. do početka 21. stoljeća* (suautor Dubravka Peić Čaldarović, 2011).

<<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=57752>>.

¹⁸⁰ STANČIĆ, Nikša. 2011. Dr. Franjo Tuđman između politike i povijesti: Povijesna predodžba o hrvatstvu i jugoslavenstvu, slavenstvu i internacionalizmu. U: Herman Kaurić, Vijoleta, ur. *Dr. Franjo Tuđman u okviru hrvatske historiografije.*, 42. str.

U glavnom dijelu knjige Tuđman obrađuje potvrđivanje prava na samoodređenje "malih naroda" kako u Europi tako i u cijelom svijetu. Na vizionarski način najavljuje doba globalizacije kao: *"proces kulturno-tehničke integracije svijeta"*, a taj će se proces podudarati s procesom: *"osamostaljivanja sve većeg broja naroda kao sastavnih njegovih dijelova, jer samo nesputani, potpuno slobodni, nezavisni, suvereni i ravnopravni narodi...mogu pridonijeti oslobođenim izvorima i ... povećanju materijalnih bogatstava, osebnosti i raznolikosti trajnih kulturnih vrednota ljudske civilizacije i većoj harmoniji u životu čovječanstva."*¹⁸¹ Opisani fenomen se dogodio 90-ih godina 20. stoljeća u Istočnoj Europi pa daje za pravo nazvati ovaj opis vizionarskim.

Kako Hudelist tumači sam naslov knjige, sintagma "Velike ideje i mali narodi" jednim dijelom je dvosmislena i zagonetna. On se pita na kakve ideje točno Tuđman cilja jer u prvom poglavlju sistematično nabraja: panslavizam, austroslavizam, panrusizam, autromarksizam, neopanslavizam, jugoslavenski i čehoslovački unitarizam, slavenski integralizam, proleterski internacionalizam i staljinizam, sve te ideje su malim narodima poput hrvatskog, desetljećima i stoljećima onemogućavali nacionalnu afirmaciju, nezavisnost i slobodu. Hudelist iza ovog naslova vidi skrivenu poruku, da nisu velike ideje rezervirane samo za velike narode, nego da i mali narodi mogu imati pravo na te ideje. Iz skrivene poruke Hudelist izvlači tri glavne stavke: Prvo je da Tuđman izražava svoj "periferni kompleks" koji ga je pratio kada je živio i radio u Beogradu, a bio je i razlog njegove političke preobrazbe iz 50-ih u 60-te godine, to je preobrazba u kojoj postaje "hrvatski nacionalist". Druga stavka je da naslov "Velike ideje i mali narodi" u biti sakriva Tuđmanovu prikrivenu želju da hrvatski narod kojeg se opisuje kao "mali", bude što više kao ti "veliki" narodi, a jedino to može ostvariti ako bude imao "veliku" državu. Hudelist to svoje tumačenje povezuje i dokazuje s izjavom i razmišljanjem Ljube Bobana koji je Bakariću u razgovoru 1964. godine opisao kao "veliko hrvatstvo". Treća stavka je to što Tuđman piše i govori samo o hrvatskom narodu i Hrvatskoj državi bez naziva socijalistička. Ideju da svi Hrvati koji žive na teritoriju SFRJ, stvore samostalnu nacionalnu državu, koja bi bila samo država jednog naroda, takvu ideju Hudelist tumači kao Tuđmanovu doktrinu. Upravo ta "Tuđmanova doktrina" i Hrvatska koja ima drugačije granice od SRH uklapa se u Hudelistovo tumačenje o temeljnim političkim pozicijama u SRH od 1945. do 1990. godine u sklopu koordinatnog sustava, u sustavu četiri kvadranta, gdje je Tuđmana smjestio u IV. kvadrant pod nazivom "Slobodno hrvatstvo": narod - država - teritorij. U

¹⁸¹ HUDELIST, 2004., 462. str., TUĐMAN, 1969., *Velike ideje i mali narodi*, 77. str.

navedenom kvadrantu nalaze se Vladko Maček, Ante Pavelić, Vjekoslav Maks Luburić i Franjo Tuđman.¹⁸²

Drugo poglavlje pod naslovom "Ideja o slavenskoj uzajamnosti i narodi Jugoslavije u Drugom svjetskom ratu" nosi Tuđmanovu poruku da su: *"unatoč svoj bliskosti slavenskih naroda, i u doba socijalizma među njima ostale mnoge od onih suprotnosti što su bile prisutne i što su remetile njihove odnose već u doba održavanja Prvog sveslavenskog kongresa u Pragu g. 1848. ili Drugog u Moskvi g. 1867., ili između dva svjetska rata, iako pod drugim ideološkim plaštem i u okviru posve izmijenjenih međunarodnih prilika."*¹⁸³ Hudelist to odbacivanje ideje o zajedništvu svih slavena kao novi oblik starog Tuđmanovog načela disperziteta kojeg je koristio krajem 50-ih godina u opisivanju NOR-a, u kojem je NOR u Hrvatskoj razdvojio od svih NOR-ova u Jugoslaviji. Disperzitet na razini Jugoslavije u funkciji identiteta na razini Hrvatske je prema Hudelistovom shvaćanju jedno od glavnih metodoloških načela Tuđmana. To načelo Tuđman primjenjuje u historiografiji kroz 50-te i 60-te godine, a u praktičnoj politici od kasnih 60-ih pa nadalje, a 90-ih godina će to pretvoriti u djelo kao samostalnu hrvatsku državu.¹⁸⁴

Pitanje Nezavisne Države Hrvatske, to je bila relativno "velika" država "malog" naroda. Prema Hudelistu s godinama Tuđman je bio sve više opsjednut NDH: *"koliko je prema SRH bio indiferentan, toliko mu je NDH imponirala."*¹⁸⁵ Razlog nisu zločini koji su počinjeni, nego je bila velika država na relativno velikom teritoriju.¹⁸⁶

Tuđman kroz povijesne događaje povlači poveznice između panslavizma i jugoslavenstva, jugoslavenska država ima temelje u ideologiji koja je samo u imenu nadnacionalna, a u stvarnosti ugnjetava i guši male narode. Panslavizam je bio nadnacionalna ideologija, a temelj mu je bila slavenska solidarnost koju je Moskva iskorištavala, poveznicu Tuđman vidi u tome što i Beograd koristi jugoslavenstvo kako bi mučio, a ne oslobađao nesrbe. I panslavizam i jugoslavenstvo pokušavaju povezati Slavene prema ideologijama. Tuđman tumači da panslavizam, koji je probudio nacionalnu svijest, ubiti razdvojio Slavene jer je naglašavao povijesno uvjetovana protuslovlja, koja su ih razdvajala i vodila na put za

¹⁸² HUDELIST, 2004., 462. - 463. str., 450. - 451. str.

¹⁸³ TUĐMAN, 1996., *Velike ideje i mali narodi*, 85. str., HUDELIST, 2004., 463. str.

¹⁸⁴ HUDELIST, 2004., 463. str.

¹⁸⁵ HUDELIST, 2004., 464. str.

¹⁸⁶ Ibidem

očuvanje vlastitih povijesnih nasljeđa unutar vlastitih država. Ono što je prema Tuđmanu glavna komponenta je povijesni razvitak, a ne zajednički etnički identitet. Smatra da ideologija panslavizma prekriva razlike među Slavenima i tako prekriva prave namjere Rusije, a na štetu manjih slavenskih naroda. Svaki taj manji slavenski narod ima svoje interese koji se ne moraju poklapati sa interesima ostalih Slavena.¹⁸⁷

Hrvatski nacionalizam je odgovor i obrana na srpski nacionalizam. Ante Starčević je glavni zagovornik hrvatskog nacionalizma, a razvijao je svoje ideje kako bi osporio srpska svojatanja Hrvatske i Hrvata. Starčević je tvrdio da služenje Beču nudi samo razočaranje, te da se od Hrvata tražilo da austrijsku čizmu zamijene mađarskom, njega je to navelo da poradi na ideji da se Hrvati oslobode služenja drugima, umjesto toga da uspostave ponovno svoju državu. Starčević je ideologije kao austrohrvatstvo, mađaronstvo i jugoslavenstvo smatrao obmanama koje za cilj imaju da Hrvati budu podanici većih naroda. Tuđman se slaže s tim tumačenjem, ali napominje da su se kao nacionalni pokreti razvijali u određenim povijesnim okolnostima koje su utjecale na to, odnosno bili su ti pokreti ovisni o uvjetima unutar Habsburške Monarhije.¹⁸⁸

Manji narodi trebaju saveznike kako bi se mogli obraniti i oduprijeti većim narodima, tako je Tuđman austroslavenstvo vidio kao obrambenu strategiju koju su prihvatili Slaveni u Austriji jer su bili opterećeni problemima, a trebali su parirati njemačkim i mađarskim nacionalistima. Tuđman koristi i citira misao slovačkog nacionalista Michala Miloslava Hodža kako ni jedan narod nije: *"otišao iz ropstva u nacionalno oslobođenje bez borbe - ili pobjeda i narodno oslobođenje, ili časna smrt, a nakon smrti - slava."*¹⁸⁹

Ono što je vidio kao glavno sredstvo u borbi malih naroda za svoju samostalnost i kulturnu i političku, bilo je načelo samoodređenja naroda. Smatra da mali narodi imaju pravo biti ravnopravni s velikim narodima, a u tom procesu stjecanja ravnopravnosti međunarodna zajednica ima važnu ulogu.¹⁹⁰

U ovom radu, Franjo Tuđman se dotakao Marxa i Engelsa kao marksističkih klasika, a posebno njihovo stajalište prema panslavizmu, jer kako Tuđman navodi oni su osudili ideju

¹⁸⁷ TUĐMAN, 1996., Velike ideje, 11. - 48. str., SADKOVICH, 2010., 297. str.

¹⁸⁸ SADKOVICH, 2010., 297. str.

¹⁸⁹ SADKOVICH, 2010., 298., TUĐMAN, 1996., 11. - 48. str.,

¹⁹⁰ MIHANOVIĆ, 2010., 21. - 23. str.

panslavizma, kao i sve nacionalne pokrete malih slavenskih naroda. Tuđman u svom radu prezentira Engelsov stav da su samo tri naroda u Austriji bila revolucionarna, a to su Nijemci, Poljaci i Mađari, dok južne Slavene smatra kontrarevolucionarima tj. "otpacima naroda".¹⁹¹

Osim što se bavi analizom različitih ideja, proučava i stvaranje zajedničkih država različitih južnoslavenskih naroda. Pažnju posvećuje potlačenim narodima u višenacionalnim državama, kao što su Jugoslavija i Čehoslovačka, kao važan faktor u toj borbi nacionalnih pokreta je utjecaj zapadnoeuropskih sila.¹⁹²

Na smjer kojim je išao Tuđman u istraživanju povijesti, a kasnije i u djelovanju u politici, utjecao je njegov hrvatski nacionalni identitet. Kao temelj uzimao je pravo na samoodređenje, koje ima hrvatska nacija, na temelju povijesne državnosti može ostvariti političku samostalnost i odlučivati u kakvoj će državi biti (samostalnoj, višenacionalnoj federaciji ili konfederaciji). Tuđman u svom radu proučava političke ideje i programe koji su oblikovali identitet moderne hrvatske nacije, ali i kako je taj tijek išao u drugim slavenskim narodima. Kako Stančić tumači Tuđmanova stajališta i djelovanja, kako je podupirao o 60-ih godina ideju o ostvarenju ravnopravnosti europskih nacija koje bi se našle u ujedinjenoj Europi.¹⁹³

6. POVJESNIČAR DISIDENT

Franjo Tuđman je bio označen kao nepoželjna osoba koja se bavi pitanjima koja su na štetu režima, mnoge je udaljio od sebe jer se nisu slagali s onim što je mislio i o čemu je pisao, mnogi su se bojali mogućih posljedica ukoliko podržavaju takvu osobu. Doživljavao je prijetnje zbog svojih nacionalističkih stavova i tumačenja, čak je doživljavao i fizičke napade, npr. kada je u studenom 1971. godine održao govor o Stjepanu Radiću u Novoj Gradiški, dok se vozio u automobilu, napadnut je gađanjem kamenja u vjetrobransko staklo.¹⁹⁴

Dana 11. siječnja 1972. godine oko 5 sati ujutro agenti Udbe dolaze u Tuđmanov dom i vrše pretragu od deset sati. U tom pretresu agenti su zaplijenili nekoliko primjera *Hrvatske*

¹⁹¹ PETRINOVIĆ, Ivo. 2002. Ocjena knjige Franje Tuđmana: Velike ideje i mali narodi. U: Sirotković, Hodimir, ur. *Franjo Tuđman 1922. - 1999.* Spomenica preminulim akademikima, sv. 106. Zagreb: HAZU, 60. str.

¹⁹² Ibidem, 61. - 65. str.

¹⁹³ STANČIĆ, 2011., 41. - 56. str.

¹⁹⁴ SADKOVICH, 2010., 190. str., TUĐMAN A., 2006., 145. str.

revije¹⁹⁵ te nekoliko rukopisa i knjiga. Nakon pretresa Tuđman je odveden na ispitivanje, a ispitivali su ga o djelovanju u Matici hrvatskoj, o konferencijama na kojima je sudjelovao, o predavanjima koja je održavao te o knjigama, o vezama u Americi i člancima što ih je napisao. Nakon ispitivanja bio je smješten u samicu u policijskoj postaji u centru Zagreba, u Petrinjskoj 18.¹⁹⁶

6. 1. Petrinjska 18

Dan nakon zatvaranja u samicu, Tuđman je saznao da se optužba temelji na proturevolucionarnom djelovanju i zbog toga mu je prijetila kazna od mogućih 15 godina zatvora. U paketu koji je primio od svoje obitelji bila je pidžama, malo voća i papir za pisanje. Tako Franjo Tuđman smješten u zatvoru, baš kao što je bio i Stjepan Radić 20-ih godina, počinje pisati svoj zatvorski dnevnik. U dnevniku piše bilješke o svakodnevnim događajima, svoja razmišljanja o svemu (zatvaranju, Hrvatskoj, knjigama, politici, ekonomiji, kulturi). Ono što se može prvo primijetiti u bilješkama u dnevniku, je to da sve precizno navodi, npr. imena i prezimena policajaca, vrijeme, razgovor policajaca između sebe, opisuje sve što vidi itd. Ankica Tuđman angažirala je branitelja dr. Ivu Glowatzkya, a nakon nekoliko dana za drugog branitelja angažiran je Mate Tafra.¹⁹⁷

Kada je tek zatvoren osjećao se izdano i bio je zabrinut za svoju obitelj, morila su ga pitanja kao što su vlastiti izbori iz mladosti. Uz to nejasno mu je bilo zašto su uhićeni samo neki članovi Matice, nije imao informacije o ostalima. Osim što je nedužan zatvoren i što ga je čekalo suđenje, njegova obitelj je već započela "služiti" kaznu, supruga Ankica izgubila je posao, sin Miroslav je imao 25 godina i nije se mogao zaposliti jer mu je otac neprijatelj države i naroda.¹⁹⁸

Tuđman je u dnevniku opisivao i kako se zatvorsko osoblje odnosi prema njemu, što mu je dozvoljeno, mogao je birati hoće li biti sam u ćeliji, imao je privilegije koje nisu imali "obični" zatvorenici, obitelj mu je donosila hranu svaki dan, nosili su mu knjige i časopise, promijenjeni su mu kreveti i slično. Upravo zbog ovakvih privilegija za neprijatelje naroda Tuđman konstatira: "*... najteže optužbe - kontrarevolucionari, šovinisti, separatisti, oni koji su već "stvorili" organizaciju za rušenje socijalističkog poretka, a daju nam najveće povlastice,*

¹⁹⁵ *Hrvatska revija* je bila iseljenički časopis koji je objavljivan u Buenos Airesu, a urednik časopisa je bio Vinko Nikolić

¹⁹⁶ TUĐMAN, 2003., *Petrinjska 18.*, 9. str., SADKOVICH, 2010., 190. str., TUĐMAN A., 2006., 137. - 140. str.

¹⁹⁷ TUĐMAN, 2003., 9. str., SADKOVICH, 2010., 191. - 192. str.

¹⁹⁸ SADKOVICH, 2010., 191. - 192. str., TUĐMAN A., 2006., 151. str.

krše takoreći sve zatvorske propise: eto, hoćeš li u sobi biti sam ili s drugim, hranu primamo izvana, dali su mi sat, pa čak i vilicu, kupili posebne krevete, ostavili mi dvostruke deke, daju da se vidim s obitelji, knjige. Znači, sve kao nagradu što nas nema na slobodi!"¹⁹⁹

Zatvoren u ćeliji puno vremena razmišlja o razlozima zatvaranja, o svojoj mladosti i odlukama, o budućnosti, osim što već ima nekih zdravstvenih problema, nakon početnog šoka kada je lišen slobode, polako uspostavlja nekakvu rutinu, ali i dalje ga tijekom boravka u zatvoru muče ista pitanja: *"...pokušah spavati. Vraga. Misli se roje, pa roje. Nedjeljno popodne kad smo obično svi za ručkom i u kući. Netko od prijatelja naiđe, mi smo obično išli njima subotom. A sad ležiš tu kao okužen, ostavljen pas...A sve, zašto? Tako im "boga" njihova! Samo zato što sam Hrvat, što sam pokušao biti hrvatski revolucionar u mladosti i hrvatski povjesničar u zrelijim godinama. A izlaz? Je li bilo u mladosti i kasnije drugog puta? Koliko je u mom položaju moje osobne krivnje, a koliko neizbježive sudbe moga naroda i njegova geopolitičkog položaja? Do vraga s pitanjima, valja se smiriti, proći će i to, treba spavati, ispavati se za sve besane noći probdjevane na radu u "višem socijalističkom" interesu, a zatim nad knjigama, u traženju odgovora i izlaza. Da i zato si sad tu, a oni što su imali tih viših interesa i što nisu tražili izlaz i odgovor, nisu. A gdje su? Vani."²⁰⁰* Ovim citatom iz Tuđmanovog dnevnika opisuje se zatvorsko razdoblje i njegovo psihičko i fizičko stanje, s obzirom da je nedužan zatvoren, a postoji mogućnost da će biti osuđen na dugogodišnju robiju. More ga pitanja odgovornosti, pitanja pravednosti, pitanja zahvalnosti, on je bio sudionik NOB-a, nakon vojne karijere svoj put nastavlja u znanstvenom radu, kako bi pridonio razvoju IHRPH ali i samoj jugoslavenskoj povijesti u konačnici, unatoč njegovim naporima za viši cilj, oni nisu prihvaćeni kao takvi, već su i osuđeni kao dijametralno suprotni: protudržavni, proturežimski, kontrarevolucionarni... Takva situacija zacijelo je utjecala na njega i vjerojatno je dovela u pitanje dotadašnje njegove stavove i tumačenja, koja su svakako već bila u procesu evolucije i mijenjanja.²⁰¹

¹⁹⁹ TUĐMAN, 2003., 16. - 17. str.

²⁰⁰ TUĐMAN, 2003., 26. str

²⁰¹ SADKOVICH, 2010., 191. str., HUDELIST, 2004., 485. - 491. str.

6. 1. 1. Optužnica i obrana

Na dan kad je uhićen Franjo Tuđman, uhićeni su i ostali koji su bili povezani s Maticom, njih 11 osumnjičeni su pod optužbom za "kontrarevolucionarnu organiziranu djelatnost". Optuženi su da protuustavnim metodama pokušavaju srušiti društvo demokratskog samoupravnog socijalizma i uništiti federativni ustroj države. Navodi se da koriste propagandu u tisku, javnim okupljanjima, kroz kulturna i sportska društva povezuju se s emigracijom. Kao prvi korak u nasilnom rušenju političke vlasti navodi se organizacija studentskog štrajka 1971. godine. To su bili: Marko Veselica, Šime Đodan, Ante Bruno Bušić, Vlado Gotovac, Hrvoje Šošić, Zvonimir Komarica, Jozo Ivičević Bakulić, Ante Bačić, Ante Glibota, Vlatko Pavletić i Franjo Tuđman.²⁰²

Dana 12. siječnja održano je drugo ispitivanje Franje Tuđmana u kojem je svojim nastupom jasno postavio način i smjer obrane, napad je najbolja obrana: *"Inkriminacije koje se meni u spomenutom zahtjevu javnog tužitelja stavljaju na teret smatram izmišljenima i te kategorički od sebe odbijam. Moj rad je bio javan, isključivo znanstvene prirode... Smatram da ne postoje nikakvi konkretni dokazi koji bi mogli potvrditi opstojanje bilo koje od točaka koje se meni ovdje stavljaju na teret."*²⁰³

Dana 25. siječnja održano je prvo "ozbiljno" ispitivanje, ponavlja kako nema poveznice s onim za što ga se optužuje jer je to sve kako tvrdi pokušaj da mu se onemogući istraživanje i pisanje znanstvenog rada, a on se samo bori za povijesnu istinu. U izlaganju daje pregled tko mu je bio otac, svoje sudjelovanje u NOB-u, školovanje, rad na Institutu. Nakon dva dana na ispitivanju nastavlja s nabranjem svojih govora i članaka.²⁰⁴

Gore navedeni disidenti i osumnjičenici podijeljeni su u četiri skupine, u prvoj su bili Marko Veselica, Franjo Tuđman i Šime Đodan, sudac im je bio Zlatko Marković. Za ovu navedenu skupinu bilo je predviđeno proširenje istrage s ciljem prikupljanja dodatnih dokaza, u skladu s tim produljen im je i pritvor do 11. travnja 1972. godine, do tada će biti obustavljena istraga. Zahtjevi za proširenje istrage podneseni su u travnju i svibnju 1972. godine s priložima o Tuđmanovom radu u Matici hrvatskoj, njegov govor održan na

²⁰² HUDELIST, 2004., 484. str., VUKOVIĆ, 2007., 25. - 26. str.

²⁰³ VUKOVIĆ, 2007., 26. - 27. str.

²⁰⁴ Ibidem, 29. - 30. str.

obilježavanju 100. godišnjice rođenja Stjepana Radića i 30. obljetnice socijalističke revolucije.²⁰⁵

Optužnica je imala tri glavne točke:

I. točka optužnice: Kao član kontrarevolucionarne nacionalističke grupe zloupotrijebio je položaj koji je imao u Matici²⁰⁶, njegovo djelovanje bilo je usmjereno na rušenje predstavničkih tijela vlasti u SRH.

II. točka optužnice: U istom svojstvu kao u prethodnoj točki optužen je da preko novina, časopisa i izdanja Matice hrvatske pokušava u javnosti stvoriti lažnu sliku kako se u Jugoslaviji guši nacionalna svijest Hrvata te da višenacionalne države ne mogu opstati. U prilog su priloženi: članak iz časopisa *Dubrovnik* "Prosudba povijesnih odrednica što oblikuju hrvatsko nacionalno biće", te članak "Kulturna integracija i mali narodi u povijesti" objavljen u časopisu *Kritika*.²⁰⁷

III. točka optužnice: Suradnja s hrvatskom ekstremnom političkom emigracijom, na taj način suradnja sa stranim silama sve u cilju da se sruši demokratski samoupravni socijalizam u SRH i općenito rušenje SFRJ, da bi se nakon toga mogla stvoriti hrvatska država s kapitalističkim društvenim uređenjem. Navedene su sve organizacije i društva s kojima je bio u kontaktu, a sve tri točke optužnice spadale u kazneno djelo protiv naroda i države.²⁰⁸

Na ročištu 21. rujna 1972. godine Tuđman je u svojoj obrani iznio svoj detaljan životopis i pregled svojih radova (9 djela u posebnim knjiga, 13 radova u posebnim zbirka, 29 članaka i eseja u časopisima). Na raspravi 25. rujna 1972. nastavlja s obranom i govori o sadržajima članaka koji se spominju u optužnici, opisuje poznanstvo s Antom Kadićem, razgovore s Bogdanom Radicom i sve ostalo što je spomenuto u optužnici do detalja izlaže u obrani. Tuđman je predložio kao svjedoke Miroslava Krležu i Ivana Rukavinu, međutim raspravno Vijeće odbilo je taj prijedlog uz obrazloženje da ima dovoljno podataka za ocjenu Tuđmana. Nakon 16 ročišta, 11. listopada 1972. godine Franjo Tuđman je osuđen na kaznu zatvora u trajanju 2 godine. U obrazloženju presude stoji da je u cijelosti prihvaćeno stajalište optužnice. Nakon toga pisao je žalbu Vrhovnom sudu u kojoj traži ublažavanje kazne iz

²⁰⁵ VUKOVIĆ, 2007., 29. - 30. str., HUDELIST, 2004., 484. - 488. str.

²⁰⁶ VUKOVIĆ, 2007., 38. str. Franjo Tuđman je bio član Upravnog i Izvršnog odbora Matice hrvatske te predsjednik Komisije za povijest Matice hrvatske.

²⁰⁷ VUKOVIĆ, 2007., 38. str., HUDELIST, 2004., 484. - 491. str.

²⁰⁸ VUKOVIĆ, 2007., 39. str., SADKOVICH, 2010., 192. str., HUDELIST, 2004., 484. - 491. str.

zdravstvenih razloga, sud odobrio uvažio i smanjio kaznu zatvora na 9 mjeseci, koliko je i proveo u istražnom zatvoru.²⁰⁹

6. 2. Sloboda bez slobode

Kada je izašao na slobodu, nije imao slobodu u punom smislu te riječi, bio je zatočen u vlastitoj kući. Kada se formirala grupa ljudi koji su bili optuživani za iste stvari, kojima se oduzima pravo javnog iznošenja svojih ideja, polako se okupljaju u privatnim domovima i organiziraju privatna druženja, ipak te skupine disidenata bile su neformalne i heterogene, ali uglavnom su uvijek bili prisutni Miko Tripalo, Savka Dabčević Kučar, Ivan Rukavina, Janko Bobetko, Franjo Tuđman. Tuđmanovima se krug prijatelja i poznanika poprilično smanjio nakon svih događanja u IHRPH-u, Partiji i nakon zatvaranja i optužbi. Oni koji su im ostali privrženi i odani prijatelji su Cuco i Ruža Baldani, Ivan Šibl, Nikola Kajić. Njima se može priključiti skupina tzv. "petkaša" među njima su bili Miko Tripalo i supruga Smilja, Savka Dabčević Kučar i suprug Tonko, Vera i Jure Šarić, Ivan Šibl i supruga Nera, Ljubica i Srećko Bijelić, Ljubica i Marko Koprtla.²¹⁰

U rujnu 1975. godine Franjo Tuđman je primio pismo izdavačke kuće "Harcourt Brace Jovanovich" iz New Yorka, u pismu je bila molba za knjigu koja se sastoji od četiri do pet eseja. Na početku je to protumačio kao provokaciju i držao se na oprezu, ali kad je došao do zaključka da to nije provokacija, o ovom projektu je razgovarao s Mikom Tripalom i Savkom Dabčević Kučar, za njih je predvidio da pišu o ekonomskim i društvenim temama, a ako bi oni pristali teme o kulturi pokrivać bi Petar Šegedin, a Franjo Tuđman bi pokrio povijesne teme. Projekt je propao jer su oboje odbili sudjelovati.²¹¹

Tuđman je dao intervju novinaru Jacku Lawrenceu sa CBS-a na švedskoj televiziji, uglavnom je pričao kako Hrvati podupiru ideju neovisne države jer je to njihova "povijesna želja", a on je kao povjesničar dužan to govoriti. Pričao je o svom rukopisu na kojem radi, a tema rukopisa je nacionalno pitanje u Europi, a kao problem je naveo što ne može naći izdavača u inozemstvu. Razgovarao je s još jednim švedskim novinarom Bengtom Göranssonom, koji je nenajavljen došao na njegova vrata, u tom razgovoru naglašavao je koliko mu smeta strah i neprestano biranje riječi: *"Ne možemo glavu staviti u pijesak kao nojevi, kao da se ništa ne događa, kao da ništa ne vidimo, ništa ne primjećujemo, kao da smo*

²⁰⁹ VUKOVIĆ, 2007., 40. - 42. str., SADKOVICH, 2010., 192. str., HUDELIST, 2004., 484. - 491. str., TUĐMAN A., 2006., 158. str.

²¹⁰ SADKOVICH, 2010., 207. str.,

²¹¹ SADKOVICH, 2010., 208. str., TUĐMAN A., 2006., 171. -174. str.

sretan narod." Uglavnom su razgovarali o povijesti i politici. Tuđman se novinaru predstavio kao "istraživač povijesne istine". Tuđman je s njim podijelio svoja razmišljanja, da bi hrvatski narod trebao imati mogućnost odlučivati o pitanjima koja se tiču njegove kulture, gospodarstva i politike. Svaki narod treba imati pravo na samoupravljanje i treba imati temeljna prava, ljudska i građanska. U razgovoru su se dotakli pitanja oko hrvatske dijaspore, posebice vezano za terorizam kod pojedinaca. Tom prilikom je Tuđman osudio terorističke akcije uz napomenu da je po njegovom sudu situacija u zemlji tj. represija koja se svakodnevno događa u stvarnosti natjerala mlade ljude iz Hrvatske da pobjegnu u inozemstvo, a tako razočarani i ogorčeni lako se spoje s ekstremističkim organizacijama.²¹²

Hrvati su kako navodi jedan od "najstarijih povijesnih naroda" u suvremenoj Europi, kako su uspjeli sačuvati svoj nacionalni identitet kroz ratove i osvajanja, a da su pri tome branili i sebe i zapadnu Europu nose titulu *antemurale christianitatis*²¹³ "predziđe kršćanstva", naziv je to iz razdoblja osmanlijskih osvajanja. Napominje da je Sabor ostao nositelj suvereniteta. Franjo Tuđman je vjerovao u ideju da se sve pozitivne stečevine i idejna podloga mogu naći u pravaškom pokretu Ante Starčevića, republikanskom seljačkom pokretu Stjepana Radića i radničkom pokretu Hrvatske, zato što su svi navedeni u cilju imali promicanje interesa hrvatskog naroda. Smatrao je nužnim odbaciti pokrete koji su se temeljili na ideologijama, a onda je potrebno ujediniti cijeli narod.²¹⁴

Kada su pripadnici hrvatske dijaspore 1974. godine ubili jugoslavenskog ambasadora i oteeli američki avion, Tuđman je imao želju otići u inozemstvo kako bi uskladio i ujedinio akcije disidenata u zemlji s onima van zemlje. S obzirom da je bio u kućnom pritvoru i da su mu odlasci van zemlje bili onemogućeni, Franjo Tuđman 1977. godine nabavlja lažnu putovnicu i vizu te putuje za Stockholm tamo boravi u društvu Branka Salaja, Vinka Nikolića i Bruna Bušića. Prije nego se vratio u Zagreb, bio je u posjetu Njemačkoj gdje se susreo s hrvatskim vođama. Nakon Tuđmanovog posjeta u Švedskoj se stvaraju Savezi hrvatskih zajednica uz to Salaj je uređivao emigrantski časopis *Poruka slobodne Hrvatske* u kojem su

²¹² SADKOVICH, 2010., 210. - 211. str.

²¹³ *antemurale* (lat.), predziđe; u povijesno-geopolitičkom i geostrateškom smislu, određeni prostor koji ima ulogu obrambene zone pred osvajačkim prodorima; teritorij sa stanovništvom i tvrđavskim naseljima organiziranim za istaknutu obranu; u suvremenome geostrateškom nazivlju *antemurale* je zapravo krajina, neprestano ratno poprište koje brani zaštićeno zaleđe, u prvim desetljećima XVI. st. počinje se, uz nazive srodna značenja («štit», «vrata»), rabiti u izvorima koji opisuju Hrvatsku kada ona postaje važna u sprječavanju osmanskih prodora prema Italiji, Kranjskoj i Austriji. Koncept *antemurale christianitatis* ostaje prisutan u hrvatskoj književnosti i političkoj misli u kasnijim stoljećima te je utjecao na formiranje hrvatske nacionalne ideologije. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=2940>>.

²¹⁴ SADKOVICH, 2010., 214. - 215. str.,

objavljena neka Tuđmanova djela, te njegova obrana na suđenju 1981. godine i knjižica o nacionalnom pitanju u Europi.²¹⁵

6. 3. Nacionalno pitanje u suvremenoj Europi

Kada je bio na seminaru na Sveučilištu Harvard sredinom 60-ih godina, upoznao je hrvatskog emigranta Bogdana Radicu, on je bio profesor na Sveučilištu Columbia u New Yorku. Kada je Radica dobio informaciju da je Tuđman pri kraju s rukopisom Nacionalno pitanje u suvremenoj Europi, poslao je obavijest da će se on osobno pobrinuti oko prijevoda i za tiskanje.²¹⁶

Godine 1978. Tuđman je završio rukopis *Nacionalno pitanje u suvremenoj Europi*, to ljeto Tuđmanovi su boravili u Umagu s njima su bili i Kramerovi, s druge strane u Firenci boravili su Bogdan Radica i njegova supruga Nina. Ankica Tuđman je preuzela zadatak da će ilegalno prenijeti rukopis do Firence, što je uspješno napravila. Knjiga je tiskana na engleskom jeziku u Columbia University Pressu 1981. godine, ugovor u ime autora o objavi knjige potpisao je Mate Meštrović, iako nije tražio niti dobio odobrenje od Tuđmana. Kada je knjiga stigla na Tuđmanova vrata u Zagreb, prvo što dolazi do izražaja je *Copyright by Matthew M. Mestrovic*, upravo su takve stvari bile na crnoj listi tajnih službi. Te godine je Tuđman bio u sudskom procesu i na grbači mu nije trebala još jedna optužba. U isto vrijeme rukopis je došao do Vinka Nikolića, koji je bio urednik *Hrvatske revije*, i on je također bez pitanja i dozvole odlučio tiskati knjigu na hrvatskom jeziku, naglasio je da je to piratsko izdanje i dodao je dodatno poglavlje u kojem je prikazana optužnica protiv Franje Tuđmana iz 1972. godine, kao i njegov odgovor. Prvo izdanje je razgrabljeno, a interes je i dalje bio velik, pa je 1982. godine Vinko Nikolić objavio i drugo izdanje knjige.²¹⁷

Djelo se bavi sudbinama raznih naroda, od onih koji su kroz povijest i u nepovoljnim geopolitičkim okolnostima uspjeli održati i stvoriti svoju državu, do onih naroda koji su nestali uništeni od nadmoćnijih naroda ili spojeni s drugim narodom. U cijeloj Europi, ali i svijetu, kroz povijest bilo je malih naroda koji su uspjeli izdržati i nepovoljne uvjete i napade

²¹⁵ SADKOVICH, 2010., 219. str., TUĐMAN A., 2006., 197. - 199. str.

²¹⁶ TUĐMAN A., 2006., 217. str.

²¹⁷ TUĐMAN A., 2006., 217. - 220. str., HUDELIST, 2004., 509. str.

većih i razvijenijih naroda, kao što je bilo i velikih naroda koji nisu uspjeli sačuvati vlastitu državu.²¹⁸

Hrvatska nacionalna borba koja je bila borba za ponovno uspostavljanje samostalne države nakon srednjovjekovnog kraljevstva, ta borba i proces bio je dugotrajan i mukotrpan, s brojnim posljedicama. Ta borba ima poseban naglasak u monarhističkoj Jugoslaviji jer je hrvatski nacionalni pokret bio u borbi s jugoslavenskim unitarizmom kao idejom i velikosrpskim hegemonizmom kao silom. Nakon Drugog svjetskog rata, očekivalo se da će se ovo nacionalno pitanje riješiti u socijalističkoj Jugoslaviji, međutim u ovom slučaju sve nacionalne ideje doživljavaju poraz.²¹⁹

Na samom početku knjige, Tuđman daje pregled stvaranja nacionalnih država u zapadnoj Europi te održavanje višenacionalnih država u srednjoj i istočnoj Europi. Povijesni proces osamostaljivanja manjih naroda u Europi traje od nizozemskog oslobodilačkog rata protiv Španjolske pa sve do Francuske revolucije, od sloma Napoleonova carstva do osnivanja samostalnih nacionalnih država u preporodnim pokretima, rasulo skandinavske unije do raspada Rusije, Osmanskog Carstva, Habsburške Monarhije u Prvom svjetskom ratu do sloma versajskog uređenja na početku Drugog svjetskog rata i Hitlerovog novog europskog poretka.²²⁰

Tuđman donosi pregled nestanka Habsburške Monarhije i istodobno stvaranje višenacionalnih država u srednjoj i jugoistočnoj Europi. Kako bi se lakše shvatile prilike na Europskom tlu, u prilogu su zemljopisne karte. Stvaranje nacionalnih država postaje europska potreba tog povijesnog trenutka kada se svim snagama sprečava pretvaranje dvojne monarhije u konfederativni savez naroda.²²¹

Mijenjaju se i glavni i sporedni čimbenici međunarodnog poretka, ono što ostaje isto je nadmoć jedne sile ili ideje, a nasuprot toga nailazimo na otpor koji se organizira za uspostavljanje ravnoteže. Na konferencijama u Moskvi i na Jalti pitanje Poljske bilo je pitanje velikog spora među silama.²²² Ako pogledamo tadašnju Europu nacionalno pitanje ostaje kamen spoticanja i zabune. Iako na prvi pogled djeluje da je nacionalno pitanje potisnuto između tzv. socijalističkog i slobodnog svijeta, ono se javlja u različitim oblicima, u njemu je

²¹⁸ TUĐMAN, 1996., *Nacionalno pitanje u suvremenoj Europi*, 5. str.

²¹⁹ Ibidem, 6. str.

²²⁰ Ibidem, 11. str.

²²¹ Ibidem, 23. - 32. str.

²²² TUĐMAN, 1996., *Nacionalno pitanje u suvremenoj Europi*, 59. , 62.

satkano naslijeđe prošlosti, ali i novi odnosi među narodima i državama. Nacionalno pitanje javlja se u nekoliko oblika, onako kako ih Tuđman dijeli: kao pokret sputanih nacionalnih manjina i nepriznatih naroda koji traže priznanje nacionalnog identiteta i određena prava (autonomija i samoodređenje); kao težnja podređenih naroda za oslobođenjem ili oživljavanjem suvereniteta u nacionalnoj državi; kao zahtjev za ujedinjenje u jednu nacionalnu državu čiji su dijelovi zbog povijesnih prilika rascjepkani u različite države; kao pitanje odnosa povijesno različitih naroda bez obzira na određenu srodnost; kao problem odnosa nacionalnih država između sebe; kao pitanje odnosa između država koje su članice blokova i onih koje to nisu; kao pitanje integracijskog ujedinjenja u Zapadnoeuropskoj ili Istočnoeuropskoj zajednici; kao problem odnosa između Zapadne i Istočne Europe; kao pitanje nadilaženja blokovskih podjela, isključivosti i zapreka koje dijele Europu kao cjelinu u gospodarstvu, kulturi, političko gospodarska zajednica. Gotovo i nema zemlje u Europi u kojoj nema barem u nekom obliku nacionalnog pitanja bilo kao unutarnji ili međunarodni problem.²²³

U veljači 1978. godine švedska televizija je emitirala intervju s Franjom Tuđmanom koji je napravio s Göranssonom. Unatoč tome što je postojala sumnja da bi režim mogao zbog toga dalje progoniti Tuđmana, on nastavlja razgovarati sa stranim novinarima i na taj način traži stranog izdavača za svoj rukopis o nacionalizmu. Sljedeći intervju je dao Clari Falcone iz talijanskog dnevnika *Il Tempo*, novinarku je mučilo pitanje zašto u Beogradu nije imala problema s održavanjem intervjua, dok su u Zagrebu pristali samo Tuđman i Marko Veselica, odbili su je Savka Dabčević Kučar, Šime Đodan, Marijan Matković, Ivo Frangeš i Miroslav Krleža.²²⁴

Godine 1980. održao je razgovor Peterom Miroschnikoffim u kojem je odbio dati precizna predviđanja događanja poslije Titove smrti, jedino je uvjeravao da će hrvatski narod ostati vjeran svojim demokratskim sklonostima i neće dozvoliti da padne "na koljena". Smatrao je da u Ustavu iz 1974. godine čvrst u teoriji ali nije primijenjen u praksi. Ovaj intervju nije prošao s odobrenjem kod Titovih nasljednika, pa je Miroschnikoff bio protjeran, viza mu je suspendirana za ostatak godine, a njegove bilješke je konfiscirala policija. Nakon toga je Tuđman razgovarao s Jean-Louisom Peninouom iz francuskog dnevnika *Liberation*,

²²³ Ibidem, 71. - 72. str.

²²⁴ SADKOVICH, 2010., 219. - 220. str., TUĐMAN A., 2006., 225. - 231. str.

ali vlasti su zaplijenile film i bilješke ovog novinara dok je čekao zrakoplov za povratak u Francusku. Ovakva događanja ostavila su Tuđmana ogorčenog jer s kim je god stupio u kontakt ti su bili protjerani. Na ljetu tijekom boravka u Umagu, Tuđmana je udario automobil, s obzirom da je oprezno prelazio cestu zaključio je da ga je netko namjerno pokušao pregaziti. Kada se vratio iz Umaga, dobio je nalog za ispitivanje, koja su bila usredotočena na njegove intervjuje sa stranim novinarima i kontaktima s hrvatskim iseljenicima. Dana 17. studenog 1980. godine je optužen, iako optužnicu nije dobio do 3. prosinca. Dobio je dozvolu da Božić i Novu godinu provede kod kuće s obitelji.²²⁵

6. 4. Suđenje 1981. godine

Bio je prvi disident kojem se sudilo nakon smrti Josipa Broza Tita. Optužnica je podignuta kako bi ga se ušutkalo. Glavni argumenti optužbe je tvrdnja da je sijao rasnu mržnju tako što je revidirao broj mrtvih u ratu, ta optužba pratit će Tuđmana sve do smrti, pa i nakon toga. Nakon ove optužnice mnogi su ga izbjegavali, ali bilo je i onih koji su iskazivali potporu. Pristup suđenju je bio ograničen, a suđenje je počelo 17. veljače 1981. godine, u sudnicu su pušteni supruga Ankica, deset jugoslavenskih novinara i nekoliko stranih dopisnika. Tuđman je svoju izjavu čitao tri sata, a on i njegova obitelj već su znali da će biti osuđen iz dva razloga, jer je to montirani proces i jer nije imao više nikoga tko bi ga mogao štititi.²²⁶

Tuđman je odbio optužbe kao "neutemeljene i apsurdne". Tvrdio je da ono što je iznosio novinarima da su to njegova osobna mišljenja i uvjerenja, a stekao ih je vlastitim iskustvom i znanstvenim istraživanjem. Smatrao je da su njegovi komentari izražavali ideale sa kojima se borio u NOB-u i da to nije protudržavno. Ispravio je biografiju koju je pročitao tužitelj u kojoj tvrdi da je bio samo povjesničar i pisac, pa je stoga naveo sve poslove i funkcije koje je radio. Svoju izjavu nastavio je vezano za intervju koji je objavljen na švedskoj televiziji, kako navodi nije u cjelini objavljen, a tužilaštvo koristi dio odgovora i dio pitanja, izostavljaju se oni dijelovi koji su ključni za razumjeti pitanje i sami odgovor. Tvrdio je da se hrvatski narod u razdoblju između dva rata borio protiv velikosrpskog hegemonizma, a monarhistička Jugoslavija bila je tamnica naroda, kada je Jugoslavija postala socijalistička federacija ponovno je uspostavljen velikodržavni centralizam.²²⁷

²²⁵ SADKOVICH, 2010., 225. - 227. str., TUĐMAN A., 2006., 232. - 233. str.

²²⁶ SADKOVICH, 2010., 228. - 229. str., VUKOVIĆ, 2007., 45. - 46. str.

²²⁷ Na braniku povijesne istine, 15. - 18. str., SADKOVICH, 2010., 230. - 231. str.,

Optužbe koje se temelje na razgovoru s beogradskim novinarom Vladimirom Markovićem iz 1978. godine. Tvrdi da to nije bio službeni intervju, već samo obični razgovor o zbivanjima sedamdesetih godina. S obzirom da se Vladimir Marković predstavio kao mladi beogradski novinar Tuđman mu je odgovorio na nekoliko pitanja. Novinar nije radio nikakve bilješke tijekom razgovora, a s obzirom da je sadržajno objavljen cijeli razgovor u emigrantskom listu *Hrvatska država* Tuđman se pita ima li Marković izvanrednu sposobnost pamćenja ili je bio ozvučen tehničkim sredstvima. Nadalje povezuje objavljivanje u tim novinama upravo kao poveznicu s ovom optužnicom.²²⁸

Ono za što se optužuje Tuđmana da je lažno predstavio u razgovoru s Markovićem je pitanje odnosa između Srba i Hrvata, jer je to po njegovom mišljenju ključni problem nacionalnog pitanja u Jugoslaviji, takvo stajalište je stekao: "*...na prosudbi povijesno-nacionalnih, državno-pravnih, gospodarsko-kulturnih, etno-demografskih, ili svih tvarnih i duhovnih, posebno geopolitičkih čimbenika iz njihove zasebne povijesti i iz zajedništva naroda SFRJ.*"²²⁹Sljedeća Tuđmanova lažna tvrdnja kako stoji u optužnici su statistički podaci o svim logorima NDH iz Drugog svjetskog rata u kojima navodi da je poginulo u Hrvatskoj oko 60.000 ljudi, u tu brojku ulaze poginuli i Hrvati i Srbi i Židovi i drugi. Treća stavka koja označena kao lažna je Tuđmanovo objašnjenje uzroka nastanka nove hrvatske ekstremne političke emigracije, kako Tuđman shvaća i predstavlja to su mladi ljudi koji su rođeni u SFRJ, on njihove ekstremne istupe prikazuje kao rezultat povijesno društvenih događanja i materijalne situacije.²³⁰

Iako u svojim djelima Tuđman piše o ratnim žrtvama, s obzirom na lažne optužbe i na sudu je odlučio pričati o ovoj temi. Kada je povodom 25. obljetnice početka NOB-a trebalo održati proslavu na kojoj bi se u Jasenovcu postavio spomenik koji "svjedoči" o 700/800/900 tisuća ubijenih ljudi, Franjo Tuđman se suprostavio i to na način da je predstavljao i izlagao argumente potkrepljene statističkim podacima o ratnim žrtvama. U to vrijeme osim što je imao argumente s dokaznim materijalom, nosio je i dužnost u skladu sa svojom pozicijom ravnatelja Instituta, ali njegova dužnost za predstavljanjem istine ležala je i u ostalim dužnostima: "*profesor socijalističke revolucije i suvremene nacionalne povijesti na Fakultetu političkih nauka, član Ideološke komisije CK SKH, član Povijesne komisije CK SKH i Glavnog odbora Saveza boraca Hrvatske, član Koordinacionog odbora za povijest radničkog*

²²⁸ SADKOVICH, 2010., 230. - 231. str., VUKOVIĆ, 2007., 49. str., Na braniku povijesne istine, 20. str.

²²⁹ Na braniku povijesne istine, 21. str.

²³⁰ Na braniku povijesne istine, 21. str., SADKOVICH, 2010., 230. str., VUKOVIĆ, 2007., 50. - 53. str.

*pokreta Jugoslavije, predsjednik komisije za međunarodne veze Glavnog odbora i član Izvršnog odbora Socijalističkog saveza Hrvatske, član Izvršnog odbora Matice iseljenika Hrvatske, te zastupnik u Saboru SRH i predsjednik Odbora za znanstveni rad Kulturno-prosvjetnog vijeća."*²³¹

Franjo Tuđman je naglašavao da se treba dosljedno zalagati za afirmaciju istine, onako kako nalaže čista savjest i povijesni dokaz, da njegova stajališta nisu djelili ni Partija ni režim jasno je iz rečenice koju Tuđman citira u svom izlaganju na suđenju, a koju mu je izjavio jedan od najodgovornijih političara u Hrvatskoj: *"Što se tiče Jasenovca i ratnih žrtava u pravu si, ali imaj na umu, da su odnosi takvi, da ti CK SKH ne može dati javnu potporu. To je tako delikatno političko pitanje, da bi mi njegovim potezanjem izazvali teškoće drugu Titu, a to ne smijemo, jer ih i onako ima dosta!"*²³²

Tuđman je stava da je ustaški pokret nastao uslijed hegemonističkog nasilja nad hrvatskim narodom u Prvoj Jugoslaviji, jedan od primjera je ubojstvo Stjepana Radića u Skupštini u Beogradu. Smatrao je da je jednako opasno bilo četništvo za Hrvate, kao što je ustaštvo bilo opasno za Srbe, ali naglašava da to ne može biti osnova za krivotvoriti istinu, jer na takvoj "istini" nema napretka za skladan suživot dvaju naroda. Preuveličavanje zločina vodi ka pokušaju da se cijeli narod okrivi za zločine.²³³

Tuđman je odbacio i optužbe da je "lažno ustvrdio" i "zlonamjerno prikazivao" u razgovorima s novinarom Peterom Miroschnikoffom koji je bio s njemačke televizije ARD (20. siječnja 1980.), te s urednikom Radio France Internationale Michelom Barthelemy-jem (21. svibnja 1980.). Tuđman tvrdi da nije iznio punu i stvarnu težinu problema pa je time više svaka optužba neosnovana. U svojoj obrani iznio je izvještaj o raskoraku između načela i prakse, o stagnaciji Hrvatske na poljima gospodarstva, kulture i demografije, naveo je nesrazmjer prema nacionalnoj osnovi npr. u vojsci i Savezu komunista osim javno poznatih statistika imao je i osobno iskustvo jer je obnašao funkcije od 1945. do 1961. u JNA . Zalagao se za pluralizam socijalističke misli, za socijalnu demokraciju, za demokratske rasprave koje su moguće ako se poštuju ljudska prava.²³⁴

²³¹ Na braniku povijesne istine, 22. str., SADKOVICH, 2010., 230. str., VUKOVIĆ, 2007., 50. - 53. str.

²³² Na braniku povijesne istine, 22. - 23. str., SADKOVICH, 2010., 230. str., VUKOVIĆ, 2007., 50. - 53. str.

²³³ Na braniku povijesne istine, 23. - 24. str., SADKOVICH, 2010., 230. str., VUKOVIĆ, 2007., 52. - 53. str.

²³⁴ Na braniku povijesne istine, 25. - 38. str.

Odvjetnici koji su branili Franju Tuđmana u ovom sudskom procesu bili su Vlado Marić i Željko Olujčić, a dokazali su pravnu "neosnovanost i neodrživost" optužbe u cjelini.²³⁵

Iako je njegov završni govor u ovom sudskom procesu zapažen u zemlji i u inozemstvu, u tome je prepoznat temelj za uspjeh na izborima 1990. godine. Strastvena i argumentirana obrana i svečani završni govor nisu mogli utjecati na pozitivan ishod u montiranom procesu, tako je Franjo Tuđman 20. veljače osuđen na tri godine zatvora i pet godina kućnog pritvora uz zabranu objavljivanja radova i javnih govora i nastupa. Upravo nakon ovog procesa i interesa u inozemstvu, urednik *Hrvatskog lista* Zlatko Markus napisao je: "*Hrvatska je danas našla svog prvog svjedoka i tumača.*"²³⁶

Početak prosinca 1981. godine prebačen je u bolnicu, imao je srčanih problema, ranu fazu šećerne bolesti i artritisa. Nakon što je Božić i Novu godinu proveo u svom domu s obitelji, na kućna vrata dolaze agenti SUP-a, iz mjesne stanice odvođe ga u Lepoglavu, jedan od najzloglasnijih jugoslavenskih zatvora. Smješten je u ćeliju br. 11. U Lepoglavi je bilo drugačije nego u Petrinjskoj ulici, posjeti su bili mogući dva puta mjesečno na pola sata, mogao je primiti od obitelji dva kilograma hrane i pet kilograma voća. Od zatvorskog deterdženta dobio je alergijsku reakciju na koži. On i supruga Ankica komunicirali su pismima koja su numerirali kako bi bili sigurni da se nisu zagubila. Onakav način krijumčarenja stranica dnevnika što je radio kada je bio zatvoren u Petrinjskoj, sada nije bilo moguće.²³⁷

Dana 22. veljače 1983. godine otpušten je kući zbog zdravstvenih razloga i iz istih razloga dopust mu je bio produljivan. Ankica Tuđman moli Nikolu Kajića za pomoć, a on i Petar Šegedin interveniraju i Tuđman biva pušten u kućni pritvor 24. kolovoza 1984. godine. Iako je bio na slobodi i dalje mu je vrijedila zabrana objavljivanja djela i javnog govora.²³⁸

7. NAKON ZATVORA

Kada se vratio iz Lepoglave u Zagreb nastavio je s istraživanjem i pisanjem, tada je radio na rukopisu Bespuća povijesne zbiljnosti, a završio ga je 1986. godine. Rukopis je ipak

²³⁵ Na braniku povijesne istine, 39. str.

²³⁶ SADKOVICH, 2010., 233. str.

²³⁷ Ibidem, U blizini Tuđmanove ćelije nekada su bili Tito i Moša Pijade u ćelijama broj 10 i broj 14

²³⁸ SADKOVICH, 2010., 233. - 235. str.

morao pričekati sve do 1989. godine kada je tiskan u izdanju Matice hrvatske, u prvoj godini objavljena su dva izdanja. S kardinalom Kuharićem i biskupom Kokšom često je razgovarao tih godina, Tuđmana je posebno zanimalo mišljenje biskupa Kokše s teološkog i filozofskog aspekta. I kardinal i biskup pokušavali su preko katoličkih misija u inozemstvu pomoći da se knjiga *Nacionalno pitanje u suvremenoj Europi* promovira, pa je 1986. godine tiskana u Švedskoj.²³⁹

7. 1. Bespuća povijesne zbiljnosti

U svom djelu *Bespuća povijesne zbiljnosti* u središtu je nečovječno ponašanje i djelovanje ljudi kroz povijest, a posebni naglasak je stavljen na patnje Hrvata u Jugoslaviji. Pri pisanju su pomogli i supruga Ankica i sin Miroslav, Ankica je pomagala u organizaciji materijala za istraživanje, te na kraju tekst na 1060 stranica s papira unijela u računalo, Miroslav je bio doktor komunikacija i redigirao je tekst. Tuđman je ustrajao da se ovo djelo prvo objavi u Hrvatskoj na hrvatskom jeziku, u planu je imao da Nakladni zavod Matice hrvatske izda djelo, jer je prije 20 godina tako objavio djelo *Velike ideje i mali narodi*.²⁴⁰

U veljači 1988. godine Tuđman razgovara s direktoricom Nakladnog zavoda Marijom Peakić-Mikuljan, razgovaraju o rukopisu i uvjerava je da će recenzenti djela biti Dušan Bilandžić²⁴¹ jedan od najistaknutijih povjesničara i Franjo Zenko²⁴² predsjednik Hrvatskog filozofskog društva. I direktorica je izbor recezenata potvrdila kao primjeren izbor, s obzirom da je tekst kojeg će recenzirati filozofsko tumačenje povijesti. S obzirom na uspješan razgovor Tuđman je predao rukopis 11. travnja 1988. godine. Međutim prolazili su mjeseci bez pomaka, dok je Franjo Zenko hvalio djelo kao znanstveno, Dušan Bilandžić je bio bez komentara i odbio je dati pisanu recenziju, tada Matica kreće u potragu za novim

²³⁹ TUĐMAN A., 2006., 283. - 284. str.

²⁴⁰ SADKOVICH, 2010., 264. str.

²⁴¹ Dušan Bilandžić (1924. - 2015.) bio je hrvatski politolog, povjesničar i političar. Tijekom službe u JNA postao je nastavnik na visokim vojnim školama, a kasnije profesor povijesti II. svjetskog rata na Višoj vojnoj akademiji u Beogradu. Nakon što je 1960. godine napustio JNA, bavio se istraživanjem problema razvoja radničkog samoupravljanja. Bio je direktor Instituta za historiju radničkog pokreta u Zagrebu 1967.-1969., direktor Centra za društvena istraživanja CK SKJ 1969.-1974. godine. Redoviti je član HAZU od 1991. Objavio je velik broj rasprava, studija i knjiga o problemima povijesti, međunacionalnim odnosima i značaju političkih institucija Jugoslavije, samoupravljanju i tržištu. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=7614>>.

²⁴² Franjo Zenko (1931. - 2017.) bio je hrvatski filozofski pisac. Zbog "antimarksizma" mu je od 1966. bilo zabranjeno predavati na Filozofskom fakultetu u Zadru. Od 1970. radi u Institutu za filozofiju Sveučilišta u Zagrebu. Pretežito se bavi hrvatskom filozofijom u europskom filozofskom kontekstu, s posebnim osvrtom na teorijska pitanja historiografije "nacionalnih" filozofija. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=67145>>.

recenzentom. Franjo Tuđman nije želio više čekati i gubiti vrijeme pa se za pomoć obratio katoličkoj izdavačkoj kući "Kršćanska sadašnjost", odgovor je stigao u obliku potvrde o suradnji s Globusom.²⁴³

U to vrijeme je i Trpimir Macan, na čiji rad režim nije gledao s naklonošću, on je preporučio Nakladnom zavodu Matice ovo djelo kao "ozbiljno povijesno djelo" koje zaslužuje da ga se objavi, ali unatoč pozitivnim reakcijama, izdavačke kuće nisu nudile datume. Možda su razlog bile teme kojima se Tuđman bavi, koje su bile osjetljive kako politički tako i kulturno i kontroverze su bile neizbježne posebice s naglaskom na ratne žrtve, Jasenovac, Židove i izraelsku politiku. U ovom radu je Franjo Tuđman otvorio pitanja savezničkog bombardiranja civila tijekom rata što je bila delikatna i opasna tema i u Zapadnoj Europi. Tuđman je svojim stavovima kritizirao izraelsku politiku prema Palestincima, u konačnici izazvao je optužbe za antisemitizam. Bogoljub Kočović²⁴⁴ u tom je razdoblju objavio studiju koja iznosi detaljnu demografsku sliku koja je velikim dijelom potvrdila brojke o žrtvama rata koje Tuđman navodi u svom djelu.²⁴⁵

Tuđmanov pogled i prikaz nacističke politike prema europskim Židovima, Sadkovich smatra površnim, iako se prikaz temelji na standardnim izvorima. Tuđman daje sugestiju da je rat protiv SSSR-a i sam poraz, odredili nacističku odluku da istrijebe Židove u Europi, ali takva izjava je opasna jer je nacistička rasna politika težila konačnom nestanku svih manje vrijednih rasa koje su bile na području koje je kontrolirala nacistička Njemačka.²⁴⁶

Tuđman citira izraelskog znanstvenika Josefa Leibowitza koji je optužio izraelsku politiku koja je u svojoj biti bila genocidna, a njegov zaključak je da su Židovi manipulirali holokaustom u cilju obrane izraelske politike (masovno protjerivanje Palestinaca i uništavanje njihovih naselja). U svim svojim navodima, Franjo Tuđman u ovom djelu citira druge autore koji su napisali standardna djela kako bi mogao argumentirati svoje navode.²⁴⁷

Dok se neki autori prepiru s Tuđmanovim tumačenjem značenja povijesti, Sadkovich smatra da je Tuđman želio prikazati koliko je stvarnost kompleksna i tragična, uz to prikazuje

²⁴³ SADKOVICH, 2010., 264. str., Direktor "Kršćanske sadašnjosti" bio je Josip Turčinović koji je dogovorio za suizdavača Globus, čiji je direktor bio Tomislav Pušek, koji se u studenom javio Tuđmanu s potvrdom.

²⁴⁴ Bogoljub Kočović (1920. - 2013.) bio je srpski pravnik i statističar. Prvo objektivno ispitivanje broja ubijenih tijekom Drugog svjetskog rata u Jugoslaviji objavio u knjizi *Žrtve drugog svjetskog rata u Jugoslaviji* 1985. godine, knjiga nosi Londonski impresum

²⁴⁵ SADKOVICH, 2010., 264. str., HUDELIST, 2004., 551. - 552. str.,

²⁴⁶ SADKOVICH, 2010., 265. str.

²⁴⁷ SADKOVICH, 2010., 265. str.

kako i žrtve mogu druge učiniti žrtvama i tu povlači paralelu s poviješću Jugoslavije. S obzirom na temu koja je ekstremno osjetljiva i unatoč kvalitetnoj obradi u smislu korištenja znanstvenih studija, Slavko Goldstein²⁴⁸ je osudio i djelo i autora djela. Tuđman je umanjivao važnost jer je izlagao da su i drugi narodi bili žrtve genocida. Dok je Goldstein osuđivao Tuđmana jer je po njegovom sudu umanjivao broj žrtava u Jugoslaviji i opravdavao nasilja koja su se vršila nad Židovima i Srbima, te na tom principu rehabilitira NDH. Goldstein Tuđmana nije vidio kao antisemita, za razliku od mišljenja Darka Hudelista²⁴⁹. Osim što ga optužuje za antisemitizam, kritizira i "cikličku" viziju povijesti, iako takva vizija je zamjena linearnom viđenju povijesti.²⁵⁰

Kada u svom djelu iznosi broj poginulih Židova tijekom rata, on koristi i raspravlja o podacima koje nude Raul Hildeberg, Gerald Reitinger i Nora Levin, koji su napisali standardna djela o holokaustu. Kada on ukazuje na razilaženja u brojevima stradalih Židova, njegov cilj nije umanjiti tragediju holokausta, već prikazati koliko je teško napraviti procjenu i ustanoviti točan i precizan broj. Njegovo osobno stajalište je bilo da je broj žrtava napuhan, (u prethodnim poglavljima spomenuto pitanje Jasenovca), a da su brojevi koje je Nikola Kajić izvukao i prepisao iz službenog jugoslavenskog popisa iz 1964. godine točniji izvor nego popularno prihvaćene procjene.²⁵¹

Tuđman tvrdi da je veoma teško odrediti i procijeniti broj žrtava kada se radi o masovnim ubojstvima, razlog je sama priroda tog zločina. Jozo Tomašević²⁵² zaključuje istu tezu iako on odbacuje Tuđmanove brojke.²⁵³

²⁴⁸ Slavko Goldstein (1928. - 2017.) bio je hrvatski novinar i nakladnik. Osnivač i prvi predsjednik Hrvatske socijalno-liberalne stranke (1989–90). Predsjednik Židovske općine Zagreb (1986–90). Napisao knjige: *Prijedlog 85: glas iz privrede* (1985), *Holokaust u Zagrebu* (2001., koautor I. Goldstein), *1941.: godina koja se vraća* (2007), *Jasenovac i Bleiburg nisu isto* (2011., koautor I. Goldstein), *Tito* (2015., koautor), *Jasenovac: tragika, mitomanija, istina* (2016., koautor I. Goldstein). <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=22547>>.

²⁴⁹ Darko Hudelist (1959.) hrvatski novinar i publicist. Objavio knjige *Kosovo: bitka bez iluzija* (1989), *Banket u Hrvatskoj* (1991), *Novinari pod šljemom* (1992), *Tuđman* (2004), *Moj beogradski dnevnik* (2012) i *Rim, a ne Beograd* (2017). <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=26591>>.

²⁵⁰ SADKOVICH, 2010., 265. str., HUDELIST, 2004., 540. - 541., BEKAVAC, 2007. *Izmišljeni Tuđman. O lažima, krivotvorinama i namjerama Hudelistove "biografije" prvog hrvatskog predsjednika*, 44. - 45. str.

²⁵¹ HUDELIST, 2004., 552. - 555., SADKOVICH, 2010., 266. str.,

²⁵² Jozo Tomašević (1908. - 1994.) bio je američki ekonomist i povjesničar hrvatskog podrijetla. Godine 1938. dobio je Fordovu stipendiju za poslijedoktorski studij u SAD-u, gdje je ostao do kraja života. 1945–46. radio je u Upravi UN-a za pomoć i obnovu, zadužen za Jugoslaviju i Albaniju. Bio je izabran za profesora ekonomije na Sveučilištu u San Franciscu (1949). *Financijska politika Jugoslavije 1929–34* (1935), *Novac i kredit* (1938), *Seljaci, politika i ekonomska promjena u Jugoslaviji (Peasants, Politics and Economic Change in Yugoslavia, 1955)*, *Četnici u Drugom svjetskom ratu (The Chetniks: War and Revolution in Yugoslavia, 1941–1945, 1975)*, *Rat i revolucija u Jugoslaviji, 1941–1945: okupacija i kolaboracija (War and Revolution in*

Standardni izvori koje Tuđman koristi baziraju se na podatke koje je prepisao Nikola Kajić a odnosile su se na umrle na području Socijalističke Hrvatske, a ne na cijelu NDH. U toj analizi odvojio je koncentracijske logore, svaki zasebno, da se ne miješaju s brojkama o ukupno umrlima u ratu. Iz popisa iz 1964. godine vidljivo je da je u Jasenovcu umrlo 49.000 ljudi, u Staroj Gradiški 9000, što je ukupno 58.000 ljudi.²⁵⁴

Rukopis je kasnio u odlasku u tisak, iako je Tuđman već u ranijim godinama iskusio probleme vezane za objavljivanje djela, sada je napisao pismo Centralnom komitetu jer je vjerovao da je Savez komunista pritisnuo Maticu da ne objavi njegov rukopis, u tom pismu moli da ukinu veto na tiskanje njegovog rukopisa.²⁵⁵

Iako je preradio djelo kako bi uklonio materijal koji su njegovi kritičari smatrali uvredljivim, Tuđmana se čak i nakon takvih poteza prozivalo i označavalo kao rasista i revizionista ustaštva i holokausta. Iako su prethodnih godina objavljivana djela koja su potvrđivala Tuđmanove brojke, ta djela su bila prihvaćena i hvaljena, npr. studija o žrtvama rata Bogoljuba Kočovića, kao i analiza žrtava rata u Jugoslaviji koju je priredio Vladimir Žerjavić.²⁵⁶

U konačnici djelo je objavljeno 1989. godine i u kratkom vremenu doživjelo je dva izdanja. S jedne strane je označeno kao povijesna uspješnica baš kao i djelo Velike ideje i mali narodi, dok je s druge strane označeno kao antisemitski traktat.²⁵⁷

Slavko Goldstein je poslao otvoreno pismo Matici hrvatskoj jer je bila sunakladnik *Bespuća*, u tom pismu govori u ime zagrebačkih Židova koji prekidaju sve veze s Maticom. Tuđmanov odgovor na kritike Goldsteina bio je borben kao i svi njegovi odgovori na kritike. Tvrdio je da Slavko Goldstein nije pročitao *Bespuća* u cijelosti, naglašava da on nije generalizirao Židove u Jasenovcu, već je citirao Antu Ciligu²⁵⁸ i Vojislava Prnjatovića²⁵⁹, te

Yugoslavia, 1941–1945: Occupation and Collaboration, 2001).

<<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=61672>>.

²⁵³ SADKOVICH, 2010., 266. str.

²⁵⁴ SADKOVICH, 2010., 266. str.

²⁵⁵ SADKOVICH, 2010., 266. str., TUĐMAN A., 2006., 340. - 341. str.

²⁵⁶ SADKOVICH, 2010., 266. str.,

²⁵⁷ SADKOVICH, 2010., 267. str.,

²⁵⁸ Ante Ciliga (1898. - 1992.) bio je hrvatski političar i publicist. Godine 1925. postaje članom CK KPJ, ali je zbog izгона djelovao u Beču. Od 1926. boravio u SSSR-u, 1929. uhićen je zbog potpore L. Trockomu, 1930. zatočen u logorima, pušten je krajem 1935. Kada se vratio u zemlju 1937., uhićen je i prognan, pa je do 1941. živio u Parizu. Po povratku u Hrvatsku potkraj 1941. uhićen je u Sisku i zatočen u Jasenovcu, a potkraj 1942. pušten. Objavio je više knjiga memoarsko-publicističke vrijednosti, a važnije su: *U zemlji velike laži (Au pays du grand*

da nije on autor pojma "judo-nacizam" već ga je osmislio izraelski znanstvenik J. (Yeshayahu) Leibowitz pri opisivanju izraelske antipalestinske politike. Tuđman čvrsto naglašava ono što pokušava napraviti u svom radu, a to je ulazak u trag korijenima genocida, kojeg osuđuje bez obzira kad i gdje se dogodio. Uz to napada Slavka Goldsteina jer prikazuje Hrvate i Maticu kao antisemite, u tu svrhu ga podsjeća na činjenice da su Židovi imali glavne uloge i u Frankovoj Čistoj stranci prava i u Ustašama Ante Pavelića. Ponavlja svoje stavove da Hrvati nisu ni antisemiti ni genocidan narod. Ono što navodi kao primjedbu Goldsteinovu pisanju je upotreba srpske riječi umjesto hrvatske (Jevrej - Židov) posebno to naglašava s obzirom na vremenske okolnosti, u kojima se Hrvati bore za svoj jezik.²⁶⁰

Tuđman je naglašavao da su uvjeti u Jasenovcu bili okrutni i nehumani, ali je logor predstavljao kao radni logor. Iako ga je vidio kao divljačko i brutalno mjesto, nije ga smatrao tvornicom za ubijanje kao što je to bio Auschwitz. Njegovi kritičari ovo su djelo odbacivali kao djelo nacionalista. Ono što Sadkovich navodi da se zamjera je korištenje svjedočanstva Prnjatovića koji je opisivao logor, tako je označio da su glavni u "zatvorskoj hijerarhiji" bili logornik i njegov zamjenik koji su imali određene povlastice poput slobode kretanja i stanovanje u obližnjem selu. Te "visoke" položaje u logoru uglavnom su činili Židovi, od ukupno 25 logornika i zamjenika logornika, njih 22 bili su Židovi, a ostali su bili Srbi.²⁶¹

Franjo Tuđman je proučavao i njemačke izvore u kojima je prikazano da su ustaše za prioritet imale progon Srba, a ne Židova, povodom toga citira Raula Hilberga²⁶² te Bogdana Krizmana, koji je ranije bio njegov kritičar, koji navodi da su Židove u Hrvatskoj branili i Katolička crkva i članovi vlade NDH. On nije rehabilitirao ni ustaše ni NDH kako su to neki tumačili, on je samo radio ono na što godinama u svojim radovima ističe i pokušava napraviti, ispraviti iskrivljenu historiografiju. U zaključku *Bespuća* iznosi svoje mišljenje da se je svaki narod ili pokret u mogućnosti poslužiti se ekstremnim mjerama, u što se ubraja genocid, ako taj narod ili pokret smatra da mu je vlastita egzistencija ugrožena ili u slučaju ako osjeća da je to rješenje za dominaciju nad svojim neprijateljem. Tuđman ne podupire genocid, već osuđuje ljudsku sklonost prema svakom nasilju.²⁶³

mensonge, 1938), *Deset godina u Sovjetskoj Rusiji* (1943), *Štorice iz Proštine* (1944), *Sam kroz Evropu u ratu* (1954). <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=11854>>.

²⁵⁹ Vojislav Prnjatović bio je srpski zatočenik u Jasenovcu. SADKOVICH, 2010., 267. str.,

²⁶⁰ SADKOVICH, 2010., 267. str.,

²⁶¹ SADKOVICH, 2010., 268. - 269. str.,

²⁶² Raula Hilberg je bio židovski znanstvenik. SADKOVICH, 2010., 270. str.,

²⁶³ SADKOVICH, 2010., 270. - 271. str.,

Ono što donosi Darko Hudelist u biografiji koju je napisao o Tuđmanu je njegova analiza i interpretacija *Bespuća*. Prema Hudelistovom tumačenju i shvaćanju djela, ono se sastoji od tri razine. Prvu razinu ili prvi krug vidi kao površinsku razinu, koja je razljutila Židove u Hrvatskoj ali i inozemstvu. Zbog hajke koja je nastala, Tuđman je bio primoran za inozemna izdanja izbaciti pojedine djelove, one dijelove koje su kao nacionalnu uvredu teže kategorije doživjeli Židovi. Godine 1996. pripremljeno je novo izdanje za američko tržište pod naslovom "Horrors of War". Ono što je osim upitnog broja žrtava diglo na noge Židovsku zajednicu je korištenje svjedočanstva Ante Ciliga. Druga razina je prema Hudelistu dubinska razina knjige, u kojoj Tuđman opravdava onu državu koja počini nasilje, a argumente za to traži u Bibliji: *"...Genocidno je nasilje prirodna pojava, sukladna ljudsko-društvenoj i mitološko-božanskoj naravi. Ono se ne samo dopušta, već i preporuča, štoviše čak i nalaže riječju svemogućega Jahve."*²⁶⁴ Treća razina Hudelist vidi kao "podzemnu" razinu, a vidi je kao kružnu koncepciju povijesti, koju koristi iz četiri razloga. Krug bi trebao biti prostor gdje je sloboda apsolutna, a prema Hudelistu Tuđman ima za cilj "slobodno hrvatstvo". Drugi razlog je da se u krugu uvijek vraćamo na početak i djeluje kao kružni vremeplov, a Tuđman se konstantno vraća u prošlost prije 1945. godine, te neke modele iz predkomunističkog vremena želi prebaciti u budućnost. Treći razlog je tumačenje kruga kao zločina, i taj zločin se tolerira u društvu, nema sankcija, jer se poima da zločin unutar kruga i nije zločin. Četvrti razlog je viđenje kruga kao utjehe i mita, a mit počiva na dimenziji izvanvremenosti. Hudelist navodi da Tuđman pokušava pronaći odgovore na pitanja što je genocid i koji su njegovi uzroci i zbiljska priroda.²⁶⁵

Ivan Bekavac²⁶⁶ nam nudi odgovor na Tuđmanovu biografiju koju je napisao Darko Hudelist, on piše knjigu "Izmišljeni Tuđman. O lažima, krivotvorinama i namjerama Hudelistove "biografije" prvog hrvatskog predsjednika". Prema Hudelistu, Tuđmana povjesničara opisuje kao revolucionarnog kao i njegovu historiografiju. On, također, nudi svoje vlastito mišljenje o vlastitom razumijevanju Tuđmanove filozofije povijesti. Hudelist predbacuje Tuđmanu neprestano vraćanje u pretkomunističku povijest Hrvatske, a i tvrdi da određene obrasce iz prošlosti prebacuje u budućnost, a to je proustaška politička orijentacija prvog hrvatskog predsjednika, dok Bekavac u svojoj knjizi odbacuje takve ocjene. Bekavac: *"Izvor zla je, kako je Hudelist precizno formulirao, u Tuđmanovu stalnom vraćanju u tu*

²⁶⁴ HUDELIST, 2004., 555. str.

²⁶⁵ HUDELIST, 2004., 551. - 580. str.

²⁶⁶ Ivan Bekavac (1948.) Diplomirao je na Filozofskom fakultetu u Zagrebu filozofiju i komparativnu književnost. Godine 1972. optužen je i zatvoren na Golom otoku zbog hrvatskog nacionalizma. Kao urednik je potpisao veliki broj knjiga. Sam je autor političkih ogleada i polemika *Vatra na Adrionu* (1998.) i *Izdaja na Pantovčaku?* (2001.)

*(hrvatsku) pretkomunističku prošlost (prije 1945. , kaže biograf). Što je hrvatska pretkomunistička prošlost prije 1945.? Nezavisna Država Hrvatska. NDH. Međutim, Tuđman nije bio Pavelićev vojnik, nego partizan.*²⁶⁷

U prvom dijelu *Bespuća* Tuđman iznosi teze i svoje spoznaje da u povijesti nema slučajnosti i novih do tada neviđenih slučajeva. Vjeruje da se ništa ne događa slučajno, već za sve postoji razlog koji ne stoji na površini nego promišljanjem ga treba pronaći i povezati. Tvrdi da za svaku spoznaju postoje različita mišljenja i tumačenja, mogu biti više i manje slična ili različita (suprotna). U tim različitostima leži povijest čovječanstva i naroda, od nastanka svijeta do najnovijih vremena, jedino se okolnosti mijenjaju, jedan od primjera iz ranije povijesti je: *"Još je jedan od preteča europske historiografije Hekatej iz Mileta (u 6. st. pr. n. e.) rekao da on opisuje onako kako mu se čini da je istinito, a da su predaje Grka međusobno toliko proturječne da mu se čine smiješnima"*.²⁶⁸ Ovakve primjere navodi kako bi čitatelje uvjerio u svoje tumačenje da oprečni stavovi o povijesnim zbivanjima nisu novina, niti iznimka. Pitanja koja su bila bitna ali i sporna u suvremenoj povijesti u SFRJ kako Tuđman navodi posebnu je pažnju predano pitanju jasenovačkih žrtava, to pitanje on predstavlja kao mit kojim se pokušava na sve načine, pa i na znanstvenom polju, tumačiti kao "teorija o genocidnosti svakog hrvatstva".²⁶⁹

U moru toga što je napisao, samo jedna teza je uspjela izazvati toliku pomutnju, da je to bio razlog pokretanja kampanje progona za Tuđmana, u svom izlaganju o jasenovačkim žrtvama želio je naglasiti koliko su štetne posljedice koje nastaju uveličavanjem broja žrtava, na taj način se otvorila prilika da se narod nastavi stigmatizirati kao genocidan u svim medijima. Dok je pokušavao spriječiti preuveličavanje broja žrtava i dokazujući to podacima, u javnosti su mu prepisivali i etiketirali ga kao osobu koja umanjuje broj žrtava i koja spada u kontrarevolucionare. Kroz javni linč dobio je različite nazive, nadimke, opise "falsifikator povijesti", "fašistoidni element", prozivan kao predstavnik "genocidno manijačke ideje".²⁷⁰

Franjo Tuđman osuđuje svako nasilje i svaki zločin, a iskrivljavanje istine donosi pogrešno osuđivanje kompletnog naroda: *"...da su ubili samo šest ljudi, a ne oko šezdeset tisuća, koliko ih je izginulo u svim logorima i zatvorima (po statističkim podacima iz SRH) bio bi to užasan zločin!...Nema li sustavno uveličavanje jasenovačkog mita svrhu stvaranja crne*

²⁶⁷ BEKAVAC, 2007., 9. - 11. str.

²⁶⁸ TUĐMAN, 1994., 12. str.

²⁶⁹ Ibidem, 9. - 13. str.

²⁷⁰ TUĐMAN, 1994., 15. - 17. str.

legende o povijesnoj krivnji čitavog hrvatskog naroda, koju tek valja ispaštati?!" ²⁷¹Ali je stava da svaka vrsta manipulacije neće dugo živjeti jer je neodrživa na povijesnom i znanstvenom aspektu, na političkom štetna, a moralno pogubna.²⁷²

U drugom dijelu *Bespuća* iznosi analizu ratnih žrtava i ideju kako je nastao jasenovački i bleiburški mit. U prvoj polovici 1942. godine prvi se puta spominje brojka od "najmanje 700.000 ubijenih Srba" u NDH. Iako je od samog početka ovaj podatak pod sumnjom i pod upitnikom ponajprije u međunarodnoj javnosti u kojoj je bila pokrenuta kampanja protiv Hrvata u cjelini, a ne samo protiv NDH. U različitim enciklopedijama objavljuju se brojke žrtava od 500-600-700 tisuća ubijenih Srba u Jasenovcu. Tijekom 70-ih godina kada se približavaju različite obljetnice, priča oko jasenovačkog mita postaje sve aktualnija, brojke ostaju na već ranijim iskazima i tvrdnjama "više od sedamsto hiljada".²⁷³

Nasuprot jasenovačkom mitu, uveličavanjem broja stradalih nastao je i bleiburški mit, koji se temelji na zlodjelima srpskih protivnika nad hrvatskim katoličkim i muslimanskim pučanstvom. Brojke koje se vežu za žrtve su različiti, od 50.000 do 500.000 ubijenih iz "kolone hrvatske vojske i civilnog pučanstva".²⁷⁴

Ono što nastaje poslije sloma monarhističke Jugoslavije, i nakon uspostave NDH, početna suzdržanost prema NOP-u zbog straha od povratka velikosrpske dominacije. Glavni uvjet da hrvatski narod stekne povjerenje u NOP i novu Jugoslaviju bilo je sigurno jamstvo protiv povratka na velikosrpski hegemonizam i mogućnost da svaki narod u Federaciji odlučuje samostalno o svojoj sudbini. Jednako nepovjerenje je vladalo i na srpskoj strani prema Hrvatima. Obostrano nepovjerenje je vladalo i na polju nacionalnog i na polju vjerskog nasljeđa, ipak idejama s revolucionarnim ciljevima o novom društvu punom slobode i jednakosti.²⁷⁵

Kako Tuđman navodi u svom tumačenju genocidnih zlodjela u ranijoj povijesti, navodi primjere iz Biblije kako bi dokazao da genocid kao zlodjelo, kao zločin postoji od

²⁷¹ Ibidem., 27. str.

²⁷² Ibidem, 30. str.

²⁷³ Ibidem, 107. - 132. str.

²⁷⁴ Ibidem, 139. - 154. str.

²⁷⁵ TUĐMAN, 1994., 155. - 161. str.

davnina i najstarijih civilizacija i vremena. Kroz povijest se neprestano ponavljaju osvajački i obrambeni ratovi, jedino se mijenjaju popratne okolnosti.²⁷⁶

U posebnom poglavlju "U sjeni holokausta" poseban naglasak stavlja na to bezumlje nasilja koje se vrši nad pučanstvom i nad čitavim narodima tijekom Drugog svjetskog rata. Tadašnje nasilje ulazi u povijest kao najveće ako se mjeri u količini, kao najbezočnije ako se mjeri prema načinima i metodama izvršenja. Sva ta zlodjela i nasilja koliko god grozna bila po svojim opisima i posljedicama u povijesnim okvirima ne predstavljaju novu pojavu. Najčešći i najizraženiji primjer nasilja u obliku genocida su europski Židovi iako su od Hitlerovih pokušaja stvaranja rasno-germanske ideje stradali i drugi manji narodi poput Poljaka. U ovom poglavlju Tuđman opisuje povijest nasilja prema Židovima, od vremena kada je kršćanstvo postalo dominantnom religijom u Rimskom Carstvu kada se očekivalo pokršćavanje Židova, zatim od 13. do 16. stoljeća kada se sve zapadnoeuropske države obračunavaju sa Židovima. Sljedeći od primjera je razdoblje 19. stoljeća kada se antisemitizmu oduzima vjerska pozadina sukoba, a uzroci za sukobe leže u različitim teorijama i ideologijama: rasnim, nacionalnim, društvenim, političkim. Svi ti povijesni događaji imali su tri etape nasilja: prisilno pokršćavanje, istjerivanje, a u konačnici dolazi do krvoprolića. Hitlerov program bio je "konačno rješenje" židovskog pitanja, koje je trebalo biti provedeno tako da se Židove isključi iz njemačke i europske povijesti i života. Prvi korak je bio preseljenje i iseljavanje, čak su za poticaje dane posebne pogodnosti za prenošenje kapitala onih Židova koji se iseljavaju u Palestinu. Nakon toga stvorili su se uvjeti da se može realizirati ideja stvaranja židovske države na Madagaskaru, na koji bi bili iseljeni svi Židovi (oko četiri miliona) nakon rata, a imali bi punu autonomiju. Nakon što ratne okolnosti više ne idu u prilog Hitleru i nakon što ne može riješiti židovsko pitanje izvan Europe, pojačava se fanatična propaganda o potrebi da se uklone svi pripadnici židovskog boljševizma i progoni Židova započeli deportacijom na Istok. Tako od 1942. godine počinje proces postupnog istrebljenja Židova. Kako Tuđman navodi u svome izlaganju nisu još bili poznati brojevi ukupnih žrtava Židova iz Drugog svjetskog rata, navodi procjene iz svjetske literature koje se kreću oko 4-6 milijuna, ističe se da procjene nisu precizne i da su nastale jednostranim ocjenjivanjem.²⁷⁷

U procjenama Židovskih žrtava iz rata, različita su stajališta i tumačenja broja stradalih, jer sve procjene nastaju nakon rata, kada se vrše razračunavanja s poraženim

²⁷⁶ Ibidem, 177. - 178. str.

²⁷⁷ TUĐMAN, 1994., 206. - 218. str.

počiniteljima ratnih zlodjela. Ono što Tuđman ističe kao sporno su različite brojke koje su sklone različitim umnažanjima i preuveličavanjima, na taj način se teže može doći do povijesne istine. On nikako ne dovodi u pitanje osudu ovih strašnih zločina i osudu njihovih počinitelja.²⁷⁸

U poglavlju pod naslovom "Svedobna sveudiljnost genocidne činidbe" Tuđman nastavlja analizu zločina i genocida. U ovom dijelu nadovezao se na povijest Židova nakon Drugog svjetskog rata, kada su 1947. godine Ujedinjeni narodi, donijeli odluku o podjeli Palestine na jednom djelu je stvorena autonomna arapska država, a na drugom autonomna židovska država. Ovakva odluka bila je posljedica tragične sudbine židovskog naroda u Drugom svjetskom ratu, nakana je bila spriječiti ponavljanje sličnih događanja, međutim dogodilo se upravo to, samo u ovom slučaju Palestinci su bili žrtve genocida, a Židovi su bili počinitelji. S obzirom da Palestinci i arapske zemlje iz susjedstva nisu prihvatile odluku o podjeli, pa su započeli 1948. godine rat protiv Izraela. U konačnici Židovi su pobijedili u ratu, a Palestinci su se našli u progonu, te je oko 700 tisuća Palestinaca moralo napustiti svoje domove u periodu od 1947. do 1949. godine. Nakon prvog rata, vođena su još dva, nakon svakog tog rata pokušavalo se osvojiti i pretvoriti cijelu Palestinu u židovsku državu. Uz to okrenuli su se i prema Libanonu i prema osvajanju istoga. Franjo Tuđman je uzeo ovaj primjer iz povijesti židovskog naroda kako bi prikazao povijesnu nerazboritost. Židovski narod koji je neposredno nakon rata u kojem je doživio genocidno stradavanje, provodi politiku koja je opisana kao *judeo-nacizam*, upravo taj naziv je stvoren od strane izraelskog profesora J. Leibowitza.²⁷⁹

Ono što Tuđman pokušava naglasiti je da se ne smiju zaboraviti svi primjeri užasa rata i svi primjeri nasilja i uništavanja bez obzira o kojoj se strani radi: *"Ako iz razdoblja drugoga svjetskog rata s pravom podsjećamo na Holokaust kao primjer užasna uništavanja nevina i nenaoružana civilna pučanstva, onda isto tako ne smijemo smetnuti s uma da i sile antihitlerovske koalicije nisu prezale pred uništavanjem bespomoćnog civilnog stanovništva. U desecima razorenih njemačkih gradova, sustavnim zračnim napadajima, stradalo je također milijunsko mnoštvo, poglavito za vojsku nesposobna puka. A američke atomske bombe bačene na Hirošimu i Nagasaki, koliko god da su skratile rat, toliko njihove žrtve*

²⁷⁸ Ibidem, 218. - 221. str.

²⁷⁹ Ibidem, 222. - 225. str.

*paljenice - u najdoslovnijem smislu - podsjećaju i opominju na bezumno zločoblje svakoga ratnog razračunavanja."*²⁸⁰

Tuđmanov zaključak o genocidnim zlodjelima u povijesti ima nekoliko točaka. Prva točka je da se od početka čovječanstva javljaju pokušaji "konačnog rješavanja" stranih naroda ili vjerskih skupina kroz tri spomenuta koraka preobraćenje, protjerivanje i istrebljivanje. Druga točka je veliki broj genocidnih zločina koji su se događali nakon ratnog sukoba, a ne tijekom samog rata. Treća točka je da je genocidnih djela bilo oduvijek samo u različitim oblicima i u različitom periodu na različitim dijelovima svijeta. Četvrta točka naglašava da je pogrešno i povijesno promašeno ako se genocidnost pripisuje pojedinim narodima ili skupinama, pokretima ili ideologijama.²⁸¹

U trećem dijelu *Bespuća* Franjo Tuđman se bavi filozofskim shvaćanjem zla kroz povijest i u povijesti. Ono što Tuđman vidi kroz Biblijske tekstove i dolazi do tumačenja da svaki osvajački rat izaziva nove ratove. Genocid može biti kao rezultat osvajanja, ali i kao rezultat osvete. I kod velikih religija s Istoka (brahmanizam, budizam i konfucijanizam) slična su stajališta kao u Bibliji oko pitanja žrtve i nasilja općenito. Nakon usporedbe i povezivanja sličnih spoznaja u religijama, Tuđman prelazi na antičku filozofiju. U analizi nasilja iz helenizma, daje primjer iz starogrčke mitologije gdje predstavlja značenje osvete preko boginje osvete Nemesis, kojoj pripada važno mjesto.²⁸²

U ovom dijelu Tuđman opisuje povijesno nasilje kroz misli i tumačenja različitih mislioca i filozofa kroz povijest. Započinje s Homerom, Heziodom, Solonom i ostalim Grcima, a nastavlja s rimskim misliocima, do kršćanske skolastike, sve navodi s poznatim izjavama pojedinih. Nastavio je niz s humanističko - renesansnim misliocima, potom ide putem racionalizma, ne zaobilazi ni prosvjetiteljstvo ni klasicizam. Predstavlja i marksistička stajališta kao i ona fašističko-nacistička, a završava sa suvremenim promišljanjima i tumačenjima.²⁸³

Izrael kao obnovljena nacionalna židovska država označena je kao povijesna prekretnica. Iako je obnovljena država, židovsko pitanje je ostalo i dalje aktivno. S obzirom

²⁸⁰ TUĐMAN, 1994., 225. - 226. str.

²⁸¹ Ibidem, 233. - 234. str.

²⁸² Ibidem, 239. - 261. str.

²⁸³ TUĐMAN, 1994., 248. - 375. str.

da su Židovi rasprostranjeni po cijelom svijetu, preseljenje u židovsku državu nisu odabrali svi, već manji broj njih. Promjena koja je vidljiva je pomicanje težišta iz Srednje Europe na druge dijelove svijeta. S obzirom da je nacionalna država stvorena na teritoriju kojeg s istim pravima i Židovi i Palestinci smatraju domovinskim teritorijem, židovsko pitanje postaje svjetsko pitanje, a stanje je opisano: *"Mržnja ne samo izgnanog i podređenog palestinskog pučanstva već i okolnih, pače i svih, arapskih država prema Izraelu nije ništa manja nego i veća od svih onih što su židovstvu, bilo gdje i bilo kada, prijetili posvemašnjim uništenjem. A i mržnja malobrojnih Židova u okruženju mnogobrojnijem smrtnom neprijatelju nipošto ne zaostaje jer samo s njome moguć je opstanak."*²⁸⁴

Tuđman tumači svoja stajališta da svi zahtjevi da se razumiju događaji u povijesti ne označavaju želju ili težnju za opravdavanjem zločina, već u takvom zahtjevu leži spoznaja da se jednostranim osudama s bilo kojeg stajališta ne postiže ništa pozitivno, jedino što se time postiže je doprinos pogoršavanja okolnosti koje su uzrokovale zločine i tragediju. Prepisati nedjela počinjena u povijesti samo jednom od naroda ili pokreta, Tuđman vidi kao povijesnu nepismenost i nerazboritost.²⁸⁵

U četvrtom dijelu *Bespuća* predstavlja važnost ispravnih povijesnih činjenica i štetnost neznanstvenih teorija i iskrivljenih povijesnih činjenica. Kao što je navodio do sada, utvrđivanje brojki žrtava u povijesnim zbivanjima teško je provjerljivo i veoma je dvojbena. Svaka suprotstavljena strana nudi svoja viđenja i svoje dokaze, koji su često izloženi pretjerivanju. U ovom dijelu se osvrće na ratne žrtve u Jugoslaviji, glavna točka istraživanja je Jasenovac. Što se tiče utvrđivanja broja žrtava i povijesnih činjenica, javlja se neobična situacija, kako vrijeme odmiče i kako se stvara vremenski odmak od rata, tako se sve više udaljavamo od istine, kako navodi Tuđman, a trebalo bi biti suprotno. Kako tvrdi stvarana je psihoza²⁸⁶ koja onemogućava znanstveno proučavanje činjenica i ukupnost povijesnih zbivanja, uz to postoji mogućnost progona zbog mišljenja koja su u suprotnosti sa iskrivljenom povijesnom istinom i u suprotnosti s preuveličavanjem broja žrtava.²⁸⁷

Kada Tuđman započinje raspravu o jasenovačkom mitu, kako tvrdi koristi se metodama "rasuđivanja", prvo želi razjasniti koji su sve izvori priloženi kao povijesni dokazi

²⁸⁴ Ibidem, 412. str.

²⁸⁵ Ibidem, 421. - 422. str.

²⁸⁶ Psihoze skupni naziv za duševne bolesti koje su obilježene poremećajima u procjenjivanju zbilje, poremećajima opažanja, i/ili poremećajima u procesu mišljenja.

<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=50959>

²⁸⁷ TUĐMAN, 1994., 441. - 442. str.

tome: "...valja nam pogledati na kakvim je izvorima sazdan. Ili bolje rečeno: kakvim se sve zamagljivanjem i prekrajanjem prošlosti, pomoću jednostranog i čudovišnog odabiranja i tumačenja izvora i svjedočanstava - došlo do njegove tobožnje zasnovanosti." ²⁸⁸ Brojke o stradalima u Jasenovcu kreću se od 700 tisuća do milijun i pol žrtava, koje su uglavnom bili Srbi, te procjene sazdate su na osobnim procjenama i svjedočanstvima pojedinaca. Pitanja koja postavlja Tuđman na zadanu temu, odnose se na izvore koji se ne koriste: "Kako se može - sa znanstvenim pretenzijama, donositi sud o tako važnom pitanju a da se ne podvrgnu kritičkoj prosudbi svi dostupni izvori? Zašto se prelazi preko dokumenata NOR-a, kao nepostojećih, ako se već ne poklanja ama baš nikakva pažnja onima protivničke strane? I kako to da se iz osobnih "svjedočanstava" uzimaju kao vjerodostojna samo ona koja do očite nevjerovatnosti izopčuju i onako monstruoza zlodjela, a uopće ne uzimaju u obzir ona svjedočanstva koja su, iako također subjektivna, ipak racionalnija? I napokon, kako se i o takvom Jasenovcu kako se prikazuje može govoriti izvan prostora i vremena, kao da je on jedina takva pojavnost u datoj povijesnoj zbilji?" ²⁸⁹

Kako Tuđman tvrdi NOP je u Hrvatskoj imao odlično organiziranu obavještajnu službu koja je bila raširena i djelovala u cijelom ustrojstvu NDH, tako da je NOP imao informacije o stvarnom stanju u svim okvirima, pa tako i o stanju u logorima i to za vrijeme samog rata. Za primjer navodi brojke koje su prikazane u naredbi Vrhovnog štaba NOV i POJ od 31. ožujka 1942., tu naredbu potpisao je vrhovni komandant Tito, u kojoj piše da se u Jasenovcu nalazi 10.000 zatvorenika, a u tom trenu još oko 1.500 živih, a za žrtve iz cijele NDH navodi se brojka od 500.000 ljudi. Krajem 1942. godine u prikazima i izvješćima CK KPH za CK KPJ ne spominje se Jasenovac, ali spominju se općenito ustaše i domobrani, kao i četnici i njihovi zločini. Za dokazni materijal o četničkom genocidu ima dovoljno svjedočanstava iz NDH i NOP-a, ali i u knjigama V. Dedijera²⁹⁰. Zbog takvih materijala, Tuđman zamjera to što se samo govori o genocidu protiv srpskog naroda, a genocid protiv hrvatskog naroda se ignorira.²⁹¹

Tuđman je stava da je potrebno objektivno istraživati sve logore pa tako i Jasenovac. Vjeruje da zločini i ustaša i četnika i bilo koga drugoga, na bilo kojem mjestu i u bilo kojem

²⁸⁸ Ibidem, 422. - 423. str.

²⁸⁹ Ibidem, 443. str.

²⁹⁰ Vladimir Dedijer (1914. - 1990.) bio je srpski povjesničar i publicist. Glavna djela: *Dnevnik 1941–1944* (I–III, 1945), *Pariska konferencija* (1947), *Josip Broz Tito. Prilozi za biografiju* (1953), *Sarajevo 1914* (1966), *Izgubljena bitka J. V. Staljina* (1969). Trosveščani *Novi prilozi za biografiju Josipa Broza Tita* (1980., 1981. i 1984) izazvali su kontroverzne ocjene znanstvene i političke javnosti. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=14168>>.

²⁹¹ TUĐMAN, 1994., 443. - 447. str.

vremenu neće biti obrisani kao zločini ako se prikaže stvarni broj i zbivanje. On smatra da se umnažanjem i preuveličavanjem broja žrtava stvara situacija gdje je očita neuvjerljivost i potiče se još jača mržnja. Sljedeća iskrivljena istina je opis logora, predstavljen je kao sabirni logor koji je napravljen isključivo za likvidaciju svih zatočenika, ali on je bio organiziran kao radni logor s poljodjelskim i tvorničko-obrtničkim jedinicama. U svjedočenju o logoru Tuđman koristi izvještaj Vojislava Prnjatovića koji opisuje logor, rad u logoru, zatočenike u logoru i upravu logora te način likvidacije. Drugo svjedočanstvo koje koristi je ono Ante Ciliga koji uspoređuje jasenovački logor sa sibirskim logorima, s obzirom da je boravio u jednom i drugom, kao glavnu razliku navodi da je u logorima u Sibiru: "*glavna briga bila slomiti ljudsko dostojanstvo i moralni integritet svojih žrtava*", što nije bilo kod ustaša.²⁹²

Zaključak kojeg donosi Tuđman o jasenovačkom mitu je prije svega osuda zločina što je u ratu počinila NDH. On smatra da se u tumačenju i prosuđivanju ne trebaju odvajati od drugih genocidnih zločina npr. onih koje su bili djelo četničkog pokreta. Drži i da se trebaju sagledati sve okolnosti navedenih događanja, opće okolnosti Drugog svjetskog rata, raspad monarhističke Jugoslavije, potom stvaranje i raspad NDH, te revolucija i stvaranje socijalističke Jugoslavije. Na kraju zaključuje da prema ratnim dokumentima koje uzima kao izvore nema osnove za postojanje jasenovačkog mita, nema osnove za isticanjem brojke od oko 700.000 ubijenih.²⁹³

Kako Tuđman navodi kao službena brojka predstavljeno je više od 1,700.000 žrtava koji su bilježeni kao ukupni zbroj. Tu brojku Tuđman smatra mogućom ukoliko obuhvaća smanjenje broja stanovništva zbog svih ratnih posljedica, osim izravnih ratnih žrtava, manji broj rođenih, uključuje i one koji su protjerani ili izbjegli iz Jugoslavije. Ta velika brojka bila je predstavljena u službenim dokumentima SFRJ na međunarodnim konferencijama. U Jugoslaviji je ta službena brojka bila nepovrediva i nije mogla biti pod upitnikom, a u javnosti je predstavljala važnost NOB-a i cijenu socijalističke revolucije. U djelu *Stvaranje socijalističke Jugoslavije* koja je objavljena 1960. godine, Tuđman navodi: "*Ukupno je Jugoslavija izgubila u ratu 1,706.000 ljudi (osim poginulih u borbi, od zvjerstava fašističkih okupatora i njihovih slugu, bombardiranja i drugih ratnih posljedica)*..."²⁹⁴ U Bespućima zaključuje da njegovi progonitelji i neistomišljenici očito nisu shvatili sadržaj ovog izlaganja,

²⁹² Ibidem, 454. - 455. str.

²⁹³ Ibidem, 464. str.

²⁹⁴ TUĐMAN, 1960., *Stvaranje socijalističke Jugoslavije*, 127. str., TUĐMAN, 1994., 466. str.

pa s toga nije bio optužen za umanjivanje ukupnih žrtava rata, već mu se sudilo samo zbog umanjivanja broja žrtava u Jasenovcu.²⁹⁵

U Jugoslaviji je početkom 1950. godine obavljen popis žrtava rata, ali rezultati nisu nikada objavljeni, uz to nisu niti bili dostupni za istraživanje ni u vremenu kada je osnovan IHRPH. Na početku 1950. godine tu odluku o popisivanju žrtava donio je Glavni odbor SUBNOR-a,²⁹⁶ uz to izdali su i "Uputstva komisijama za prikupljanje podataka o ratnim žrtvama" u kojima je opisan način na koji se vrše popisi, tko je sve obuhvaćen tj. tko se smatra žrtvama rata, a tko ne. Tuđman u Bespućima postavlja pitanja zašto ti popisi nikada nisu objavljeni i zašto se niti jedan istraživač ne koristi tim popisom? Kao odgovor zaključuje da je razlog bilo zatajivanje koje je omogućavalo postojanje jasenovačkog mita.²⁹⁷

Tvrđnja u koju vjeruje i koju je prikazao kroz svoje djelo je da se u povijesti ponekad vrlo teško može utvrditi stvarno stanje. Svojom spoznajom pokušava naglasiti štetnost povijesnih obmana i mitova i važnost istinitih informacija: *"...kao što je rat umijeće kako da se silom oružja savlada protivnik i pobiju ljudi, a politika umijeće nametanja svoje volje protivniku i vladanja ljudima silom ili bez nje, tako i filozofijsko-povijesno promišljanje postaje umijeće koliko otkrivanja pravih povijesnih spoznaja toliko i zavaravanja ljudi, čitavih društvenih slojeva i naroda svjesnim obmanama, pogrešnim prosudbama ili nestvarnim zamislama."*²⁹⁸

Priče o povijesnoj krivnji hrvatskog naroda za slom monarhističke Jugoslavije prvo se javljaju u izbjegličkoj vladi 1941. godine, nakon toga ponovno se pojavljuju i obnavljaju početkom 60-ih godina u socijalističkoj Jugoslaviji. Tuđmanov neprijatelj na historiografskom polju V. Terzić u svom djelu optužuje hrvatski narod kao glavnog krivca za raspad Prve Jugoslavije, a vodstvo HSS-a koje okuplja hrvatski narod optužuje za "veleizdaju". Tom Terzićevom knjigom napisana je legenda o povijesnoj krivnji hrvatskoga naroda, ta legenda nije bila službeno prihvaćena ali je bila održavana i s vremenom sve više rasprostranjena.²⁹⁹

²⁹⁵ TUĐMAN, 1994., Bespuća, 466. str.

²⁹⁶ Puni naziv: Savez udruženja boraca Narodnooslobodilačkog rata

²⁹⁷ TUĐMAN, 1994., , 468. - 469. str.

²⁹⁸ Ibidem, 500. str.

²⁹⁹ TUĐMAN, 1994., 503. str.

Marinko Čulić³⁰⁰ je autor koji je napisao knjigu *Tuđman: Anatomija neprosvjedenog apsolutizma* u tom radu, jedno poglavlje posvećuje Tuđmanovom najvažnijem djelu pod naslovom "Bespuća povijesne zbiljnosti - Apologija krvi i zla". Čulić smatra da su Bespuća kruna Tuđmanove "spisateljske karijere", a u nju je satkao sve što je do tada proučavao i pisao. Autor opisuje i vidi *Bespuća* kao: "*Tuđmanovu osobnu bibliju*" i kao: "*njegov psihijatrijski kauč*".³⁰¹ On navodi i opise koje nudi Franjo Zenko koji je imao sličan životni put kao i Tuđman, a preporuča da se: "*ovo Tuđmanovo djelo tiska kao društveno vrijedna knjiga zbog autorovog trijeznog, racionalnog znanstvenog pristupa tematiziranom i izvanredno bogato problematski razrađenom problemu što ga i s refleksivnofilozofijskog stanovišta nastoji osvijetliti, što kao vrijednost treba posebno istaknuti.*"³⁰² Autor navodi Zenkovo oduševljenje posebno viđenjem da je knjiga: "*danas potrebna da svojom neospornom kvalitetom smiri nerazborite, znanstveno neutemeljene i refleksivno neprodubljene masovne diskusije o ratnim i genocidnim žrtvama na našim prostorima iz nedavne prošlosti.*"³⁰³

Pri čitanju *Bespuća* Čulić osjeća nelagodu i to iz razloga jer smatra da se Tuđman divi nasilju i zlosilju o kojem piše. Smatra da Tuđman opravdava zločine NDH jer ih shvaća kao mali dio općih zločina koji se tada događaju po cijelom svijetu. Uz to vidi *Bespuća* kao platformu za buduće političko djelovanje. A pisanje o Židovima u Jasenovcu označava kao uvredljivo.³⁰⁴

8. PREDSJEDNIK POVJESNIČAR

Njegova politika oslanjala se na napredne tradicije suvremene hrvatske povijesti i politike, unatoč svim preprekama vodi hrvatski narod u borbi za stvaranje samostalne i

³⁰⁰ Marinko Čulić (1951.) je hrvatski novinar, radio u političkom tjedniku *Danasu*, komentator *Feral Tribunea*. Godine 1996. protiv Marinka Čulića i glavnog urednika *Ferala* Viktora Ivančića pokrenut je krivični postupak zbog klevete i uvrede predsjednika Franje Tuđmana. Prva Čulićeva knjiga je *Anatomija neprosvjedenog apsolutizma*, koja je inspirirana tim suđenjem.

³⁰¹ ČULIĆ, 1999., 33. str.

³⁰² Ibidem, 34. str.

³⁰³ Ibidem

³⁰⁴ Ibidem, 34. - 35., 39. str.

demokratske Hrvatske. Kada je dobio putovnicu na ponovno korištenje, odlazi u Kanadu, SAD, Njemačku, Austriju i Švedsku kako bi okupio i organizirao politički program.³⁰⁵

Dana 28. veljače 1989. godine u Društvu književnika Hrvatske u Zagrebu, uz prisustvo 300-400 književnika, javnih djelatnika i intelektualaca, Franjo Tuđman je predstavio "Prednacrt programske osnove Hrvatske demokratske zajednice" u 14 točaka. Osnivačka skupština stranke održana je 17. lipnja 1989. godine kada je Franjo Tuđman izabran za predsjednika iste.³⁰⁶

Dana 30. svibnja 1990. godine, konstituiran prvi parlamentarni višestranački Hrvatski sabor, a Franjo Tuđman je izabran za predsjednika Predsjedništva SR Hrvatske.³⁰⁷

Još dva puta pobjeđuje na predsjedničkim izborima, 1992. i 1997. godine. Ono što obilježava razdoblje Franje Tuđmana kao državnika je agresija na Hrvatsku, potom međunarodno priznanje, poratno razdoblje i mirna reintegracija te zauzimanja međunarodnog položaja Hrvatske.³⁰⁸

U ovom državničkom razdoblju, Franjo Tuđman nije napustio proučavanje povijesti, istraživanjem i pisanjem se puno manje bavi zbog državničkih poslova i ratnih okolnosti. Ipak u ovom periodu objavljuje nekoliko djela: *Usudbene povjestice* (1995.), *S vjerom u samostalnu Hrvatsku* (1995.), *Povijesna sudba naroda* (1996.).³⁰⁹

U djelu *S vjerom u samostalnu Hrvatsku* objavljena su Tuđmanova 32 teksta koja su nastala u razdoblju od 1987. do 1995. godine. U djelu *Usudbene povjestice* objavljeni su Tuđmanovi radovi koji su nastali u periodu od 1958. do 1989. godine. Oba djela se nadopunjuju jedan na drugi, oba djela imaju povijesno-dokumentarnu svrhu, te su vrijedni za prikaz hrvatskih zbivanja i uloge Franje Tuđmana u razdoblju od gotovo 4 desetljeća. Ova djela predstavljaju hrvatsku suvremenu povijest s neposrednim izvorima.³¹⁰

U djelu *Povijesna sudba naroda* sabrani su izabrani tekstovi koji prikazuju historiografska istraživanja Franje Tuđmana, i njegova proučavanja društvenih pojava. Tuđmanove rasprave inspirirane su idealima nacionalnog oslobođenja i stvaranja samostalne države. Nasuprot planovima velikosrpskog ekspanzionizma i jugoslavenskog unitarizma budi

³⁰⁵ <https://www.tudjman.hr/zivotopis>

³⁰⁶ MIJATOVIĆ, Anđelko. 2000. *Pregled političkog i državničkog rada dr. Franje Tuđmana: 1989. - 1999.*, 9. str.

³⁰⁷ Ibidem, 14. str.

³⁰⁸ <https://www.tudjman.hr/zivotopis>

³⁰⁹ TUĐMAN, 1995., *S vjerom u samostalnu Hrvatsku*, 3. str.

³¹⁰ TUĐMAN, 1995., *S vjerom u samostalnu Hrvatsku*, 3. - 6. str.

hrvatsku nacionalnu svijest. U svojim govorima predstavlja jasne, detaljno razrađene i nadahnute političke ideje svoga programa koji kao sastavnicu ima oslobodilačke ideje. Svoje misli Tuđman usmjerava prema praktičnoj provedbi za pravedniji način života.³¹¹

*"Zahvaljujući svojim državničkim sposobnostima povjesničar je u Tuđmanu je dokazao, da je duboko proumljena teorija preduvjet uspješne prakse - u šahu kao i u politici."*³¹²

9. ZAKLJUČAK

Franjo Tuđman je jedna od najvažnijih figura novije hrvatske povijesti zbog svog doprinosa u stvaranju samostalne Hrvatske, te će kao takav ostati zapamćen u povijesti. Osim što je bio političar i državnik te vojni zapovjednik, ne smijemo zanemariti i njegovu drugu stranu, onu povjesničarsku. Njegova strast za poviješću i za samim povijesnim istraživanjem bila je utemeljena na istini, kako navodi kroz sva svoja djela i radove vodi se istinom kao polaznom točkom i kroz rad dokazuje istinu i ispravlja je tamo gdje je pogrešno predstavljena.

U javnosti i u znanstvenoj zajednici postoje različita mišljenja o njemu kao povjesničaru. Možemo pronaći komentare i mišljenja o njegovom djelu i radu kao iznimno uspješnom i profesionalnom, dok na suprotnoj strani imamo one koji njega ne prihvaćaju kao povjesničara uopće, a njegov rad vide kao drugorazredni produkt "povjesničara amatera". Jedno od kontroverznih pitanja oko njegovog povjesničarstva je njegova doktorska disertacija. U ovom radu sam prikazala za što mu je bio potreban najviši akademski stupanj i kako je do njega došao, iako taj put nije bio uobičajen kao kod većine povjesničara, bio je legitiman i uspješan. Ono što je izazivalo daljnje kontroverze su njegovi radovi, već od samih početaka kad piše *Rat protiv rata* (1963.), pa sve do *Bespuća povijesne zbiljnosti* (1989.). Sva njegova djela izazivala su različite reakcije u Jugoslaviji i u emigraciji.

Ako uzmemo u obzir društveno i političko uređenje toga doba, sva djela i istraživanja koja nisu bila odobrena od strane vlasti nisu bila ni dobrodošla, ne samo da nisu bila prihvaćena nego su bila pod sumnjom i pod osudom, sve dok ne bi bila osuđena i izgnana iz

³¹¹ TUĐMAN, 1996., *Povijesna sudba naroda*, 11. - 22. str.

³¹² PAVLETIĆ, Vlatko. 2002. Tuđmanova doktrina. U: Sirotković, Hodimir, ur. *Franjo Tuđman 1922. - 1999.* Spomenica preminulim akademikima, sv. 106. Zagreb: HAZU, 23. str.

društvenog i političkog života. Upravo takva situacija dogodila se Tuđmanu kada je bio ravnatelj IHRPH-a kada je zabranjeno da istražuje više od onoga što je Partija odobrila. Što je bio odlučniji i što je više upirao po svome, to mu se sve vraćalo kao boomerang. Postupno je svrgnut s Instituta u kojem je za kratak period napravio uspjeh. Uz to, odbijen je za ulazak u JAZU, izgubio je svoje mjesto na fakultetu i izbačen je iz Partije. Osim što je ostao bez posla i nije mogao znanstveno djelovati, postao je disident i biva zatvoren i osuđen.

Njegov stil pisanja je takav da uglavnom daje sve službene dostupne informacije, ali i često daje širu sliku povijesnog događaja kojeg uspoređuje s događajima iz ranijih razdoblja. Primjeri mogu biti *Rat protiv rata* kada objašnjava partizansko ratovanje, a za objašnjenje koristi Hikse i ostale narode iz davne prošlosti, kad i *Bespuća povijesne zbiljnosti* kada pri opisivanju i objašnjavanju genocida i povijesti Židova koristi prijelaze od biblijskih vremena do modernog doba.

Moj dojam je da je Tuđman bio izrazito hrabar kao povjesničar jer je otvoreno išao protiv režima koji nije bio niti malo naklonjen prema takvim pojedincima. Upravo radi svoje upornosti je i nastradao, a ono što ga je držalo u tome toliko dugo je istina u koju je vjerovao i koja je stala iza njega.

Teme o kojima piše i koje istražuje su uglavnom vezane za nacionalnu povijest, južnoslavensku i europsku povijest, a hrvatska misao mu je bila u središtu i biti svakog djela. Prvo kreće od Drugog svjetskog rata te prikazu i značenju partizanskog rata u prošlosti i budućnosti. Nakon toga obrađuje vrijeme Monarhističke Jugoslavije gdje iznosi svoje stavove o ideologijama, nacionalnom pitanju i gospodarskim i društvenim krizama, kako je nastala ta država te uzroci zašto se raspala. Ono što je izazvalo žestoke reakcije su teme vezane za Jasenovac i žrtve u logoru. Tijekom 60-ih godina otvoreno predstavlja ideju da u socijalističkoj Jugoslaviji glavnu riječ ima velikosrpska hegemonistička ideja. Posebnu pozornost u svojim radovima posvećuje nacionalnim pitanjima koji se odnosi na Hrvatsku ali i ostale narode u Europi.

Kada gledamo iz današnje perspektive na njegov život i rad, sasvim logično i opravdano je da se razvija onako kako se to događalo, da jedan prvotno marksist i general u JNA s velikom strašću i privrženosti za povijest prijeđe u znanstvenu sferu, a nakon nje i u političku.

Zaključak koji je zabilježen od strane stručne komisije koja je 1992. godine predložila Franju Tuđmana kao redovitog člana za HAZU opisuje Franju Tuđmana kao povjesničara i njegov doprinos historiografiji a izložio ga je akademik Josip Bratulić: *"Tuđman se ne zadovoljava samo interpretacijama povijesti. On o njoj ima i svoja mišljenja, svoju filozofiju povijesti. Njegova središnja istraživačka preokupacija je hrvatski narod, hrvatski čovjek, njegova sudbina - prošlost, sadašnjost, budućnost... On nije samo interpretator sudbine hrvatskog čovjeka, nego je i njegov strastveni i dosljedni branitelj. U Tuđmanu su se spojili istraživač povjesničar i političar djelatnik. Tuđmanov specifični pristup interpretaciji povijesti i njezinoj aktualizaciji svakako je utjecao i na njegov specifični izričaj, stil, jezik, terminologiju. I u tom smislu njegov je doprinos historiografiji zanimljiv i značajan.*

Doprinos dr. Franje Tuđmana historiografiji novije i suvremene hrvatske povijesti posebno karakteriziraju:

-Razmatranje problema u širokim linijama, njihovoj funkcionalnoj povezanosti s problemima na širim prostorima i sa širim sadržajem.

-Smjelost u otvaranju istraživačkih problema i načinu interpretiranja.

-Aktualnost istraživačkih rezultata i njihovo funkcionalno uklapanje u suvremena politička kretanja, u borbi hrvatskog naroda za ostvarenje suverenosti i samostalnosti. To je ujedno i trajna vrijednost Tuđmanovih istraživačkih rezultata.³¹³

Svaki dio njegova života i rada može biti tema za sebe, tema ovog diplomskog rada je široka i može se analizirati iz nekoliko aspekata djelovanja. Svakako je dobro imati uvid u analizu Tuđmana povjesničara ukoliko idemo u analizu Tuđmana državnika, jer u svojim djelima on osim povijesne istine nosi i političku misao. Sve one rečenice i izjave koje ćemo zapamtiti i koje su u javnosti i u medijskom prostoru lako dostupne, zapravo su temeljne poruke njegovih povjesničarskih radova, kao što je: "Sve za Hrvatsku, a Hrvatsku ni za što."

Nakon što je znanstveno, odlučno, argumentirano pobijao Jasenovački mit, zbog tog neoprostivog istupa, plaćao je svoju istinu u narednim godinama (od 1964.), tada je stavljen na streljački vod, osim što je izgubio sve što je imao u smislu karijere i ugleda, prijatelja,

³¹³ SIROTKOVIĆ, Hodimir. 2002. Znanstveno djelo akademika Franje Tuđmana. U: Sirotković, Hodimir, ur. *Franjo Tuđman 1922. - 1999. Spomenica preminulim akademikima*, sv. 106. Zagreb: HAZU, 20. str.

potom i slobodu, ali i egzistenciju njega i njegovih najbližih. Te teške godine detaljno su opisane u njegovim dnevnicima. To što je bio dušom i tijelom s Hrvatskom i hrvatskim narodom, dovelo ga je do osnivanja suverene i samostalne Republike Hrvatske. Iz današnje perspektive teško je zamisliti da bi netko drugi mogao zauzeti njegovo mjesto u povijesti.

10. SAŽETAK

Franjo Tuđman koji je bio prvi predsjednik Republike Hrvatske, bio je i povjesničar i upravo kao takav je opisan i prikazan u ovom radu. Svoj povijesni rad započeo je dok je bio aktivan u Armiji i tada nastaju njegova djela: *Rat protiv rata* (1957.), *Stvaranje socijalističke Jugoslavije* (1960.), a tada je bio i u uredništvu *Vojne Enciklopedije*. Nakon što je raskrstio s JNA i Beogradom, 1961. godine odlazi s obitelji u Zagreb i postaje ravnateljem Instituta za historiju radničkog pokreta Hrvatske. Dok je vodio Institut obranio je doktorsku disertaciju 1965. godine "Uzroci krize monarhističke Jugoslavije od ujedinjenja 1918. do sloma 1941.". Slom njegove karijere i ugleda započeo je njegovim sudjelovanjem na Primjedbama na *Pregled historije SKJ* kada je označen kao nacionalist. Kada se uhvatio u koštac i počeo istraživati brojke žrtava Jasenovca bio je definitivno označen kao nekvalificiran istražitelj i znanstvenik, kao neprikladan profesor na fakultetu, kao nepoželjan u Partiji, kao neprijatelj države. Iako je započeo njegov progon, nije posustao i nastavio se svojim misaonim radom boriti za ono u što je vjerovao. Tijekom 70-ih i 80-ih godina prije nego je postao državnik napisao je nekoliko djela: *Velike ideje i mali narodi* (1969.), *Nacionalno pitanje u suvremenoj Europi* (1970.), *Bespuća povijesne zbiljnosti* (1989.). Iz vremena njegovog disidentskog razdoblja valja istaknuti i njegov zatvorski dnevnik *Petrinjska 18* koji je objavljen nakon njegove smrti. Nakon što je ušao u politiku i osnovao Hrvatsku demokratsku zajednicu, pa pobijedio na izborima i postao predsjednikom, potom bio vrhovni zapovjednik pobjedničke vojske u Domovinskom ratu, Tuđman je i dalje vodio brigu o povijesti i povjesnoj misli, kao državnik napisao je: *S vjerom u samostalnu Hrvatsku* (1995.), *Usudbene povjestice* (1995.), *Povijesna sudba naroda* (1996.).

Ključne riječi: Franjo Tuđman, historiografija, povjesničar, disident, nacionalna povijest.

11. SUMMARY

Franjo Tuđman who was the first Croatian president, was also a historian as he is presented in this paper. His history work started while he was active in Army, and that was the period in which he wrote: *Rat protiv rata* (1957.), *Stvaranje socijalističke Jugoslavije* (1960.). In that time he was also in the editorial of *Vojna Enciklopedija*. After Tuđman was done with JNA and Belgrade in 1961. he moved to Zagreb with his family and becomes the director of IHRPH. While running the Institute he got himself doctoral degree in 1965. with paper "Uzroci krize monarhističke Jugoslavije od ujedinjenja 1918. do sloma 1941.". The collapse of his career and reputation started when Tuđman took part in the Remarks of the book *Pregled historije SKJ*, after that he was labeled as a nationalist. When he started to investigate the numbers of Jasenovac victims he was definitely marked as an unqualified scientist, inappropriate professor, unwanted in KPJ and he was the enemy of the state. Even though oppression has started on him, he did not back down and continued with his works, fighting for his beliefs. During 70s and 80s before he became politician he wrote few books: *Velike ideje i mali narodi* (1969.), *Nacionalno pitanje u suvremenoj Europi* (1970.), *Bespuća povijesne zbiljnosti* (1989.). From his dissident time it should be pointed out his prison diary *Petrijnska 18* which was published after his death. After he entered in politics and established HDZ, political party who won on the elections and he became president, and after he led Croatian army in victory in the war as commander in chief, he still cared about history and wrote: *S vjerom u samostalnu Hrvatsku* (1995.), *Usudbene povjestice* (1995.) and *Povijesna sudba naroda* (1996.)

Keywords: Franjo Tuđman, historiography, historian, dissident, national history.

12.LITERATURA

1. BEKAVAC, Ivan. 2007. *Izmišljeni Tuđman. O lažima, krivotvorinama i namjerama Hudelistove "biografije" prvog hrvatskog predsjednika*. Zagreb: Naklada Pavičić
2. ČULIĆ, Marinko. 1999. *Tuđman: Anatomija neprosvijećenog apsolutizma*. Split: Feral Tribune
3. HUDELIST, Darko. 2004. *Tuđman: BIOGRAFIJA*. Zagreb: Profil international
4. HERMAN KAURIĆ, Vijoleta, ur. 2011. *Dr. Franjo Tuđman u okviru hrvatske historiografije*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest - Zagreb, Hrvatski institut za povijest - Slavonski Brod
5. KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, Mira. 2011. Franjo Tuđman i organizacija rada u Institutu za historiju radničkog pokreta Hrvatske od 1961. do 1967. U: Herman Kaurić, Vijoleta, ur. *Dr. Franjo Tuđman u okviru hrvatske historiografije*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest - Zagreb, Hrvatski institut za povijest - Slavonski Brod
6. KRUŠELJ, Željko. 1991. *Franjo Tuđman: biografija*. Zagreb: Globus
7. MIJATOVIĆ, Anđelko. 2000. *Pregled političkog i državničkog rada dr. Franje Tuđmana: 1989. - 1999.* Zagreb: Zaklada hrvatskog državnog zavjeta, 2000.
8. MIHANOVIĆ, Nedjeljko. 2010. *Tuđmanova baština*. Zagreb: Detecta
9. PAVLETIĆ, Vlatko. 2002. Tuđmanova doktrina. U: Sirotković, Hodimir, ur. *Franjo Tuđman 1922. - 1999*. Spomenica preminulim akademikima, sv. 106. Zagreb: HAZU
10. PETRINOVIĆ, Ivo. 2002. Ocjena knjige Franje Tuđmana: Velike ideje i mali narodi. U: Sirotković, Hodimir, ur. *Franjo Tuđman 1922. - 1999*. Spomenica preminulim akademikima, sv. 106. Zagreb: HAZU
11. RADELIĆ, Zdenko. 2006. *Hrvatska u Jugoslaviji 1945. - 1991.: od zajedništva do razlaza*. Zagreb: Školska knjiga; Hrvatski institut za povijest

12. SADKOVICH, James J. 2010. *Tuđman: Prva politička biografija*. Zagreb: Večernji list
13. SIROTKOVIĆ, Hodimir. 2002. Znanstveno djelo akademika Franje Tuđmana. U: Sirotković, Hodimir, ur. *Franjo Tuđman 1922. - 1999*. Spomenica preminulim academicima, sv. 106. Zagreb: HAZU
14. STANČIĆ, Nikša. 2011. Dr. Franjo Tuđman između politike i povijesti: Povijesna predodžba o hrvatstvu i jugoslavenstvu, slavenstvu i internacionalizmu. U: Herman Kaurić, Vijoleta, ur. *Dr. Franjo Tuđman u okviru hrvatske historiografije*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest - Zagreb, Hrvatski institut za povijest - Slavonski Brod
15. TUĐMAN, Ankica. 2006. *Moj život s Francekom*. Zagreb: Večernji list
16. TUĐMAN, Franjo. 1957. *Rat protiv rata: partizanski rat u prošlosti i budućnosti*. Zagreb: Zora
17. TUĐMAN, Franjo. 1994. *Bespuća povijesne zbiljnosti*. V. izdanje. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naknada
18. TUĐMAN, Franjo. 1995. *Usudbene povjestice*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naknada
19. TUĐMAN, Franjo. 2011. *OSOBNI DNEVNIK: 1973. - 1989*. Knjiga I.: 1973.-1978. Zagreb: Večernji list
20. TUĐMAN, Franjo. *Na braniku povijesne istine: Dokumenti sa suđenja 17-20. veljače 1981. u Zagrebu*.
21. TUĐMAN, Franjo. 2003. *Petrinjska 18: zatvorski dnevnik iz 1972*. Zagreb: Naklada Pavičić
22. TUĐMAN, Franjo. 1996. *Nacionalno pitanje u suvremenoj Europi*. V. hrvatsko izdanje. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske
23. TUĐMAN, Franjo. 1996. *Velike ideje i mali narodi: rasprave i ogledi*. V. prošireno izdanje. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske
24. TUĐMAN, Franjo. 1995. *S vjerom u samostalnu Hrvatsku*. Zagreb: Narodne novine
25. TUĐMAN, Franjo. 1996. *Povijesna sudba naroda: izabrani tekstovi*. Zagreb: Školska knjiga

26. VUKOVIĆ, Milan. 2007. *Dr. Franjo Tuđman u sudskim dosjeima: 11. siječnja 1972. - 10. lipnja 1990.* II. prošireno izdanje. Koprivnica: Alineja

Internetske stranice:

<https://www.enciklopedija.hr/> (pristupljeno: 16. rujna 2020.)

<https://www.tudjman.hr/> (pristupljeno: 16. rujna 2020.)

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja NORA KULIĆ, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja magistra/magistrice POVIJESTI I POVIJESTI UMJETNOSTI izjavljujem da je ovaj diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio diplomskoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga diplomskoga rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 25.09.2020.g.

Potpis Nora Kulić

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O KORIŠTENJU AUTORSKOG DJELA

kojom ja NORA KULIĆ, kao autor/ica diplomskog rada dajem suglasnost Filozofskom fakultetu u Splitu, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj diplomski rad pod nazivom

FRANJO TUĐMAN KAO POVIJESNICAR

koristi na način da ga, u svrhu stavljanja na raspolaganje javnosti, kao cjeloviti tekst ili u skraćenom obliku trajno objavi u javnoj dostupni repozitorij Filozofskog fakulteta u Splitu, Sveučilišne knjižnice Sveučilišta u Splitu te Nacionalne i sveučilišne knjižnice, a sve u skladu sa *Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima* i dobrom akademskom praksom.

Korištenje diplomskog rada na navedeni način ustupam bez naknade.

Split, 25.09.2020.g.

Potpis

